

D İ K K A T !

haklarımız

Süheyl Batum • Atilla Nalbant • İştar B. Tarhanlı • Sibel İnceoğlu
Yeşim Atamer • Ozan Erözden • Turgut Tarhanlı

HELSINKI
CITIZENS
ASSEMBLY

HELSINKİ YURTTAŞLAR DERNEĞİ

D I K K A T !

haklarımız

haklarımız

haklarımız

haklarımız

haklarımız

Kasım 1993

© 1993 Bu kitapta yer alan desen ve yazıların yayın hakları çizer ve yazarlarına aittir.
Yazarlarının izni olmaksızın başka bir yerde ve biçimde kullanılamazlar.

Yayına Hazırlayan : Süheyl Batum
Desenler : Behiç Ak
Tasarım : Fatoş Gençosman
Yapım : PERKA A.Ş.
Baskı : Ayhan Matbaası

Yayımlayan : Helsinki Yurttaşlar Derneği

Adres : Cumhuriyet Cad. Nur Han 317/1 Harbiye 80230 İstanbul
Tel : (0-212) 246 15 10 • Faks : (0-212) 246 49 46

D İ K K A T !

haklarımız

Süheyl Batum • Atilla Nalbant • İştar B. Tarhanlı • Sibel Inceoğlu
Yeşim Atamer • Ozan Erözden • Turgut Tarhanlı

Süheyl Batum

1955, İstanbul doğumlu, Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. Paris Hukuk Fakültesi'nde yüksek öğrenimini tamamladı (1979). İ.Ü. Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku kürsüsüne Asistan olarak girdi (1980). Halen aynı fakültede Doçent olarak görevini sürdürmektedir.

Atilla Nalbant

1965, Malatya doğumlu, Galatasaray Lisesi'ni bitirdi. İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nde yüksek öğrenimini tamamladı (1988). M.Ü. Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku kürsüsüne Araştırma Görevlisi olarak girdi (1989). Halen aynı fakültede, araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

İştar B. Tarhanlı

1959, İstanbul doğumlu, İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nde yüksek öğrenimini tamamladı (1981). İ.Ü. Hukuk Fakültesi'ne Araştırma Görevlisi olarak girdi (1983). 1987 yılında, New York Üniversitesi'nde Karşılaştırmalı Hukuk Master'i (MCJ) yaptı. 1992 yılında hukuk doktoru oldu. Halen İ.Ü. Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku kürsüsünde öğretim elemanı olarak çalışmaktadır. Helsinki Yurttaşlar Derneği, kurucu üyelerindedir.

Sibel İnceoğlu

1964, Ankara doğumlu, İtalyan Lisesi'ni bitirdi. İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nde yüksek öğrenimini tamamladı (1987). M.Ü. Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku kürsüsüne Araştırma Görevlisi olarak girdi (1988). Halen aynı fakültede, araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Yeşim Atamer

1968, Berlin doğumlu, Alman Lisesi'ni bitirdi. İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nde yüksek öğrenimini tamamladı. Aynı fakültenin Medeni Hukuk kürsüsüne Araştırma Görevlisi olarak girdi (1991). Halen aynı fakültede araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Ozan Erözden

1965, İzmir doğumlu, Saint-Joseph Lisesi'ni bitirdi. İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nde yüksek öğrenimini tamamladı. Aynı fakültenin Kamu Hukuku kürsüsüne, Araştırma Görevlisi olarak girdi (1989). Halen aynı fakültede, araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Turgut Tarhanlı

1956, İstanbul doğumlu. İ.Ü. Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Aynı fakültenin Devletler Umumi Hukuku Kürsüsüne Asistan olarak girdi. 1990 yılında hukuk doktoru oldu. Halen aynı fakültede Yardımcı Doçent olarak çalışmaktadır. Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin kurucu üyesidir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
DEMOKRATİK ANAYASAL SİSTEM VE TEMEL UNSURLARI	11
HAK ARAMA ÖZGÜRLÜĞÜ	49
KİŞİ GÜVENLİĞİ	55
ÖZEL YAŞAMIN GİZLİLİĞİ	69
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ	83
DİN VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ	93
ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ	101
VATANDAŞLIK HAKKI	117
TÜRKİYE'DE KADIN OLMAK	127
ÇEVRE HAKKI	149
TÜRKİYE'DE MÜLTECİ OLMAK	171
KAVRAM VE BAŞLIKLAR DİZİNİ	183

ÖNSÖZ

Bu kitap Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin ülkemizde demokrasi ve yurttaşlık bilincini oluşturma ve geliştirme faaliyetlerine yönelik girişimleri sonucunda yayımlanmıştır. öncelikle belirtmek gerekir ki, kitabın amacı anayasal kavramlar ve temel hak ve özgürlükler alanında akademik nitelik taşıyan bir çalışma yapmak ya da haklar listesini tüketici biçimde gözden geçirmek değildir. Biçimsel açıdan da bilimsel bir yapıya ortaya çıkarmak amaçlanmamıştır. Bu kitabın amacı da, yönelmek istediği hedef kitle de çok farklıdır.

Türkiye, yetmiş yıldan beri cumhuriyet rejimi içinde bulunan ve yaklaşık elli yıla yakın bir süreden beri de "çok partili demokratik rejim"i uygulamaya çalışan bir ülkedir. Bu yetmiş yıllık dönemin, objektif olarak kısıltılı bir yana, sürekli engellerle, "ara"larla kesintiye uğramış olması, demokratik rejimin temellerini oluşturan öğelerden biri olan sivil toplum inisiyatifinin oluşması konusunda Türk siyasal rejiminin yetersiz ve "az gelişmiş" kalmasına neden olmuştur. Demokratik rejime ve onun içeriğini dolduran sivil topluma ilişkin bir çok kavram az bilinir ya da hiç bilinmez kavramlar olmaktan kurtulamamıştır.

Demokratik bilincin yerleşmesinin öncelikle "halk"ın ve "yurttaş"ın siyasal rejim içindeki "temel" olma konumunun bilincine varmasıyla oluşacağı kuşkusuzdur. Doğaldır ki, Türkiye'de de bu oluşum doğrultusunda gelişmeler olmakta ve bu gelişmeler demokrasi bilinci ve kültürün gerçekleşmesi için gerekli deneyim dağarcığına katkıda bulunmaktadır.

Elinizdeki bu kitap da, esas olarak bu dağarcığa bir şeyler katmak amacını taşımaktadır. Demokrasi bilincine ve kültürüne ulaşmada küçük bir köprü görevi görmek temel amaç ve hedefi oluşturmaktadır. Yurttaş olmak, bütünün en temel ve farklı parçası olmak, siyasal ve toplumsal bir varlık olmak, birey olmak... Bunlar demokrasinin, demokratik rejimin içinde şekillenen, gerçek değerlerine ulaşan kavramlar. Bu kitap bu kavramların oluşumuna katkıda bulunma tutkusunu taşıyor.

Kitabın amacı bilimsel bir makaleler dizisi yazmak olmayınca, kullanılan yöntemler, araçlar ve ulaşılmak istenen hedef kitle de farklılaşıyor tabii ki. Bu farklılaşma nedeniyle kitapta dipnotlar yoktur. Kitap içinde kısaltmalar yapılmamış, anlaşılmasını tehlikesini gidermek amacıyla tüm kavramlar uzun adları ile verilmiştir. Bilimsel biçim kurallarına, bilimsel anlatım yollarına uyma kaygısı duyulmamıştır. Makaleler birbirinden bağımsız olarak kaleme alınmış, ancak bir ortakpayda oluşturmak amacıyla mümkün olduğu kadar öyküsel bir anlatım yoluna gidilmiştir. Böylelikle, gündelik yaşamda rastlanan ya da rastlanabileceği düşünülen kurgusal veya gerçek olaylar çerçevesinde konular ele alınmaya çalışılmıştır.

Batılı ülkelerde örnekleri görülen bu tarzdaki kitaplar ülkemiz için yenidir.

Bizde, hukuk deyince kendine özgü kavramları, ifadesi, hatta biçimsel kuralları ile farklı bir anlatım tarzı akla gelir. Bu nedenle, hukuk kitapları, bu konulara yabancı olanlar için genellikle anlaşılması zor, yabancı kavramlarla dolu, can sıkıcı kitaplardır. Oysa, Avrupa ve ABD'nde hukuk kavramlarının uzmanlar haricindeki kişilere de aktarılması amacıyla kaleme alınan "hafif, basit ve kolay anlaşılır" kitaplar sıkça yayımlanmaktadır. Bu kitaplar "hukuk"u, "hukuk kavramları"nı buldukları üst raflardan alıp esas bulunmaları gereken yere ulaştırmayı da hedeflemektedir.

Elinizdeki bu kitap da, bu farklı tarzın ülkemizdeki ilk örneklerinden biri olma çabasıdadır. Hukuk'u ulaşılmaz yerinden alıp, esas ona ihtiyacı olanlara, kısaca "yurttaşlara" ulaştırma arzusundadır.

Tabii, ilk örnekte ne ölçüde başarılı olunabilir, o da ayrı bir sorun. Ancak, takdir edileceği gibi, her zaman "ilk"lere ihtiyaç vardır.

Bu kitapta, daha önce de değinildiği gibi, tüm hak ve özgürlüklerin ele alınarak tüketilmesi hedeflenmiş değildir. Kitabın hedef kitlesi "birey"ler olarak belirlendiği için, bu gözlükle bir seçmeye gidilmiş, salt "birey" açısından önem taşıdığı düşünülen hak ve özgürlüklere ağırlık verilmiştir. Ayrıca örgütlenme özgürlüğü vb. kolektif özgürlükler de yine aynı perspektifle ele alınmış bunların salt birey açısından önem taşıyan yönleri ön plana çıkarılarak vurgulanmıştır.

Yurttaş kavramının demokratik anayasal sistemlerdeki anlamı ve konumu ile, demokratik olmayan sistemlerdeki anlam ve konumu birbirinden çok farklıdır. Bu nedenle "yurttaş" olmayı sağlayan "demokratik anayasal sistem" in unsurları, kavramları ile başlamak, daha sonra da "birey" ve "yurttaş" olarak sahip olmamız gereken temel hak ve özgürlükler ile devam etmek gerekirdi. Kitabın planı da bu tercih doğrultusunda belirlenmiştir.

Kitapta:

Demokratik Anayasal Sistem ve Temel Unsurları • Süheyl BATUM
Yerel Yönetimler ve Temel İlkeleri • Atilla NALBANT
Hak Arama Özgürlüğü • Süheyl BATUM / İştar TARHANLI
Kişi Güvenliği • Sibel İNCEOğLU
Özel Yaşamın Gizliliği • Sibel İNCEOğLU / Yeşim ATAMER,
İfade Özgürlüğü ve Örgütlenme Özgürlüğü • Ozan EROZDEN
Din ve İnanç Özgürlüğü • İştar TARHANLI
Vatandaşlık Hakkı • Turgut TARHANLI
Türkiye’de Kadın Olmak • Yeşim ATAMER
Çevre Hakkı • Atilla NALBANT
Türkiye’de Mülteci Olmak • Turgut TARHANLI

tarafından kaleme alınmıştır.

şunu önemle vurgulamak gerekir ki, kitabın içeriğinin oluşturulmasında, konuların yazılmasında yukarıdaki isimler yer almıştır, ancak kitabın “asıl” amacına ulaşmasına yönelik biçimlenmesinde en önemli payı arkadaşımız Behiç AK ve Fatoş GENÇOSMAN'a aittir. Behiç’in sevimli ve çarpıcı çalışmaları ve Fatoş’un katkıları olmasaydı, bu kitap yine de sıkıcı bir hukuk kitabı görünümünden uzaklaşamazdı.

Son olarak, kitabın önce içeriğinin hazırlanması, daha sonra basımı ve yayımlanması İstanbul Hollanda Başkonsolosluğu’nun maddi katkıları ile gerçekteşebilmiştir; kendilerine teşekkür etmeyi zevkli bir ödev olarak kabul ediyoruz.

DEMOKRATİK ANAYASAL SİSTEM VE TEMEL UNSURLARI

1

1. Giriş

2. Temel İlkeler

3. Temel Kurumlar

4. Temel Hak ve Hürriyetler

5. Temel Sorunlar

6. Temel Çözümler

7. Temel Sonuçlar

8. Temel Değerlendirmeler

9. Temel Öneriler

10. Temel Kaynaklar

11. Temel Sonuçlar

12. Temel Değerlendirmeler

13. Temel Öneriler

14. Temel Kaynaklar

15. Temel Sonuçlar

16. Temel Değerlendirmeler

17. Temel Öneriler

18. Temel Kaynaklar

19. Temel Sonuçlar

20. Temel Değerlendirmeler

21. Temel Öneriler

22. Temel Kaynaklar

23. Temel Sonuçlar

24. Temel Değerlendirmeler

25. Temel Öneriler

26. Temel Kaynaklar

27. Temel Sonuçlar

28. Temel Değerlendirmeler

29. Temel Öneriler

30. Temel Kaynaklar

DEMOKRATİK ANAYASAL SİSTEM VE TEMEL UNSURLARI

Elinizdeki küçük kitap vatandaş kavramı ve vatandaşın hakları dolayısıyla sizin haklarınız üzerinde kısa bilgiler vermeyi amaçlıyor. O halde temelden başlamak gerekir. Bu nedenle, bu küçük el kitabının konularına ilk önce, Türkiye’de Anayasal sistem ve temel unsurlarını incelemekle başlayacağız.

Size zor gibi gelebilecek birçok kavram var bu alanda; Anayasa - Hukuk - Devlet - Cumhuriyet - Devlet Organları - Demokrasi - Çoğulculuk - Temel Hak - Özgürlük gibi.

Bu kavramlar şimdilik karışık gibi görünür ama, bunların ne anlama geldiğini de bilmek gerekiyor. Çünkü, bu kavramlar bizim yaşantımızı yakından etkiliyor. Hatta günlük yaşamımızda karşılaştığımız birçok olay var ki, dayanağı, temeli bu kavramlarda yatar.

Bu ülkede uymakla yükümlü olduğumuz yasalar Parlamento tarafından yapılıyor, pekiyi nedir Parlamento? Nasıl bir süreç içinde, bu yasalar yapılıyor? Bizim bu süreçte nasıl bir rolümüz var? Bilmek gerekir.

İdare, aleyhimize kararlar alıyor; bu kararlara karşı, ilk önce haklarımız nelerdir? Örneğin, İdare’nin, bizim gibi aleyhinde karar almış olduğu diğer kişilerle birleşip ne yapabiliriz? Belki bir gösteri yürüyüşü? Bu bir demokrasi ve özgürlük (Toplantı ve Gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı) sorunu ve bu hakkın varlığından ve nasıl kullanılacağından haberimiz olmasını gerektiriyor. Belki kararı alan kuruma itiraz? Bu da bir hak arama sorunudur.

Hepsini yaptık, İdare aleyhimize kararını değiştirmede, bundan sonra ne yapabiliriz? Daha ne hakkımız var? Bu da bir hak sorunu ve “hak arama özgürlüğünün” ve idari yargı yolunun bilinmesini gerektiriyor. Hukuk Devleti kavramının irdelenmesini gerektiriyor. Örnekleri çoğaltmak mümkün. Demek ki, belirli kavramları bilmek, en azından üzerinde biraz olsun düşünmek gerekli. Hatta zorunlu. Tabi, önce genelinden başlamak gerekir. Her şeyin temelinden başlamak.

Ahmet bey, televizyonda haberleri dinliyordu. Sıra spor haberlerine gelmişti. Konu, oğlu Cem’in tuttuğu takımın son transferi ile ilgiliydi. Yabancı ülke vatandaşı olan futbolcu, Türk vatandaşlığına başvurmuştu ve ekranda da spiker, bazı spor otoritelerine, bu konudaki görüşlerini soruyordu.

Ahmet bey, konu ile ilgilendiğini bildiği oğlunu çağırırdı. Cem, Hukuk Fakültesinde öğrenci idi. Ama en büyük tutkularından biri de futboldu işte. Cem koşarak geldi, spor otoritelerinin “Türk vatandaşı olarak oynayabilir mi, oynayamaz mı” konusundaki tartışmasını izlemeye başladı. Aklına, geçen hafta Fakülte’deki ders geldi. Ne demişti hoca anfi? Hem de, tesadüf eseri, tam bu konuyu anlatmıştı; vatandaşlık konusunu.

Biz, hepimiz, herşeyin başında, T.C. Devletinin vatandaşlarıyız. Bu nedenle, vatandaş olarak, diğer bireylere ve Devlete karşı bazı haklarımız olduğundan söz ediyoruz. Bu küçük kitapta üzerinde duracağımız haklar da, genel olarak, vatandaş olmak sıfatıyla sahip bulunduğumuz haklar. Nedir o halde vatandaşlık? Kimler T.C. vatandaşı? Ne imkânlar sağlıyor ya da ne yükümlülükler getiriyor, bu vatandaşlık bize?

Vatandaş (yurttaş), hukuksal olarak "T.C. Devletine vatandaşlık bağı denilen hukuksal bir bağ ile bağlı olan herkese" verilen addır.

Vatandaşlık hukuksal bir bağ dedik, Devlet ile kişi arasında. Bu ilişkide, ırk, dil, din, cinsiyet rol oynamıyor, oynamamalı da. Yani sadece Türk ırkından olanlar vatandaşdır, ya da sadece müslüman olanlar vatandaşdır, ya da erkek cinsiyetine sahip olanlar vatandaşdır türünden bağlar, "Vatandaşlık kavramını" belirleyen unsurlar değildir. Peki vatandaş olmanın, T.C. vatandaşı olmanın bize sağladığı haklar, imkânlar neler?

Vatandaş olanla, olmayan kişiler, örneğin Türkiye'yi ziyaret eden ya da belirli bir nedenle Türkiye'de bulunan, yerleşmiş yabancılar arasında, haklar açısından farklar tabii ki var. Gerçi, günümüzde yaşama hakkı, kişi dokunulmazlığı, kişi hürriyeti ve kişi güvenliği, konut dokunulmazlığı gibi haklar, herkese tanınan haklardandır. Dolayısıyla, vatandaş-vatandaş olmayan arasında bu yönden fark yok.

T.C. vatandaşının en önemli ayrıcalığı ve hakkı ise, Devletin işleyişine egemen olmak, sistemini belirlemek hakkıdır. Kısaca, siyasal haklara sahip olmak.

T.C. Devletinin vatandaşları olarak hepimiz, Devleti ve işleyişini belirlemek istediğimiz gibi yönlendirmeye çalışmak hakkına sahip olmalıyız. İşte, vatandaşın en büyük ayrıcalığı, özelliği bu. (Bakınız SİYASAL KATILMA)

Cem, "vatandaşlık, aynı zamanda bir de, Türk futbolcu statüsünde oynama hakkını da veriyor" diye espri yaptı. televizyondaki spor otoritelerinin, tuttuğu takımın görüşü doğrultusunda, "Türk statüsünde oynayabilir" görüşüne varmalarından dolayı da, epeyi keyiflenmişti doğrusu.

Vatandaş olarak, belirleme hakkına sahip olduğumuz sistemin, hatta haklarımızın, hürriyetlerimizin temeli, temel dayanağı ise Anayasamız-Anayasal sistemimiz olarak kabul edilebilir. Ne anlama geliyor bu kavramlar?

Son günlerde, bir Anayasa tartışması da almış yürümüşü. Ahmet bey, hangi gazeteyi açsa, hangi köşe yazarını okusa, aynı konu ile karşılaşılıyordu; Anayasa'yı değiştirmek, yeniden Anayasa yapmak.

Hatta geçenlerde, komşusu Arif Bey'le konuşurken de aynı konu açılmıştı. Arif Bey, Helsinki Yurttaşlar Derneğinin "Yeni bir anayasa" kampanyası başlattığını, bu girişimi desteklediğini, hararetle anlatmıştı.

"En iyisi Cem'le konuşmak" diye düşündü. Yemekte, Arif Bey'le konuşmalarından da söz açtı ve Cem'e "Nedir bu Anayasa'nın ve Anayasa yapmanın önemi, anlat bakalım" diye sordu. Cem için de iyi bir fırsat olmuştu, "bak, Hukuk Fakültesi, şimdiden yararını göstermeye başladı" diye geçirdi içinden. Ve anlatmaya başladı;

Devlet, bir kurallar sistemidir. Bu kurallar sisteminin en önemli parçası da hukuk kurallarıdır. Demokratik Devlette, bu kurallar sisteminin, özellikle Hukuk kurallarının önemli özellikleri var;

1) Bu hukuk kuralları ile, Demokratik Devlet'te, sadece kişiler değil, Devlet ve Devlet organları, Devlet hizmetinde çalışanlar da bağlı. (Bakınız HUKUK DEVLETİ)

2) Demokratik Devlette, bu hukuk kurallarının temelinde, kaynağında Halk var, yani sizler varsınız. Demokraside, bu hukuk kuralları, vatandaşların uyması için farklı bir güç tarafından yapılmıyor. Herkes için, yine Halk-Toplum tarafından doğrudan doğruya ya da temsilcileri aracılığı ile yapılır.

İşte Demokratik Hukuk ile Demokratik olmayan Hukuk'u hatta Demokrasi ile olmayan sistemleri birbirinden ayıran en temel farklardan biri budur. Bu kurallar bütünü biçiminde oluşan sistemin; **Anayasal sistemimizin temel ve en üstün belgesi Anayasa'dır.**

Anayasa da, belirli kurallar bütünüdür. Bu kurallar, Türkiye'de olduğu gibi yazılı tek bir metinde toplanmış olabileceği gibi, farklı farklı metinlere, belgelere dağıtılmış da olabilir. Bu nedenle, "yazılı Anayasalara" karşılık, "yazılı olmayan Anayasalar"dan da sözedilebilir.

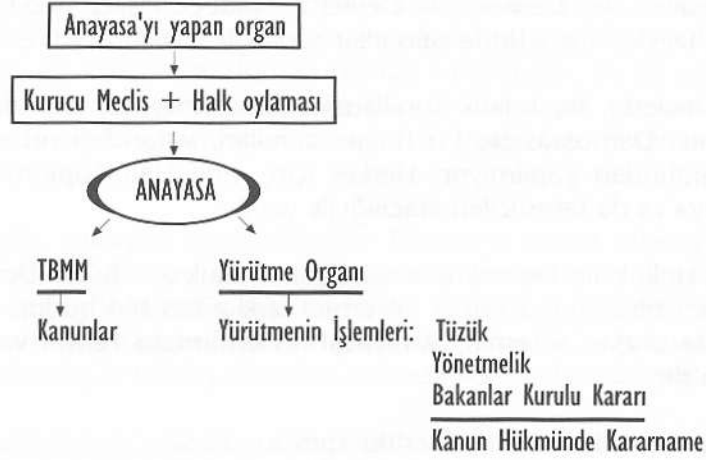
Türkiye'de 1876-1909-1921-1924-1961 ve 1982 Anayasaları uygulanmış olan yazılı Anayasalardır.

Örnek olarak İngiltere'de, Anayasa kuralı sayılabilecek kuralların pek çoğu, önemli yasalara, bildirilere, fermanlara dağılmış. Bunların dışında, birer anayasa kuralıymış

gibi uyulan, yazılı olmayan gelenekler de var. Bu yüzden, yazılı Anayasa yanında, "yazılı olmayan Anayasalara" örnek olarak İngiltere gösteriliyor.

Bu kurallar tek bir metinde toplanmış ise, genel olarak, bu metnin gerek yapılışı, gerek değiştirilmesi, diğer kurallardan, özellikle kanunlardan farklıdır. Daha zor kurallara bağlanmıştır. Ve farklı bir organ tarafından, farklı usullerle yapılabilir. Bu nedenle, "Anayasa, kurallar sistemi içinde, diğer kurallardan, özellikle de kanunlardan, genel olarak üstündür". Buna Anayasa'nın Üstünlüğü İlkesi adı verilir.

"Peki oğlum" diye Cem'in sözünü kesti Ahmet Bey, "bu anayasa, madem diğer kurallardan üstün, değiştirilmesi nasıl olacak? Yani, parlamento'muz yasa yapar gibi Anayasayı da değiştirebilir mi?" Cem "onu da anlatayım baba" diye cevap verdi.

"Anayasa dediğimiz bu üstün belge, hem içindeki konular yani içeriği, hem de değiştirilme usulü yönünden, diğer kurallardan, kanunlardan farklıdır."

Anayasanın değiştirilmesi usulü:

Dolayısıyla, bir anayasa değişikliğinin, parlamentonun 270-299 arasında üyesinin (yani 3/5-2/3 üye) oyuyla kabul edilmesiyle 300'den fazla üyenin oyuyla kabul edilmesi arasında çok önemli bir fark var; her ikisinde de Cumhurbaşkanı değişikliği kabul ettiği takdirde, ilk seçenekte bu değişikliğin Halkoyuna sunulması ve doğrudan halk tarafından kabul edilmesi zorunludur.

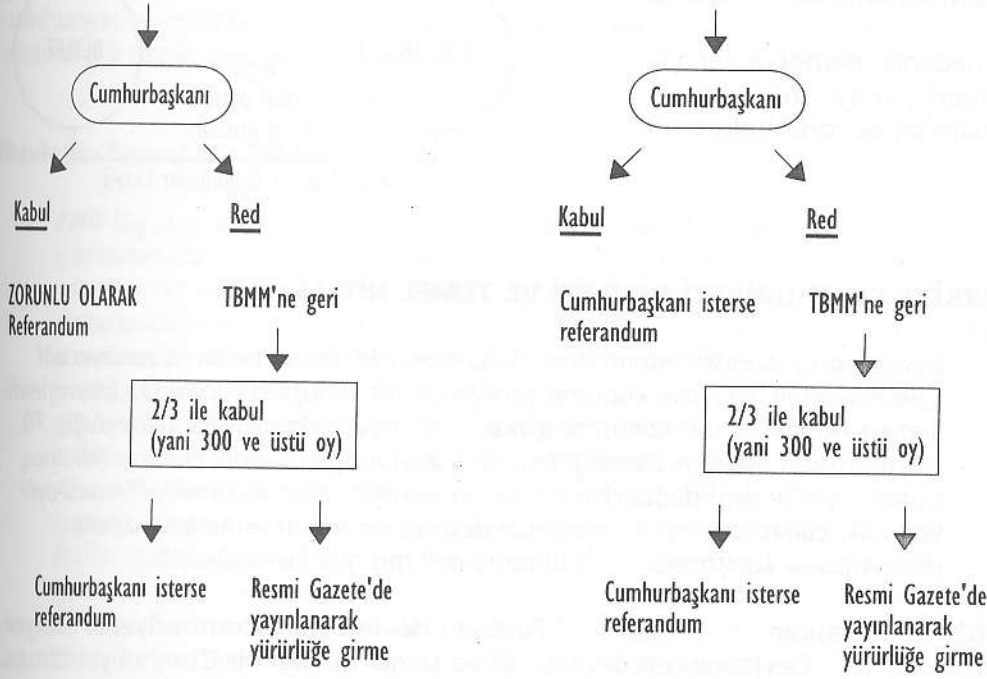
İkinci seçenekte ise, Halkoylaması zorunlu değildir. Cumhurbaşkanı gerekli görürse, Halkoylamasına sunabilir, gerekli görmezse anayasa değişikliği sadece Meclis tarafından gerçekleştirilmiş olur.

Anayasa'nın Değiştirilmesi Usulü: (Anayasa madde 175)

I. Teklif : TBMM üye tamsayısının en az 1/3 ünün (150 üye) yazılı teklifi

2. Kabul : 3/5 ile 2/3 arasında oy ile
(yani 270-299 oy)

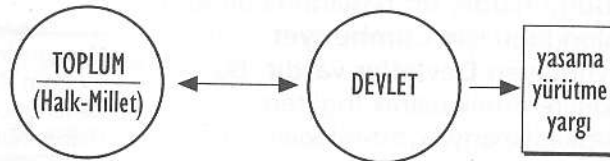
2/3 oy
yani 300 ve üstü oy)

Anayasal sistemin temel belgesi olan Anayasalar, içerikleri yönünden de tanımlanabilirler. Anayasa, belirli kurumları, ilişkileri düzenleyen bir metindir. Örneğin 1982 Anayasasına baktığımızda, belirli kurumları, belirli ilişkileri ve konuları düzenleyen bir belgedir. Nedir bu kurumlar, kurallar?

Anayasa, Devletin temel organlarını, bunların yapısını, işlevlerini ve yetkilerini, birbirleriyle olan ilişkilerini ve bunların karşısında vatandaşların temel hak ve özgürlüklerini düzenleyen kurallar bütünüdür.

Demek ki, genel olarak Anayasa, Devletin statüsünü ve Temel Hak ve Özgürlükleri düzenleyen bir belgedir. O halde, Anayasa'da 2 temel unsur yer alıyor. Anayasa, bu iki unsuru ve bunların ilişkilerini düzenliyor.

Bu iki unsurun ilişkileri çok önemli. Çünkü demokrasilerle, demokratik olmayan sistemleri ayıran temel unsur buradadır. Demokrasilerde, **Toplum ağır basar**, ağırlıklı taraftır, **tüm sistemin işleyişinde egemendir**.

Diğer bir söyleyişle, demokratik sistemde, herşeyin temeli, sahibi vatandaşdır, yani sizsiniz. Devlet, hem sizin eserinizdir, hem de sizin hizmetinizdedir. Demokratik olmayan sistemlerde ise, "**Devlet**" kavramı **ağır basar** ve Toplum'dan, halktan kopuktur. Demokrasiden uzaklaştıkça, Devlet kavramı, sahip olması gereken nitelikten farklı bir nitelik kazanır. Sistemin temeli durumuna gelir.

Bu nedenle, demokrasiler için, yandaki şemayı, şu şekilde tamamlamak zorunludur.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ VE TEMEL NİTELİKLERİ

Geçen hafta, Saadet Hanım'dan, 2. Başkanı olduğu derneğin düzenleyeceği Cumhuriyet'in 70. yılını kutlama Şenliğinde bir konuşma yapmasını istemişlerdi. Saadet Hanım da, bu konuşma için bayağı heyecanlanıyordu. Kolay değil, 70. yıl konuşması, hem de Derneği temsilen. Bunun için, Saadet Hanım, "ilk önce, Cumhuriyet'in ne olduğundan başlamak gerekir" diye düşündü. "En iyisi öyle yapmak, çünkü çok kişi, Cumhuriyet deyince bir tanım veremiyor, üstelik demokrasi ile karıştırıyor. Aynı anlama gelirmiş gibi kullanılıyor."

1982 Anayasasının 1. maddesi; "**Türkiye devleti bir Cumhuriyettir**" diyor. Demek ki, T.C. Devletinin en önemli, ilk ve temel niteliği bir Cumhuriyet olması. Ne demek Cumhuriyet ya da ne tür Devletlere Cumhuriyet adı veriliyor?

Cumhuriyet, klasik anlamı ile, yöneticilerin ve de özellikle Devlet Başkanının, halkın bütününe temsil etmek üzere, ya doğrudan doğruya ya da halk tarafından seçilmiş Meclislerin oyuyla işbaşına geldiği Devlet biçimidir. Cumhuriyet'in karşısında, Devlet Başkanının seçimle değil, soya bağlı olarak işbaşına geldiği Monarşiler vardır.

Cumhuriyet-demokrasi kavramı ile ilişkili olmakla birlikte, aynı anlama gelmez. Nitekim, iç yapıları ve işleyişleri **son derece demokratik olduğu halde**, sırf başlarında bir Kral bulunduğu için **Cumhuriyet sayılmayan Devletler vardır.** Bu ülkelere örnek olarak İngiltere, Belçika, İspanya gösterilebilir.

Türkiye'de Süleyman Demirel, İtalya'da Luigi Scalfora, Almanya'da Richard Von Weizsacker, ABD'de Bill Clinton, seçimle gelen, son Devlet Başkanlarına örnektir.

Osmanlı İmparatorluğu da bir monarşi iken, 29 Ekim Cumhuriyeti ilan eden "Teşkilat-ı Esasiye Kanununun Bazı Mevaddının Tavzihan Tadiline Dair Kanun"la birlikte, Cumhuriyet'e geçilmiştir.

Örneğin Osmanlı İmparatorluğu, eski Fransız Krallığı, günümüzde İspanya - Belçika - İngiltere, Monarşik Devletlere örnektir ve Devletin başında Cumhurbaşkanı değil, Kral ya da Kraliçe vardır.

Buna karşılık da, **Demokratik olmadığı halde**, başlarındaki kişi seçilerek işbaşına gelen ve bu nedenle **Cumhuriyet sayılan Devletler de vardır**. Buna örnek olarak, eski Doğu Avrupa Halk Cumhuriyetleri ve İran İslam Cumhuriyeti gösterilebilir.

Bu noktada şu bağlantı kurulabilir; her demokrasinin mutlaka cumhuriyet olması gerekmez. Örnek olarak, İngiltere, Belçika, İspanya var. Buna karşılık, her cumhuriyetin mutlaka demokratik olması gerekir ki, "yöneticilerin seçimi" göstermelik değil, gerçek bir seçim olabilsin.

Devletin Temel Nitelikleri

Refik Bey, her sabah yaptığı gibi, işe gitmeden önce, kahvaltı sırasında, o günkü gazeteleri karıştırıyordu yine. Bir haber dikkatini çekti. Haberde, "içinde yaşadığımız yılların en önemli siyasal olgularından birinin demokratlaşma-demokrasiye geçiş olduğundan" söz ediliyordu. "1974'le 1990 arasında, en az 30 ülkenin, demokratik olmayan bir sistemden demokrasiye geçtiği, böylece dünyadaki demokratik rejim sayısının hemen hemen iki katına yükseldiği" anlatılıyordu. Refik Bey, "şunu, bir arkadaşlarla konuşalım, tartışalım" diye geçirdi içinden. Sonra da "tamam" diye düşündü. "Yarın Ahmet Bey'ler çaya geliyorlar. Oğulları Cem de, galiba Hukuk'ta öğrenci, üstelik iyiymiş de durumu. Hep beraber tartışırız, bakalım, o ne düşünüyor?" Refik Bey'in merak ettiği de şuydu aslında, "acaba biz, ülke olarak, bu ayırımın neresindeyiz? Demokratik miyiz, değil miyiz? Nasıl demokratik olunuyordu? O da önemliydi." Ertesi akşam, Cem fazla nazlanmadan, bilgi vermeye başladı. Eh, daha şimdiden "hukuk danışmanlığı" yapmaya başlamıştı. Bunun da keyfi yeterdi doğrusu.

1982 Anayasasının 2. maddesi, "Türkiye Cumhuriyeti, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir" diyor. Devletin temel niteliği bu. **Demokratik bir Hukuk Devleti olmak**. Ne demek Demokratik Devlet?

Demokrasi, halk iktidarı anlamına geliyor ve Demokrasinin temeli şu; Devletin işleyişinde, kuruluşunda, yapısında TOPLUM (Millet-Halk) etkilidir. Devlet organlarını oluşturur, işlemesine etkide bulunur. Demokratik Devlet'in temeli bu.

Abraham Lincoln'ün ünlü tanımına göre, demokrasi halkın, halk için, halk tarafından yönetimidir.

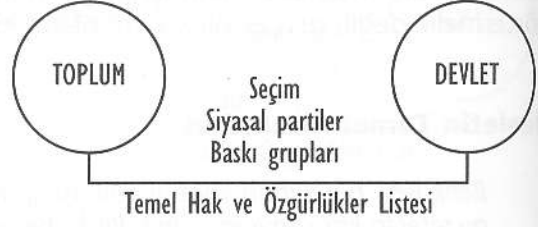
Dolayısıyla, demokrasi'de TOPLUM-DEVLET birbirinden bağımsız kavramlar değil; demokraside Devlet kavramı tamamen TOPLUM'a bağlıdır.

Demokratik Devlette Cumhurbaşkanı, Başbakan'ı halk yani siz seçeceksiniz

Siyasal partiler aracılığı ile, hem devlet organlarını oluşturacak, hem de sistemin işleyişinde katkıda bulunacaksınız. Serbest seçimler aracılığı ile TBMM'ni seçeceksiniz. Halkoylaması ile anayasanızı değiştirebileceksiniz. Sendikalar, dernekler gibi baskı Grupları ile, yöneticileri, siyasal iktidarı etkileyecek, dilekçe hakkınızı kullanacaksınız.

Kısaca, tüm siyasal sistemin işleyişini siz sağlayacaksınız yani Halk-Toplum sağlayacak. İşte, tüm bu yöntemlere **SIYASAL KATILMA** adı veriliyor. Ve Demokratik Devlet, siyasal katılmanın en yoğun, en demokratik olduğu Devlet biçimi.

SIYASAL KATILMA, belli bir hukuksal yapının varlığını gerektirir. Bu hukuksal yapı, Temel Hak ve Özgürlükler rejimidir. Sistemin tabanı **TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLER** olmalıdır.

Temel Hak ve Özgürlükler

Bu taban olmalı ki, tüm bu işleyiş, gerçekten demokratik olsun, göstermelik değil, gerçek biçimde Halk tarafından yönlendirilebilsin.

Bu Temel hak ve Özgürlükler rejimi. Anayasaya da 'Temel haklar ve Ödevler' başlığı altında yansımıştır.

1982 Anayasası, "Temel haklar ve Ödevler" başlığı ile, İKİNCİ KISIM'da, haklar listesine yer vermektedir.

Bu kısmın ikinci bölümünde, "Kişinin Hakları ve Ödevleri", üçüncü bölümde, "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler", ve dördüncü bölümde, "Siyasi haklar ve Ödevler" düzenlenmiştir.

Demokrasinin Cumhuriyetle ilgisi burada da ortaya çıkıyor. Yukardaki değerlendirmeyi bir kez daha tekrarlırsak; her Demokrasinin mutlaka Cumhuriyet olması gerekmez. Örnek olarak İngiltere, İspanya var. Ancak, her Cumhuriyetin mutlaka demokratik olması gerekir ki, sisteme damgasını vuran, yöneticilerin "doğrudan seçilmesi" ya da "seçimi gerçekleştirecek Parlamento'nun oluşturulması" göstermelik değil, gerçek olsun.

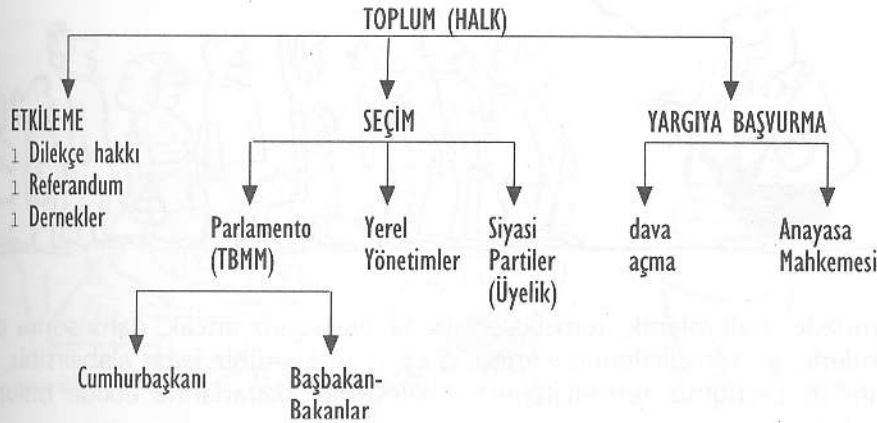
DEMOKRASİNİN TEMEL KOŞULLARI

Cem bu noktada sözünü bir an kesti. Ve etrafındakilerin yüzlerine baktı bir süre, anlayıp anlamadıklarını gözlerinden okumak ister gibi. Tümündeki meraklı ve ilgili ifadeyi görünce rahatladı. Ve devam etti.

"Bakın, size şimdi demokrasinin temel koşullarını biraz anlatayım" dedi. Demokraside, temel koşullar şunlar. Birincisi, demin söylediğim gibi, halkın iktidara katılması." Refik Bey, o arada tamamladı; "siyasal katılma yani".

Cem memnun devam etti. "Evet, ikincisi çoğulculuk. Üçüncüsü de Hukukun üstünlüğü yani Hukuk Devleti. Bence, laik devlet anlayışını da, bunlara dahil etmek gerekir." diye ekledi.

Demokratik Devlette Siyasal Katılma Yöntemleri

Refik bey'in karısı Sabahat Hanım, bu arada Cem'in sözünü kesti. "Yavrum" dedi, "anlat bakayım. Siyasal katılma yolları diyorsun, biraz açıklar mısın bunları? Ben yıllardır, bir tek seçimlere gider, oyumu kullanırım. Başka bir şey de bilmeyiz. Nedir bu yollar? Sabahat Hanım biraz da şaşırılmıştı. Demek ki, demokraside asıl olan, asıl önemli olan kendisi idi. Tek tek bireyler, vatandaşlardı. Ve Devlet, hep onların hizmetinde olmalıydı. "Bu Cem, neler biliyor?" diye düşündü. "Annesi, babası çok şanslılar doğrusu böyle bir evlada sahip oldukları için. Cem anlatmaya devam etti.

Demokratik Devletin temelinde birey var; yani siz varsınız. Ancak bireyin Devlete her zaman, sürekli katkıda bulunması, etki yapması gerekli, aksi takdirde sistemin işleyişinde tıkanıklık-bozulma sözkonusu olabiliyor.

"Ben seçimlerde oyumu kullandım, yeter, bundan sonrası Devlet büyüklerinin işi!" demek, demokratik Devletin vatandaşının yapmaması gereken bir davranış.

Vatandaşın Devletin işleyişine katılması (yani siyasal katılma) yöntemleri çok değişik, çok çeşitlidir. Ve bu yollar ne kadar çoksa, ya da ne kadar çok kullanıyorsanız Devlet o denli demokratik işler. Tam tersine ne kadar az kullanırsanız, işleyiş o kadar demokrasi anlayışından uzaklaşır.

Seçme ve Seçilme Hakkı

Türkiye, aşağı yukarı tüm çağdaş demokrasilerde görüldüğü biçimi ile "temsili" bir rejim uyguluyor. Yani halk, belli süreler için, temsilcilerini seçiyor ve onlar, Devleti yönetiyorlar. Temsili Demokrasi bu. Ve temsili demokraside, halkın en önemli ve temel katılma yolu; seçimler.

Demokratik bir sistemde SEÇME ve SEÇİLME hakkı vardır. Siz SEÇME, ben de SEÇİLME hakkına sahibiz...

Günümüzde, halk olarak, temsilcilerinizi seçiyorsunuz ancak, daha sonra değişik yöntemlerle, ya temsilcileriniz yerine, doğrudan kendiniz karar alabilirsiniz, ya da en azından seçtiğiniz temsilcilerinizi etkileyebilir, kararlarına etkide bulunmaya çalışabilirsiniz.

Seçilen temsilciler, sadece seçildikleri bölgeyi, ya da kendilerini seçenleri değil, tüm milleti temsil ederler ve "tüm milletin temsilcisi" olarak kabul edilirler. (Anayasa, madde 80)

Referandum (Halkoylaması)

Vatandaşları, temsilcileri aracılığı ile değil, **doğrudan doğruya** yasaların yapımına katan en önemli yöntem; referandum adı ile de bilinen HALKOYLAMASI yöntemidir.

Bu yöntem sayesinde, HALK (Toplum), siyasal iktidarı doğrudan kullanmak- karar almak imkânına sahip olmaktadır.

İsviçre, bu yöntemin en çok kullanıldığı ülkedir. İtalya-Fransa gibi ülkelerde de, bu yöntemin değişik türleri, Anayasalarında yer almıştır ve kullanılmaktadır.

Türk Anayasalarında halkoylaması yöntemi yer almamış ancak, 1982 Anayasası, sadece ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ alanında referandum'a yer vermiştir. (Anayasa, madde 175) Bakınız, ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ

Dilekçe Hakkı

Vatandaşlar olarak, siyasal rejim üzerindeki etkiniz, sadece temsilcilerinizi seçmekle sınırlı değil, aynı zamanda, seçtiğiniz temsilcilerinizi değişik yollarla etkileme hakkına da sahipsiniz. İşte, bu yollardan biri, çok eski bir tarihi olan ve Türk anayasalarında, son olarak da 1982 Anayasası'nın 74. maddesinde yer alan "Dilekçe Hakkı"dır.

Anayasa, madde 74:

"Vatandaşlar, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, yetkili makamlara ve TBMM'ne yazı ile başvurma hakkına sahiptir. Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir."

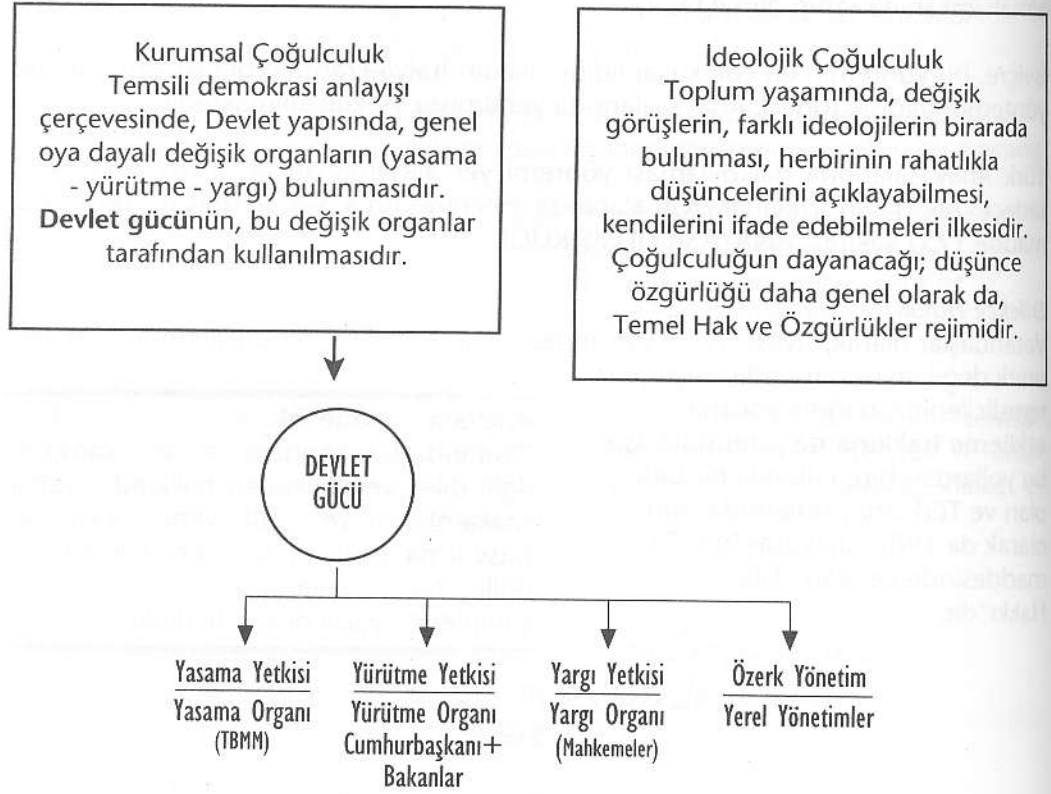
Çoğulculuk İlkesi

Demokratik Devletin en önemli, temel unsurlarından biri de çoğulculuk (plüralizm) ilkesidir.

Nedir çoğulculuk?

Çoğulculuk, toplumsal yaşamın her yönünde uygulanması gereken bir kavram. Demokraside, çoğulculuk anlayışının iki farklı boyutu var.

Çoğulculuk İlkesi

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun Demokrasi ve Çoğulculuk Tanımı: "Düşünceleri açıklama özgürlüğü, demokratik bir toplumun temel dayanaklarından birini oluşturur."

Hatta düşünceleri açıklama özgürlüğü, sadece olağan karşılanan, zararsız ya da önemsiz görünen bilgiler ya da düşüncelerin açıklanması açısından değil, tam tersine, ayrıca Devlet'e ve toplumun belirli bir bölümüne karşı gelen, onları şoke eden ve rahatsız eden düşüncelerin açıklanması açısından da geçerlidir.

Nitekim, demokratik toplumun en önemli unsurlarını oluşturan çoğulculuk, hoşgörü ve açıklık düşüncesi bunu gerektirir."

(HANDYSIDE, 7.12.1976- SUNDAY TIMES, 26.4.1979-LINGENS, 8.7.1986)

Özel olarak da, ideolojik çoğulculuk kavramı, her şeyden önce, SIYASAL PARTİLERİN çokluğuna dayanır.

Siyasal Partiler

Anayasa, madde 68; "Siyasi partiler, demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez

unsurlarıdır.”

Toplum-Devlet kavramlarını birbirine bağlayan “seçim ilişkisi” yanısıra en önemli, temel kurum; siyasal partiler olarak kabul edilebilir. (Siyasi Partiler Kanunu, madde 3)

SIYASAL PARTİ'yi tanımlayan unsurlar :

- 1) Ülke çapında, sürekli bir örgüt (Siyasi Partiler Kanunu, madde 36)
- 2) Belli bir ideoloji ve program
- 3) Çalışma ve propagandaları ile, halkın desteğini sağlamak çabası
- 4) AMAÇ ; siyasal iktidarı elde etmek, Parlamento'da çoğunluğu sağlamak ve Hükümeti oluşturmak.
- 5) İŞLEV; Çoğulculuk -TOPLUM'u (tabi ki, her parti kendine oy veren seçmenleri olmak üzere) iktidara taşımak.

Ancak, partilere üye olma hakkına çok sınırlamalar getirilirse, yani birçok yasak getirilerek, çok sayıda meslek grubu ya da kişinin Partilere üye olması engellenirse, Partilerin, bu işlevi; yani Toplum-Devlet arasında ilişki kurma işlevi de tehlikeye düşer. Örneğin, Türkiye'deki mevzuat, bu yönden birçok yasaklamalar getirmiştir. (Bakınız PARTİ ÜYELİĞİ)

PARTİ YASAKLAMALARI

Siyasal partiler, Toplum-Devlet kavramlarını birbirine bağlayan temel kurumlar diyoruz; bu nedenle, hem Anayasa, hem de Siyasi Partiler Kanunu, onları demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak kabul ediyor.

Ancak bir ülkenin demokratik ve çoğulcu olduğunun kabul edilebilmesi için, en az kaç partinin olması gereklidir acaba?

Böyle bir sayı yok. Bu konuda, ne Anayasa, ne de Siyasi Partiler Kanunu belli bir sayı, belli bir ölçü öngörmüyorlar.

Parti sayısı, bir anlamda, sosyolojik bir olay, bir anlamda da Seçim sistemleri ile bağlantılıdır.

Örneğin İngiltere'de iki partili sistemin nedeni uygulanan iki turlu çoğunluk sistemidir. Fransa'da çok parti var, ancak, bunlar iki büyük grupta, sağ koalisyon-sol koalisyon biçiminde birleşmişler ve bunun nedeni de uygulanan seçim sistemidir.

Anayasa Mahkemesinin 1.8.1984 tarihli kararı, Anayasanın 68. maddesinde yer alan, siyasal partilerin demokratik siyasal hayatın vazgeçilmez unsurları olduğu

yönündeki hükmü ile, birden çok, başka bir anlatımla enaz iki siyasal partinin kastedildiğinin anlaşılması gerektiği yönündedir.

Demek ki "ideolojik çoğulculuk" parti sayısı ile ilgili bir kavram değil. "Düşüncenin, görüşlerin çokluğu ve bu değişik görüşleri, düşünceleri savunan siyasal partilerin çokluğu" anlamına geliyor.

Ancak Türkiye'de, partiler açısından çoğulculuk sınırlandırılmıştır; bazı partilerin yasaklanması ile.

Anayasa'nın 69. maddesine göre, "siyasi partiler, Anayasa'daki sınırlamalar dışına çıkamazlar; çıkanlar Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılır.

Siyasal partilerle ilgili yasaklar:

- Demokratik Cumhuriyete,
- Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliğine (Üniter Devlete)
- Laik Devlet ilkesine karşı çıkamazlar.

Almanya Cumhuriyeti, parti yasaklamalarına yer veren diğer bir ülkedir; (Anayasa, madde 21).

Baskı Grupları: Sendikalar - Dernekler

Toplumda çoğulculuğu sağlayan en önemli unsurlardan bir diğeri de; baskı gruplarıdır.

İŞLEV:

- 1) Baskı grupları, halkın, değişik ekonomik, mesleki ya da siyasal görüşlerini açıklayabilmeleri, toplumun tümüne duyurabilmelerini sağlıyor (Anayasa, madde 33). Siyasal faaliyet yasağı; 1982 Anayasası, baskı gruplarının bu en önemli işlevine yasak getirmiştir.
- 2) Bu örgütlü gruplar, üyelerinin kendi istekleri, görüşleri doğrultusunda, Parlamento'yu ve Hükümeti etkilemelerini sağlıyor.

Örgütlü Gruplar (Baskı grupları)

Hukuk Devleti

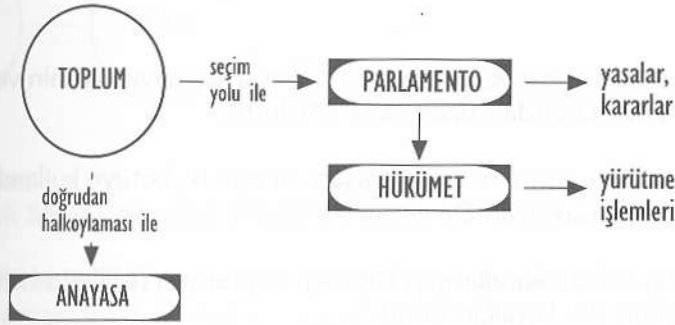
Demokrasinin temel unsurlarından biri de, Toplumun kendi hukukunu kendisinin yaratması ve bu hukuka hem halkın (kişilerin), hem de Devletin uymasıdır.

Bu bağlılık aynı zamanda, TC Devletinin temel niteliklerinden birine yol açıyor; Hukuk Devleti.

Nedir Hukuk Devleti?

Hukuk Devleti, bir takım nitelikleri üzerinde toplayan Devlet anlamına geliyor.

- 1) Hukuk'u, hukuk kurallarını, Toplumun kendisi, vatandaşlar (ya doğrudan doğruya ya da seçtiği temsilciler aracılığı ile) yaratacak.
- 2) Devletin kendisi, bu Hukuk'ta-hukuk kuralları ile bağlı olacak, bu kurallara uyacak.
- 3) Devletin ve kişilerin, hukuk kurallarına uygun davranması, sadece kendi vicdanlarına ya da Devletin iyi niyetine bırakılmayıp, "yargı organları" tarafından denetlenecek.

Laik Devlet

Anayasaya göre, Demokratik devletin temel niteliklerinden biri, "onsuz olmaz koşullarından" biri de laik olmak zorunluluğudur.

Kişinin, istediği dine inanması ve onun kurallarını-belli sınırlar içinde uygulayabilmesi güvencesi, ancak Laik Devlette mümkün.

SINIRLAR:

- 1) Din ve mezhep ayrımı yaratmak,
- 2) Dine dayalı bir devlet düzeni kurmak,
- 3) Siyasal, kişisel çıkar ya da nüfuz sağlamak,
- 4) Dince kutsal sayılan şeyleri istismar etmek, yasaklarına karşı gelmemek zorunludur. (Anayasa, madde 24)

Dolayısıyla, "çoğulculuk ilkesinin" yaşama geçirilebilmesi laik devlette söz konusu olabiliyor.

Nedir Laik Devlet ya da Laik Devletin özellikleri nelerdir?

- 1) Laik Devlet, kişiler arasında hiçbir ayırım yapmadan, tüm haklar gibi din ve vicdan özgürlüğünü de, ibadet özgürlüğünü de tam anlamı ile koruyan Devlettir.
- 2) Laik Devlet, dinin etkisi ve egemenliği altında kalmayan -Dinin ve din kurallarının etki alanından uzak olan- Devlettir.
- 3) Laik Devlet, dinin, kişinin manevi yaşamını aşarak, kötüye kullanılmasını, sömürülmesini yasaklayan Devlettir.
- 4) Laik Devlette, hukuk kurallarının kaynağı Toplumun (Milletin-halkın) kendisidir, onun iradesidir, din kuralları değil.

DEVLETİN TEMEL ORGANLARI

Nuri Bey'in kızı Aslı, o gün okuldan eve döndüğünde, "bugün öğretmen bize bir ödev verdi" dedi. "Devlet'in temel organlarının ki, bunlar yasama, yürütme ve yargı organları imiş, nasıl oluştuklarını, yetkilerini, ilişkilerini anlatan kısa bir çalışma yapacağız, bunlar çok önemliymiş, tüm vatandaşların, bu kavramlar üzerinde bilgileri olması gerekirmiş."

Annesi Meral hanım, mutfaktan, "aman, bana birşey sorma, o kadar işin gücün arasında, babandan, ağabeyinden yardım al" diye seslendi. -"Sana yardım ederler, hatta istersen, aşağı komşumuz Zuhal ablanlarda ansiklopediler de var, onlara da bak."

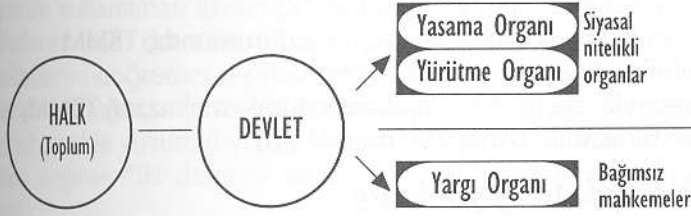
Aslı birkaç gün içinde, çalışmasını tamamladı. Ama, doğrusu ağabeyi ve onun arkadaşı olan Cem ağabeyin de çok yardımları dokunmuştu.

Hele Cem ağabey, üniversitede kullandığı Anayasa Hukuku kitaplarını getirmiş, hatta kendisine bir de Anayasa metni hediye etmişti. "Senin olsun, bakarsın ileride de gerekebilir" diyerek. Aslı ödevini teslim etmeden, son bir kez daha alıcı gözle baktı. Doğrusu fena da olmamıştı hani. Cem ağabeyin tavsiyesine uyararak, ilk önce genel bir değerlendirme yapmış kısaca, daha sonra da, Devlet'in temel kurumlarını tek tek ele almıştı.

Devletin gücü, egemenlikten kaynaklanan tüm yetkileri, üç temel yetki biçiminde, kendini gösterir; yasama yetkisi-yürütme yetkisi-yargılama yetkisi. Bu yetkiler, genel olarak üç ayrı organ tarafından kullanılır; **yasama-yürütme ve yargı organları**. (Bakınız, KURUMSAL ÇOĞULCULUK)

Önemli olan, bu üç gücün, özellikle ilk ikisinin (yasama-yürütme), Demokratik Devletlerde, halktan, halkoyundan kaynaklanmaları, halktan güçlerini almalarıdır.

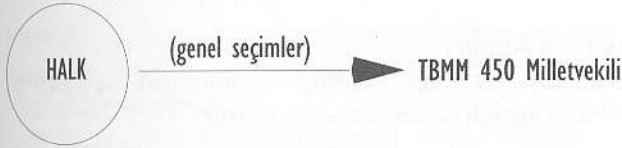
Yargı da, diğer ikisini denetleyen, bağımsız bir güçtür.

Yasama Organi Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)

TBMM, Türk Milleti adına "yasama yetkisini" kullanan tek organdır. Ve Anayasal sistemin temel organlarından biridir. Neden?

Çünkü, halkı temsil ediyor, halkın sesini, görüşlerini yansıtıyor.

Belirli dönemlerde, sandığa gidecek, belli bir süre için, sizin adınıza kararlar almak üzere, Meclisi oluşturmak üzere 450 milletvekili seçeceksiniz. Ondan sonra, bu belli süre içinde, bu kişiler sizin temsilcileriniz olacaklar, sizin adınıza yasalar yapacaklar, kararlar alacaklar.

Temsilci seçmenizin nedeni şu ; (Temsili Demokrasi) Tüm toplumun, bu kararları toplanarak alması, büyük meydanlarda toplanarak yasalar yapmaları, bugün için mümkün değil. Atina ve Roma demokrasilerinden kalan ve İsviçre'nin bazı, küçük kantonlarında (Glaris-Unterwald-Appenzell) uygulanan Doğrudan Demokrasi'yi uygulamak imkanı, günümüzde yok.

Ancak tabii ki, halk olarak, temsilcilerinizi seçtikten sonra, yapacaklarınız bitmiyor. Ya da, demokrasilerde bitmemeli. (Bakınız, SİYASAL KATILMA YÖNTEMLERİ)

Seçim dönemi

"Belirli dönemlerde, milletvekillerini, temsilcilerinizi seçmek için, sandığa gideceksiniz" dedik.

Nedir bu dönemler?

1982 Anayasası'nın 77. maddesine göre ; "TBMM için, genel seçimler 5 yılda bir yapılır." Ancak, bu süre hiç değişmez, sabit bir süre değildir;

1) Meclis, kendisi süreyi kısaltabilir; 5 yıl dolmadan TBMM, kendi seçimlerinin

- yenilenmesine karar verebilir. (Anayasa, madde 77)
- 2) Cumhurbaşkanı da, belli koşulların gerçekleşmesi durumunda, TBMM seçimlerini yenileyebilir. (Anayasa, madde 116)
- 3) **İSTİSNA:** Savaş nedeniyle, seçimlerin yapılmasına imkan olmazsa, TBMM, seçimleri 1 yıl geriye bırakabilir (Anayasa, madde 78)

*Sonunda bir toplantı yaptık ve
Bizi, sadece sizin TEMSİL EDEBİLECEĞİNE
karar verdik...*

Kimler milletvekili seçilebilir?

30 yaşını dolduran her TC yurttaşı milletvekili seçilebilir. Ancak, milletvekili seçilebilmek için bazı engeller vardır;

Seçilmeye kesin engel koşullar:

En az ilkokul mezunu olmayanlar, kısıtlılar, askerlik hizmetini yapmamış olanlar, kamu hizmetinden yasaklılar, toplam bir yıl ya da daha fazla hapis cezasına çarptırılmış olanlar, belirli suçlardan ötürü mahkum olmuş olanlar, milletvekili seçilemezler.

Seçilmeye geçici engel koşullar:

Hakimler ve savcılar, yüksek yargı organları üyeleri, üniversite, fakülte benzeri kurumlardaki öğretim elemanları, memurlar, kamu görevlileri ve Silahlı Kuvvetler mensupları, görevlerinden çekilmeden aday olamaz ve milletvekili seçilemezler.

TBMM'ne Seçimler nasıl yapılır?

1982 Anayasasının 67. maddesi, "seçimlerin serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy esaslarına" göre yapılacağını belirlemektedir. (Bakınız, SEÇME VE SEÇİLME HAKKI)

Seçimlerin serbest olması, seçmenin hiçbir baskı altında kalmadan, serbest, özgür iradesi ile oyunu kullanması anlamına gelir.

Seçimlerin eşit olması, seçimde, her seçmenin, ekonomik, sosyal koşulları ne olursa olsun, tek oy hakkının bulunması anlamına gelir.

Seçimin gizli olması, serbestliğin vazgeçilmez, onsuz olmaz koşuludur. Oyun, kimsenin önünde olmadan, gizli ve seçmenle vicdanını başbaşa bırakacak kapalı

bir yerde kullanılması ilkesidir.

Seçimlerin tek dereceli olması demek, seçmenlerin hiçbir aracı olmadan, temsilcilerini doğrudan seçebilmeleri demektir.

Buna karşın, eğer, seçmenler ilk olarak 2. seçmen olarak adlandırılan, sınırlı sayıda kişiyi seçmekle yükümlü ve bu 2. seçmenler, temsilcileri seçme yetkisine sahip ise, bu tür seçime "iki dereceli seçim" adı verilir. (Örnek olarak; ABD'de Başkan'ın seçimi)

Genel oy; vatandaşların, seçmen olabilme hakkını, servet, eğitim, cinsiyet, ırk yönünden bir kayıtlamaya tabi tutmamaya yönelik seçim ilkesidir.

Seçimlerin Denetimi :

Seçimler, yargı organlarının, Yüksek Seçim Kurulu'nun, İl ve İlçe seçim Kurullarının denetimi altında yapılır. (Anayasa, madde 79)-(Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkında Kanun, madde 9-27)

TBMM'in Görevleri ve Yetkileri TBMM;

- Kanunları yapar, değiştirir ve kaldırır, (madde 88)
- Bakanlar Kurulu üyelerine güvenoyu verir ve görevleri sırasında denetler,(madde 110)
- Cumhurbaşkanı seçer, (madde 102)
- Bakanlar Kuruluna, yasa ile "Kanun Hükmünde Kararname" çıkartma yetkisi verir. (madde 91)
- Bütçe ve kesin hesap kanun tasarılarını kabul eder, (madde 162-164)
- Para basılmasına karar verir, (madde 87)
- Savaş ilanına karar verir, (madde 87)
- Türkiye devletinin imzaladığı uluslararası antlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak (madde 90)
- Genel ve özel af ilanına karar vermek, (madde 87)
- Mahkemelerce verilen ölüm cezalarını onaylamak, (madde 87)
- Bir TBMM üyesinin yasama dokunulmazlığının düşmesine karar vermek, (madde 83)
- Kendi içtüzüğünü hazırlamak, (madde 95)
- Olağanüstü hal ve Sıkıyönetim ilan kararını onaylamak, süreyi uzatmak ya da kaldırmak, (madde 121-122)
- Anayasa'yı değiştirmek. (madde 175)

Kanunların Yapılması

TBMM "yasama yetkisini" kullanarak, kanunları yapar;

TEKLİF

Bakanlar Kurulu
(Tasarı adı ile)

Milletvekilleri
(Teklif adı ile)

GÖRÜŞÜLME VE KABUL, TBMM tarafından

- (TBMM üye sayısının en az 1/3'ü ile yani en az 150 üye ile toplanması zorunludur)

- (Toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar alınır, örneğin Meclis 300 üye ile toplanmışsa, bu 300 üyeden en az 151'nin oyu ile karar alınabilir ya da kanun kabul edilebilir)
- **İSTİSNA** : Ancak, Meclis'in çok az sayıda üye ile karar almasını engellemek için, Anayasa bir kural getirmiş: örneğin Meclis, az kişi ile toplanmışsa, diyelim ki en alt sınır olan 150 üye ile, bu durumda, anayasa, salt çoğunlukla karar alınmasını kabul etmemiş. "Karar yeter sayısı, hiçbir şekilde üye tamsayısının 1/4'ünün bir fazlasından az olamaz". Yani, 150 üye ile toplanma durumunda, salt çoğunluk (76 oy) yeterli olmamaktadır. Çünkü, karar için, en az 1/4 + 1 oy yani 114 oy gereklidir.

YAYINLANMA

Cumhurbaşkanı tarafından
(15 gün süre içinde)
Resmi Gazete'de yayımlatır

Kanunu TBMM'ye geri gönderebilir
(Bütçe kanunları hariç)
TBMM bir kez daha görüşür, aynen
kabul ederse, kanun
Cumhurbaşkanınca yayımlanır.

TBMM'NİN DENETİM YOLLARI

TBMM, Başbakan ve Bakanlar Kurulu üzerinde, "Denetim yetkisini" kullanır.

Soru-Meclis Araştırması-Genel Görüşme (Anayasa, madde 98)

GENSORU: En önemli Bakanları denetleme yollarından biridir. "En az 20 milletvekili tarafından verilir." Sonucunda, "üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyu ile (yani 226 oyla) Bakanlar Kurulu'nun tamamı ya da Bakan düşürülür. (Anayasa, madde 99)

MECLİS SORUŞTURMASI: Bu denetleme yolunun sonunda, ceza yaptırımı vardır. Dolayısıyla, cezai bir denetleme aracıdır. Meclis soruşturması, bir Bakan ya da Başbakan hakkında açılırsa ve TBMM suçlamalara hak verirse, ilgili kişi, yargılanmak üzere, "Yüce Divan"a gönderilir.

İsmail Özdağlar, bu yolla yargılandı, mahkum oldu. Halen Cengiz Altınkaya ve Safa Giray yargılanıyorlar.

Yürütme Organı Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu

1982 Anayasasına göre, "yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir."

Yasama organı gibi, yürütme organının iki kanadı da, yani hem Cumhurbaşkanı, hem de Bakanlar Kurulu halk tarafından belirlenir. Ancak, TBMM'ni halk,

doğrudan genel seçimler aracılığıyla belirlerken, yürütmeyi "dolaylı" olarak belirler.

Cumhurbaşkanı'nın dolaylı olarak Parlamento tarafından değil, doğrudan halk tarafından seçildiği ülkeler de vardır, bunlara örnek olarak; ABD, Fransa gösterilebilir.

Cumhurbaşkanı

Cumhurbaşkanı, Devletin başıdır. Türkiye Cumhuriyetini ve milletin birliğini temsil eder, Anayasanın uygulanmasını ve Devlet organlarının uyumlu çalışmasını gözetir.

Kimler Cumhurbaşkanı seçilebilir?

"Cumhurbaşkanı seçilebilmek için, 40 yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış olmak zorunludur.

- Bir kişi, ancak bir kez seçilebilir.
- Cumhurbaşkanı, ya Meclis üyeleri arasından, ya da TBMM dışından seçilir. Ancak, dışarıdan bir kişinin seçilebilmesi için, Meclis üye tamsayısının en az 1/5'inin (yani 90 üyenin) önermesi gereklidir.

Cumhurbaşkanının seçimi.

- Cumhurbaşkanı, TBMM tarafından seçiliyor.
- En fazla dört oylamada seçimin bitmesi zorunludur. Aksi takdirde, TBMM seçimleri yenileniyor. Bu kural, seçimin çok fazla uzamasını engellemek için getirilmiştir.
- Bu oylamaların ilk ikisinde, seçilebilmek için, üye tamsayısının 2/3'ünü (yani 300 oy) almak zorunludur. Son iki oylamada ise, üye tamsayısının salt çoğunluğunun oyunu (yani 226 oy) almak yeterlidir. (Anayasa, madde 102)

Cumhurbaşkanının Görev ve Yetkileri

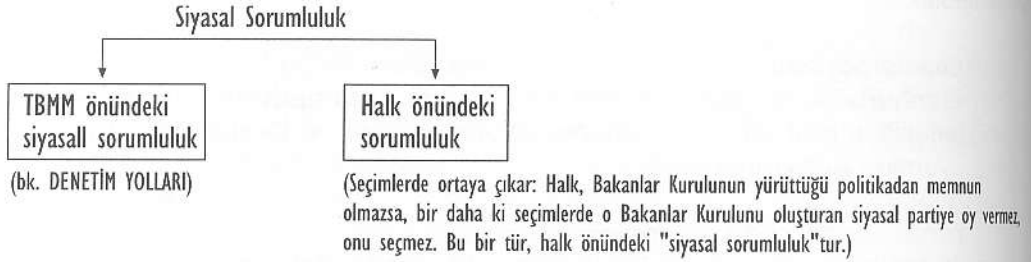
1982 Anayasası, Cumhurbaşkanına, "Devletin başı olmak sıfatıyla, Türkiye Cumhuriyeti'ni ve milletin birliğini temsil etme; bu amaçla Anayasa'nın uygulanmasını, devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetme" görevlerini yüklemiştir. Bu görevleri yerine getirebilmek için gerekli olan ve Cumhurbaşkanı'nın kullanabileceği tüm yetkiler, Anayasa'nın 104. maddesinde düzenlenmiştir.

Başbakan ve Bakanlar

- Yürütme organının ikinci kanadını oluşturan Bakanlar Kurulu, "Başbakan ve Bakanlar'dan oluşur"
- Başbakan olarak, seçimlerde en yüksek oyu alan partinin Genel Başkanı, Cumhurbaşkanı tarafından TBMM üyeleri arasından atanır. (Dolayısıyla, Başbakan'ın Meclis üyesi olması zorunludur.)
- Bakanlar, TBMM üyeleri arasından ya da Meclis dışından atanabilir.
- Başbakan atandıktan sonra, Bakanlarını seçer ve hazırladığı Bakanlar Kurulu listesini, Cumhurbaşkanına sunar. Ve Cumhurbaşkanı'nın ataması ile, Bakanlar Kurulu göreve başlar.

Bakanlar Kurulu'nun Görev ve Yetkileri

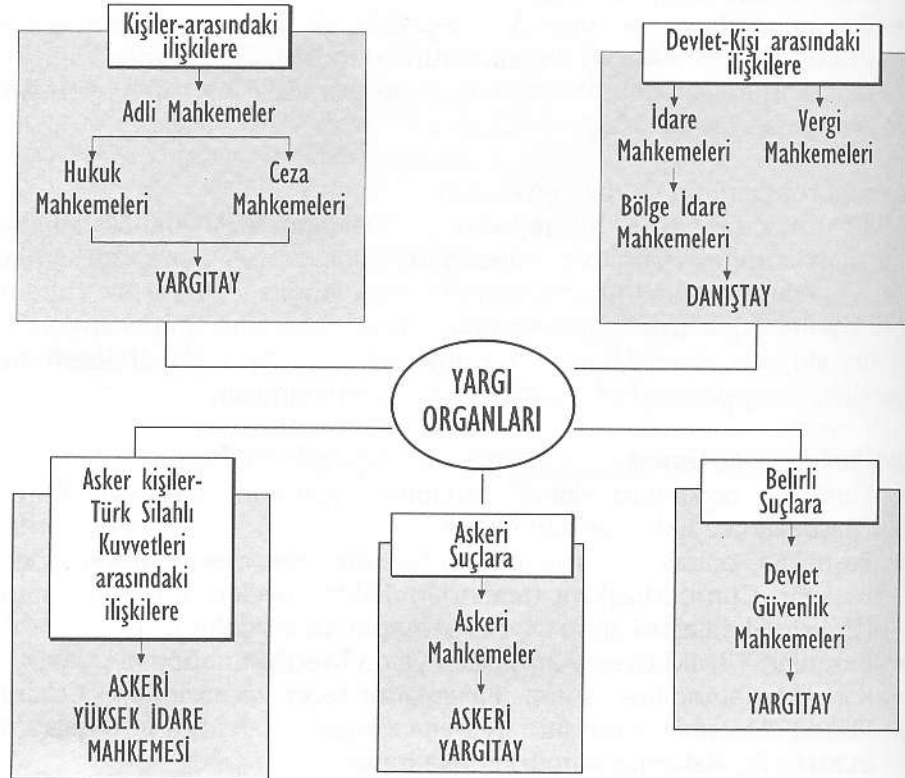
Bakanlar Kurulu, genel olarak, ülkenin tüm iç ve dış siyasetini yürüten kurumdur. Bakanlar Kurulu, bu siyasetin yürütülmesinden dolayı sorumludur. Bu sorumluluk, siyasal bir sorumluluk olup, iki yönlüdür.

Yargı Organı

Devletin siyasal nitelikli olmayan tek organı, "yargı organıdır". Aynı zamanda, diğer iki organdan farklı olarak, doğrudan ya da dolaylı olarak halk tarafından seçilmez.

Yargı, Devletin en önemli organlarından biri. Faaliyeti de Demokratik Toplum için çok önemli, çünkü yargı, hem kişilerin hem de Devletin hukuk kuralları içinde kalmalarını sağlıyor. Hem kişilerin, hem de Devletin davranışlarının, eylemlerinin hukuk kurallarına uygunluğunu sağlıyor. 1982 anayasasına göre, "yargı yetkisi, Türk milleti adına karar veren bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır."

Anayasa Mahkemesi

Devletin temel kurumlarından biri olarak, yargı organları arasında yer almakla birlikte, Anayasa Mahkemesinin ayrı ve çok önemli bir yeri vardır.

Neden? Çünkü, Anayasa Mahkemesi, hem genel olarak, yasama organının yaptığı önemli işlemleri (yasalar, bazı kararlar, Anayasa değişiklikleri) denetler; hem de, demokrasinin gereği olan "çoğulculuk ilkesinin" sınırlarını belirler. Bunu nasıl gerçekleştirir? Siyasal partilerin kapatılması yolu ile (Bakınız, PARTİ YASAKLAMALARI, Anayasa, madde 69)

Anayasa Mahkemesinin Görev ve Yetkileri

Anayasa Mahkemesi'nin diğer yargı organlarından farklı önemli bir özelliği var. AYM, genel olarak, diğer mahkemeler gibi, kişileri ya da olayları değil, kuralları yargılamaktadır.

İSTİSNA:

Anayasa Mahkemesi, sadece iki durumda, kuralları değil, kişi ya da kurumları yargılar.

- 1) Siyasal partileri kapatma davalarında,
- 2) Yüce Divan olarak, Cumhurbaşkanı, Başbakan ya da Bakanlar gibi kişileri yargılarken (Anayasa madde 100-105-148)

Bu çerçevede, bazı kuralların, işlemlerin Anayasa'ya uygun olup olmadığını denetlemektedir.

Hangi kuralların?

Anayasa Mahkemesi, esas olarak, yasama organının yaptığı işlemlerin Anayasa'ya uygun olup olmadıklarını denetler. Bu işlemler şunlar ; Kanunlar, TBMM içtüzüğü, Anayasa değişiklikleri, "TBMM'nin bir üyenin yasama dokunulmazlığının kaldırılması" kararı ve yine "TBMM'nin bir üyenin üyeliğinin düşürülmesi" kararı. Ancak istisnai olarak, yürütme organının bir işlemi olan "Kanun hükmünde kararname" Anayasa'ya uygunluğunu da denetlemektedir. Mahkemenin denetim yetkisi, bu kurallarla sınırlıdır. Başka kuralları denetlemek, Anayasa'ya uygun olup olmadıklarını karar vermek yetkisi yoktur.

Denetleyip Anayasa'ya aykırı bulursa ne yapabiliyor?

Anayasa Mahkemesi, denetlediği kuralları Anayasa'ya aykırı bulduğu takdirde, iptal etme yetkisine sahiptir. Ve iptal kararlarının Resmi Gazete'de yayımlandığı tarihte, o metin (kural) yürürlükten kalkar.

Anayasa Mahkemesi nasıl harekete geçiyor ya da kimler başvurma hakkına sahip?

Mahkeme, herhangi bir işlemin Anayasa'ya uygunluğu denetimini, doğrudan doğruya, kendisi başlatma imkanına sahip değil, yani mahkemenin, kendisinin, "bu kuralları denetleyeceğim" deme imkanı yoktur.

O halde ne olacak?

Bu durumda, mutlaka birinin Mahkeme'ye başvurması gerekiyor. Yani bir kişinin, "bu kuralı denetle" diye başvurması zorunludur. Pekiyi, herkes, bu başvuruyu yapabiliyor mu? Anayasa Mahkemesi'ne iki tane başvuru yolu vardır.

Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yolları

İptal davası yolu:

Bu yolu, tek tek bireylerin kullanması Anayasa'ya göre mümkün değil. Bu yolla başvuruda bulunabilecek kişiler sınırlı;

- 1) Cumhurbaşkanı
- 2) TBMM üye tamsayısının en az 1/5'i kadar üye (yani 90 üye)
- 3) İktidar partisi Meclis grubu
- 4) Ana muhalefet partisi Meclis grubu

İtiraz yolu :

Bu yol, diğer yol gibi, belirli kişilerle sınırlı değil. Tüm vatandaşlar, bu yolu kullanma imkanına sahip. Ancak, çok önemli bir koşul var : "Kişiler, ancak bir mahkemede yargılanırken ya da bir uyuşmazlık nedeniyle dava sürerken, o davada kendilerine uygulanacak kural için Anayasa Mahkemesi'ne başvurabiliyorlar. (Örneğin bir kişi, Ceza Mahkemesi'nde yargılanırken, Ceza Kanunu'nun, kendisine uygulanan maddesi için başvuruda bulunabilir o kadar, başka maddeler için değil.)

Almanya'da temel hak ve özgürlüklerinden biri Devlet tarafından ihlal edilen bireylerin doğrudan Anayasa Mahkemesine başvuru olanakları var. Bu yola "anayasa şikayeti" adı veriliyor.

Bu başvuru yolu, temel hak ve özgürlüklerin korunması için en etkili yollardan biri olmakla birlikte, ne 1961, ne de 1982 Anayasaları bu yola yer vermemiştir.

HAKLARIN ULUSLARARASI KORUNMASI

Yargı organına ilişkin bölümü yazdıktan sonra, Aslı okula götürmeden önce, ödevi evdekilere gösterdi. Herkes, hele annesi Meral hanım çok beğenmişti. "Kızım, vallahi ben bunları bilmiyordum, pes doğrusu" dedi. "Sonra ver de, bir de ben okuyayım." İçinden de, "benim güzel kızım neler de öğrenmiş" diye keyiflenmedi değil doğrusu. Yalnız Cem ağabeyi, "ödevi vermeden bir de ben okuyayım" demişti. Nitekim öğleden sonra, eve uğradı.

Aslı okuması için ödevini verdi ve merakla beklemeye başladı. Cem ağabeyi de çok güzel bulmuştu doğrusu ödevi, ancak "Aslıcığım, hemen yargı organından sonra, bir bölüm daha açman gerek" dedi. "O zaman, tüm sistem tamamlanmış olacak." Aslı tam anlayamayınca, "otur yanıma" dedi. "Bak şimdi sana anlatayım";

"Türkiye'deki yargı organları, yani mahkemeler, kişiler arasındaki ya da Devlet ile kişiler arasındaki anlaşmazlıklara, uyuşmazlıklara çözüm getiriyor. Onları çok güzel anlatmışsın. Hatta Anayasa Mahkemesi ve Danıştay, kişileri ve kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak için de denetim yapıyorlar. Bir yasa ya da yürütme işlemi, hakları ihlal mi etti, onu iptal ediyor, yürürlükten kaldırıyorlar. Onları da bayağı anlaşılır vermişsin. Ancak, artık insan hakları kavramının, salt iç hukuku aşan bir yapısı var. Yani bir ülke, kendi vatandaşlarının haklarını ihlal ederse, diğer ülkeler "bize ne, bizim vatandaşımız değil ya" dememeliler. Bu nedenle son yıllarda, bu anlayış ve bu anlayıştan kaynaklanan uluslararası hukuk çok gelişti. Artık insan hakları, bir hukuk haline geldi. Ve ulusal hukukları aşan, onların üzerinde, hatta onları da denetleyen bir hukuk dalı oldu.

Bunun için, özellikle demokratik Devletler, birçok anlaşmalar yapıyorlar. Türkiye de, bu anlaşmalardan çoğuna taraf oldu, imzaladı. Ama bu anlaşmalardan bir tanesi var ki, gerçekten çok önemli; İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi.

"Neden çok önemli?" diyeceksin. Çok önemli çünkü, bir kere taraf olan ülkelerin hepsini bağlıyor ve Türkiye de taraf bu Sözleşme'ye. İkinci olarak da, bu Sözleşme, bazı haklara yer veriyor, nitekim buradaki hakların çoğu, bizim Anayasamızda da yer alıyor. Ama bir Devlet, bu haklardan birini ihlal eden bir davranışta mı bulundu, örneğin bir yasa çıkartıp, bir hakkı ihlal mi etti. O zaman, bu Sözleşme sayesinde, hakkı ihlal edilen bireyin, hakkını arama olanağı sadece ulusal hukukla sınırlı kalmıyor. Örneğin o yasa, senin bir hakkını ihlal etti, gittin bizim mahkemelerden birine, hiçbir şey elde edemedin. Yerine göre, ya Danıştay'a ya da Anayasa Mahkemesi'ne götürdün o yasayı, "yok" dediler, "o yasa hakkını filan ihlal etmiyor". Ne oldu, yapacakların bitti mi? Hakkın, sana göre ihlal edilmeye devam edecek mi?

Hayır, işte o zaman bu Sözleşme devreye giriyor. Devlet, hiç "yahu, bu yasayı benim Danıştay'ım ya da Anayasa Mahkeme'm aykırı bulmadı, size ne" diyemiyor. Bu Sözleşme ile kurulan Mahkeme, senin iç yasayı, işlemini inceleyip "bu yasa ve bu uygulamanın, gerçekten bu kişinin hakkını ihlal etmiş, düzelt bunu" diyebiliyor.

"Düşünebiliyor musun Aslı, senin iç hukukunun üstünde uluslararası bir hukuk ve Mahkeme. Bu çok önemli. Bu yüzden, tam yargı organının arkasına, kısa da olsa böyle bir bölüm aç ki, bir uluslararası hukuk ve bu mahkemeye başvuru imkanı olduğu da anlaşılsın. Hem de, Türkiye'nin iç hukukunu da bağlayan bir uluslararası hukuk. Tam yargı organlarının yanına da, uluslararası yargı organı olarak ekle. Bu sadece bizi değil ha, tüm üye ülkeleri bağlıyor ve aşağı yukarı tüm Avrupa demokrasileri bu Sözleşmeye taraf."

"Hatta sana, son olarak bir şey daha söyleyeyim. Hep Batı ülkelerinin ve onların kurdukları uluslararası kurumların çifte standard uyguladığından şikayet ederiz, pek haksız sayılmayız ya, o da ayrı sorun. Bize başka, kendilerine başka diye şikayet ederiz. İşte, bu İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Mahkeme farklı,

çünkü siyasal değil, hukuksal bir yapı kurmuş ve her önüne gelene eşit muamele ediyor. Kaç kez İngiltere, Almanya, Fransa gibi ülkeleri yargıladı ve "bu davranışınız ya da bu yasa, şu hakkı ihlal etmiş" diye karar verdi. Hiçbiri de, "sana ne, sen karışma, bizde de mahkemeler var, onlar çok uygun buldular" diyemediler. Ve ihlali ortadan kaldırma yoluna gittiler.

Aslı, Cem ağabeyin anlattıklarını, can kulağı ile dinlemişti. "Peki, Cem ağabey" dedi, "Anayasa Mahkemesinden sonra, bu anlattıklarını ekleyeyim, gerçekten çok önemli, çok teşekkür ederim sana. Yalnız, bu Sözleşmelerin ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin tümünü de anlatayım mı, yoksa, belirli bir yönünü mü?" Cem, "gerek yok" diye cevap verdi. Sadece, Uluslararası Sözleşmelerin özellikle insan haklarına ilişkin onların, bu niteliğinden çok kısa söz edersen, esas iç hukukta yargı makamlarına gittin, istediğini elde edemedin, bu Uluslararası Mahkemeye yani İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'ne nasıl başvurabilirsin? Onu anlat."

Haklarınız Devlet ya da bir kişi tarafından ihlal edildi ve bundan zarar gördünüz. Türkiye'de iç hukukta, hakkınızı aramak için, tüm imkanları kullandınız, mahkemelere başvurduunuz. Ancak yine de, hakkınızın ihlal edilmesini engelleyemediniz, hakkınızı alamadınız. Tüm olanaklarınız kayboldu mu? Artık yapılacak hiçbir şey, hiçbir yol kalmadı mı?

Türkiye'de arayamadığınız hakkınızı, Avrupa hukuk sisteminde arayabilir misiniz? İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, buna üye olan ülkelerin tüm yurttaşları için, böyle bir olanak yaratmıştır;

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na doğrudan şikayet hakkı;

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na Sözleşme'de öngörülen haklarının ihlal edildiğini ileri süren kişiler başvurabilirler. Bu başvuruyu, kişi tek başına yapabileceği gibi, aynı durumda olan kişiler birden fazla ise, bunlar birleşerek grup halinde de başvuruda bulunabilirler.

Bunun yanısıra, hakları ihlal edilen bir kişi değil de bir örgüt, örneğin bir sendika, bir dernek ise, bu da Komisyon'a doğrudan şikayette bulunabilir.

Hangi Devletlere karşı başvuruda bulunulabilir?

Aleyhinde başvuruda bulunacağınız Devletin, Sözleşme'yi imzalamış ve ayrıca Komisyon'un bu yetkisini kabul etmiş olması gerekir. Türkiye, bu yetkiyi 28.1.1987 tarihinden itibaren tanımıştır.

Kimler (hangi kişiler) Komisyon'a şikayette bulunabilir?

Bu konuda, Sözleşme sadece "kişiler" demektedir. Dolayısıyla, bir ülke aleyhinde başvuruda bulunan kişinin, o ülkenin vatandaşı olması zorunlu değildir. Örneğin, yabancı bir ülkede bulunan bir Türk vatandaşı, o ülke aleyhinde Komisyon'a gidebileceği gibi, Türkiye'deki bir yabancı da, Türkiye hakkında başvuruda bulunabilir.

Bunun yanısıra Sözleşme, başka sınırlar da getirmemiştir. Ne oturduğu yer, ne medeni hal, ne belli bir yaşın üzerinde olma gibi unsurlar, sınırlama nedeni olarak kabul edilmemiştir. Ayrıca, başvuruda bulunabilecek örgütler arasında, ticari şirketler, dini kuruluşlar, siyasal partiler ve kitle örgütleri gibi kuruluşlar da yer almaktadır.

Hangi haklar konusunda Komisyon'a başvurulabilir?

Komisyon'a başvurabilmek için mutlaka Sözleşme'de tanınmış olan haklarınızdan birinin ihlal edilmiş olması gereklidir. Bu haklar, Sözleşme'nin ilk metninde sayılmış olanlarla sınırlı olmayıp, daha sonra değişik tarihlerde yapılmış olan Protokoller'de yar alan haklar hakkında da şikayette bulunabilirsiniz. Bunlar dışındaki haklar konusunda yapılacak başvurular, Komisyon tarafından geri çevrililmektedir.

Hangi tarihten sonra meydana gelen ihlaller hakkında başvuruda bulunulabilir?

Türkiye aleyhinde, ancak Komisyon'a başvuru hakkını tanıdığı tarih olan 28.1.1987 tarihinden sonra neden olduğu ihlaller hakkında başvuruda bulunulabilir. Bundan önceki olaylara ilişkin başvuruları Komisyon kabul etmemektedir.

Başvurunun koşulları nelerdir?

- 1) Devlet tarafından hakları ihlal edilen kişinin ilk önce, Türkiye'deki mahkemeler önünde hakkını araması ve bu konuda tüm başvuru imkanlarını denemesi zorunludur.
- 2) Başvurduğu mahkemelerden aldığı son olumsuz karardan sonra, en geç "altı ay" içinde Komisyon'a başvurmak gereklidir.

YEREL YÖNETİMLER VE TEMEL İLKELERİ

Gece olmuştu. Cem, biraz rahatlamış olarak yatağına uzandı. Kendinden gurur duyuyordu. Az iş miydi? Neredeyse bütün anayasal sistemi bir çırpıda

anlatıvermişti. "Eh dedi içinden, galiba bu işi öğrendim! Artık bir öğretim üyesi bile olabilirim". Ama tam uykuya dalacakken, birden anayasal sistemin en önemli öğelerinden yerel yönetimlere hiç değinmediğini farkettiler. Bu kafa karışıklığı ile uykuya daldı. Artık düşlerin özgür dünyasına girmişti. Cem, gözlüklerinin arkasından hafifçe gülümseyerek, "Yerel Yönetim" başlıklı kitabını öğrencilerine imzalıyordu:

YEREL YÖNETİM

I. Yerel yönetim nedir?

Yerel yönetimler (mahalli idare), belirli bir coğrafi alanda (kent, köy, il, belde) yaşayan yerel topluluğun bireylerine, birarada yaşamaları nedeniyle kendilerini en çok ilgilendiren alanlarda hizmet etmek amacıyla kurulan ve karar organları o yerinin topluluğu tarafından seçilen bir hukuksal varlıktır. Yerel yönetimler, yerinden yönetim ilkesinin bir sonucudur.

Yerinden yönetim, amaç yönünden iki türlü olabilir:

- 1) Yönetimsel yerinden yönetim ki, ülkemizde geçerli olan yerinden yönetim türü budur. Yönetimsel yerinden yönetimde, yerinden yönetim kuruluşları ancak yasama organının sınırlarını çizdiği çerçevede yönetimsel yetkilere sahiptirler. Nitekim bizde de, yerel yönetim organlarının kendi anayasaları bulunmaz. Ancak parlamentonun çıkardığı yasalar çerçevesinde etkinlikte bulunabilirler.
- 2) Siyasal yerinden yönetimde ise, yerinden yönetim organlarına yönetimsel yetkilerle birlikte, siyasal yetkiler de tanınmıştır: Yasa yapmak gibi. Bu tür yerinden yönetim örnekleri ABD ve Almanya gibi federal devletler ve İtalya, İspanya gibi Bölge Devletlerdir. Türkiye, siyasal yerinden yönetim ilkesine yönetimsel yapısında yer vermemiştir.

1982 Anayasası, yerel yönetimleri ile, belediye veya köy halkının ortak yerel gereksinimlerini karşılamak üzere, yetkili organları halk tarafından seçilen nitelikte kamu tüzel kişileri olarak tanımlanmıştır. (1982 Anayasası, madde 127.)

Ülkemizde, yerel yönetim kuruluşları, ülkenin yönetim sisteminin bütünlüğü içinde yer almakla ve görev alanları, örgütlenme ilkeleri gibi konular ülkenin yasama organı tarafından belirlenmektedir. Buna karşılık yerel yönetim kuruluşları, yürütülmesi kendilerine bırakılmış kamu hizmetlerin yerine getirmek için karar alma, vergi salma gibi yetkilere sahip oldukları için yönetimsel özerkliğe sahiptirler.

Bir de hizmet yerinden yönetimi ilkesi vardır ki, bu yalnızca belirli hizmetlerin yürütülmesinin belirli özerk kamu kuruluşlarına verilmesidir. Üniversiteler, Su İdaresi, Karayolları gibi.

II. Devlet (merkezi yönetim) ile Yerel Yönetimler Arasındaki Farklar Nelerdir?

- Devletin temel hukuksal belgesi anayasadır. Anayasada, Devletin örgütlenişi, Devlet-yurttaş ilişkileri düzenlenir. Ancak anayasanın tanıdığı kuruluşlar olmasına karşın yerel yönetimlerin yetki ve görevleri, temel ilkelerini anayasa koymakla birlikte esasta parlamentonun çıkardığı yasalarla belirlenir.
- Devlet ulusal düzeyde sorunların çözümü için vardır. Oysa yerel yönetimler, ancak belirli bir yöre için ve sınırlı hizmetleri görürler.
- Devlet, egemenliğin mantıklı bir sonucu olarak ulusal planda tam ve mutlak yetkilerle donatılmıştır. ama yerel yönetimler, demokrasinin vazgeçilmez kuruluşları olmakla birlikte sınırlarını parlamentonun çizdiği çerçevede etkinlikte gösterebilen kuruluşlardır.

III. Yerel Yönetimler üzerinde geçerli olan iki temel ilke ise, Yerinden yönetim ve Yönetimsel denetim ilkeleridir

1. Yerinden Yönetim İlkesi

Türk yönetim yapısı, merkezden yönetim ile yerinden yönetim ilkelerine dayanır. Merkezden yönetim, bir ülkede varolan yönetim aygıtının merkez bölümünün temelidir ve bu ilkeye göre, ülkenin bütün merkezi organları (Bakan / Vali / Kaymakam ve bir ölçüde de Muhtar) belirli bir altlık üstlük ilişkisi içinde ülke yönetimine katkıda bulunurlar. Bu ilkeye göre, merkezi yönetimin başında olan makam bütün diğer memurların üstüdür ve ilke olarak kararları o makam alır. Ancak yönetim aygıtı bu ilkeyi katı biçimde yaşama geçirmeyi güçleştirdiğinden, yetki devri ve yetki genişliği ilkeleri aracılığıyla en üst makam yetkilerini alt makamlara devredebilmektedir.

Yerel yönetim aygıtında ise, bu ilkenin zıddı olan yerinden yönetim ilkesi geçerlidir. Bu ilkeye göre, belirli bir yöre halkının ortak gereksinimlerini karşılamak için, merkezi yönetim dışında ayrı bir bütçesi, ayrı bir tüzel kişiliği, ayrı malları olan özerk bir kamu makamına bu gereksinimleri karşılama görevinin verilir.

2. Yönetimsel Denetim (idari vesayet) İlkesi

Belirli bir yöre halkının ortak yerel gereksinimleri için kurulan yerel yönetim birimleri, merkezi yönetimden büsbütün bağımsız kılınamaz; çünkü, aksi durumda, ülke içinde hem hizmetlerin eşgüdümlü yürütülmesi sağlanamaz, hem de yönetim karmaşasına yol açılabilir. Bu nedenle, merkezi yönetim organlarına yerel yönetim organlarını belirli koşullar çerçevesinde denetlemek yetkisi tanınmıştır.

Ancak bu denetim, bir altlık üstlük ilişkisinin kurulduğu anlamına gelmediği gibi, merkezi yönetim organına, yerel yönetim organının yerine geçerek karar verme yetkisini de tanımaz. Bu yetkileri aracılığıyla Devlet, yerel yönetim organlarının anayasaya, yasalara ve kurallara uygun davranmasını denetler.

1982 Anayasasına göre, merkezi yönetim, yerel yönetimler üzerinde;

- yerel hizmetlerin bütünlüğü ilkesine göre yürütülmesi,
- kamu görevlerinde birliğin sağlanması,
- toplum yararının korunması ve

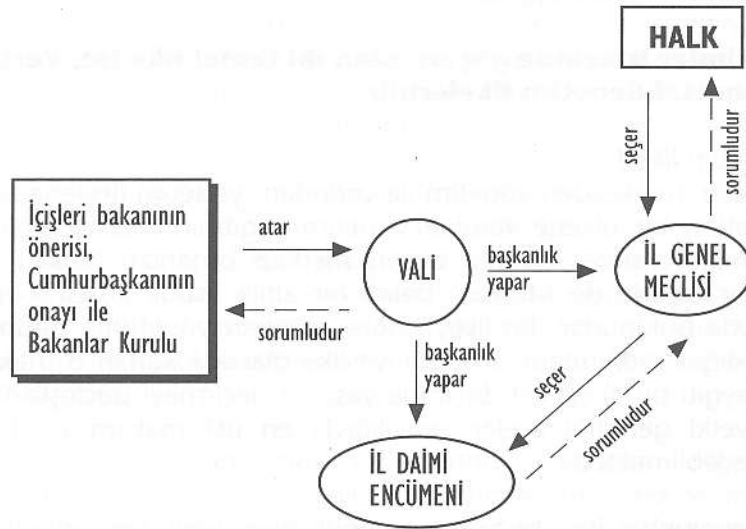
- yerel gereksinimlerin istenen biçimde karşılanması amaçlarıyla, yönetsel denetim yetkisi kullanabilmektedir.

IV. Türk İdare Yapısının Yerel Yönetim Birimleri Nelerdir?

Türk İdare Yapısı esas olarak 3 tür yerel yönetim birimi öngörmektedir. İl, Belediye ve Köy. Ama bu birimlerin yanında mahalle gibi, ara birimlerden söz etmek mümkündür.

İl Yönetimi

İl Özel İdaresi Organları

Türk idare yapısında İl, İl Genel Yönetimi adı verilen merkezi idarenin bir birimi ile, İl Özel İdaresi adlı bir yerel yönetim organı tarafından yönetilir. Ancak merkezi idarenin bir birimi olan İl Genel İdaresinin en büyük mülki amiri olan Vali, aynı zamanda İl Özel İdaresinin de yürütme organıdır. Bu nedenle kamuoyunda genellikle İl'in bir yerel yönetim karakteri de olduğu gözardı edilir.

Ama İl Özel İdaresi bir yerel yönetim birimidir. İl Özel İdaresine bu özelliği kazandıran temel nokta, bu idarenin temel karar organı olan İl Genel Meclisinin halk tarafından seçilmesidir. Elbette bu idarenin başı ve yürütme organı olan Valinin, merkezi idare tarafından atanan, İl'de Devleti, hükümeti ve ayrı ayrı her bakanlığı temsil eden merkezi idarenin bir görevlisi olması bu birimin yerel yönetim özelliğini azaltmaktadır.

İl Özel İdaresi Organlarının Görevleri

Vali, İl Özel İdaresinin başı ve yürütme organıdır. İl Genel Meclisinin ve İl Daimi Encümeninin aldığı kararları uygular.

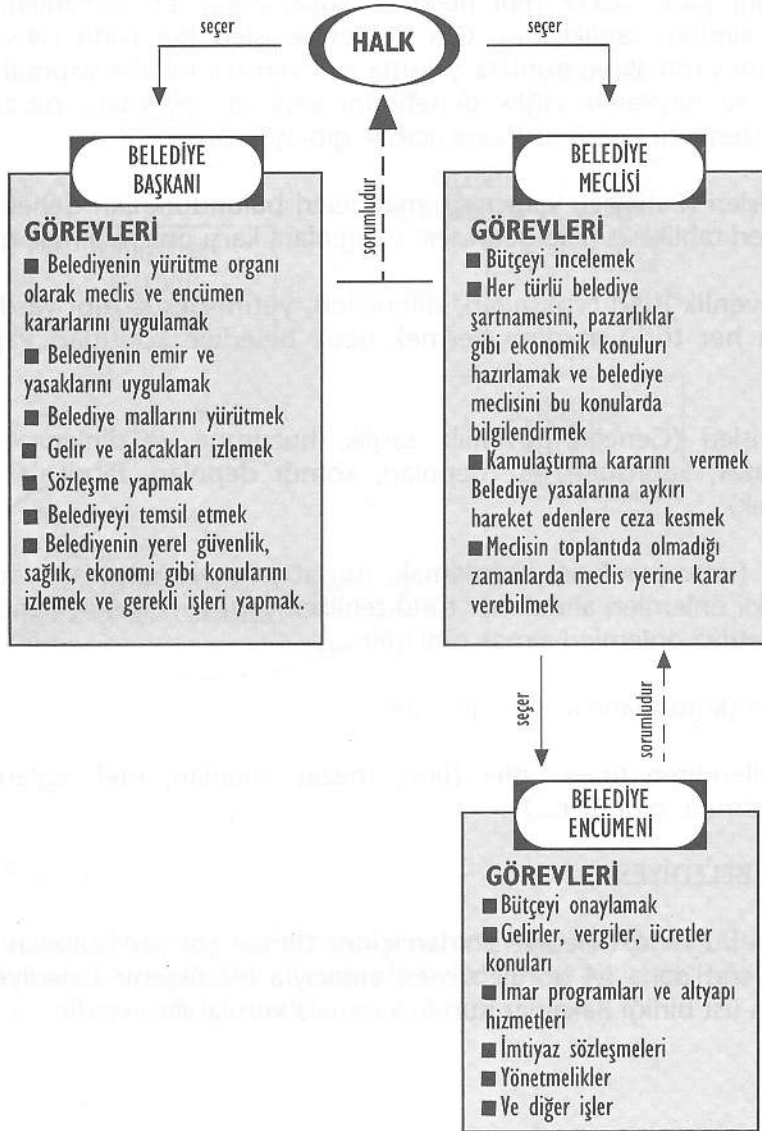

İl Genel Meclisi, il özel idaresinin genel karar organıdır. İl Özel İdaresinin bütçesini kabul etmek, iş programlarını inceleyip karar bağlamak, Vali tarafından sunulan yıllık etkinlik raporunu görüşüp oylamak gibi temel yetkileri bulunmaktadır. Ancak İl Genel Meclisinde siyasal sorunlar görüşülemez veya siyasal temennilerde bulunulamaz.

İl Daimi Encümeni ise, İl Genel Kurulundan sonra ikinci karar organıdır. İl Genel Meclisinin seçtiği 5 üyeden oluşur ve İl Genel Meclisinin toplantıda bulunmadığı zamanlarda, genel meclis adına bazı kararlar alabilir. Ayrıca bütçe uygulamasını, Vali'nin aylık harcamalarını denetler, ihale işlemlerini yapar, gerekli konularda yasaklayıcı önlem ve kararlar alabilir ve bu karar ve önlemlere aykırı davranışlara ceza verebilir.

Belediye Yönetimi

Belediye Organları ve Görevleri

Kural olarak müfusu 2000'i geçen yerlerde kurulan bir yerel yönetim birimi olarak belediyeler, 2000'i geçen sayılara vararak bütün Türkiye'ye yayılmış durumdadır. Ülkemizde, il, ilçe ve beldelerde belediye yönetiminden başka, bir de 1984 yılından bu yana büyük metropollerde belediyeler arasında eşgüdümü sağlamak için Büyükşehir Belediyeleri de kurulmuştur.

Belediye, Türk yerel yönetim sisteminin ana halkalarından birisi olarak üç organa ve oldukça geniş yetkilere sahiptir.

Belediyelerin Genel Çizgileriyle Görevleri

Belediye Kanunu, genel hatlarıyla Belediyeye verilen görevleri tek tek saymıştır. Buna göre Belediye yerel yönetiminin görevleri, en genel çizgileriyle şöyle sıralanabilir:

- 1) Sağlık ve temizlik işleri (genelin beslendiği/içtiği/yattığı kalktığı yerlerin sağlık ve temizliği park, sokak gibi herkesin kullanımına ait mekanların temizliği hayvan kesiminin sağlamlığı- Ölü defnetme işleri her türlü çalışanın sağlık kontrollerini yapmak ve bunlara çalışma izni vermek tuvalet yapmak- her türlü barınağın ve hayvanın sağlık denetimini yapmak- meydan, pazar yeri gibi alanları düzenlemek- çamaşırhane açmak gibi işler ...)
- 2) Güvenlik işleri (Patlayıcı, yanıcı vb. maddeleri bulunduranları denetleyerek, bu tip nesnelere tehlikesiz hale getirmek- yangınlara karşı önlem almak gibi işler...)
- 3) Sosyal güvenlik işleri (yoksulları, dilencileri, yetim-öksüz gibi yardıma gerek duyanlara her türlü yardımı vermek ucuz belediye konutları yapmak gibi işler ...)
- 4) Denetim işleri (Genelin güvenlik, sağlık, huzuruna ve dinlenmesine ilişkin yerleri, pazar, kabristan, gaz depoları, kömür depoları, fabrikalar vb yerleri denetlemek)
- 5) İmar işleri (imar planlarını hazırlamak, ruhsat vermek, ruhsatsız yapılaşmalara karşı gerekli önlemleri almak her türlü tehlikeli yapı veya yapı eklentisini etkisiz duruma getirici önlemleri almak gibi işler ...)
- 6) Kültür işleri (kütüphane açmak gibi işler ...)
- 7) Geneli ilgilendiren ticari işler (fırın, mezar salonları, otel, eğlence yerleri, kaplıca işletmesi gibi işler...).

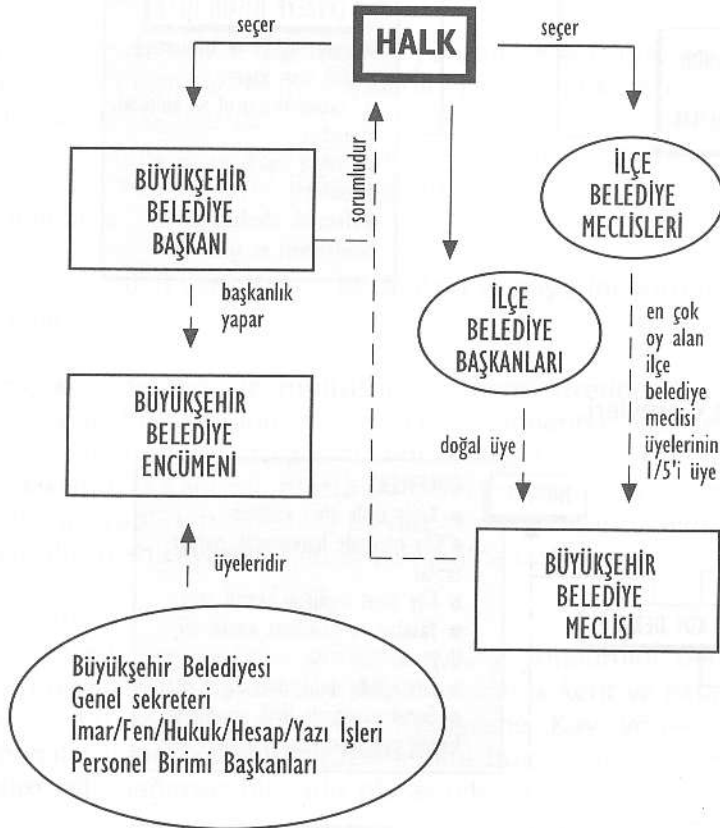
BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

1984 yılından bu yana, belediye sınırları içinde birden çok ilçe bulunan şehirlerde, yerel hizmetlerin daha iyi görülebilmesi amacıyla büyükşehir belediyesi adlı bir yerel yönetim üst birliği Bakanlar Kurulu kararıyla kurulabilmektedir.

Büyükşehir Belediyelerinin kurulması, ilçe belediyelerinin ortadan kalkması anlamına gelmemekte; yalnızca, Büyükşehir Belediyesi ile İlçe Belediyeleri arasında yasada öngörülen biçimde bir yetki paylaşımı söz konusu olmaktadır.

Büyükşehir Belediyesinin organları, Belediyelerde olduğu gibi 3 tanedir: Büyükşehir Belediye Başkanı, Büyükşehir Belediye Meclisi ve Büyükşehir Belediye Encümeni.

Büyükşehir Belediyesi Organları ve Oluşumu

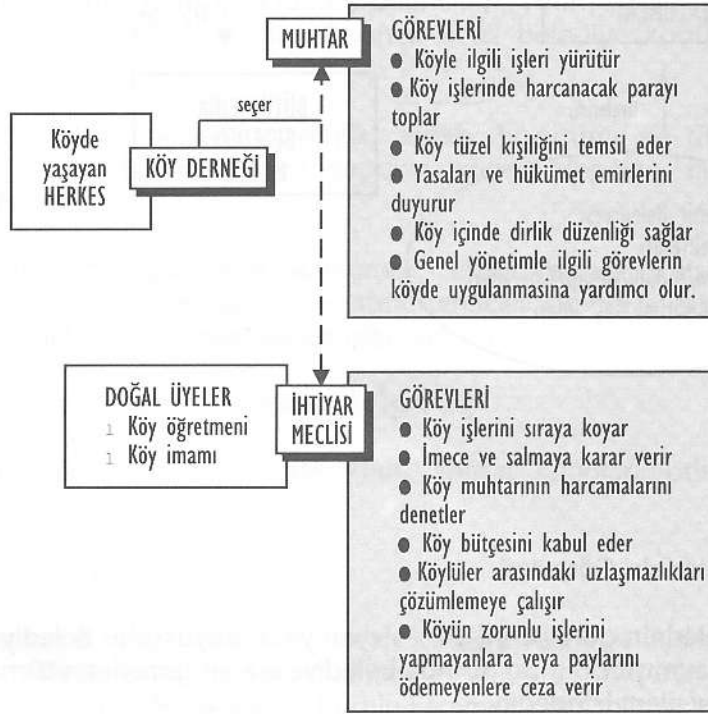
Büyükşehir Belediyelerinin Görevleri

Büyükşehir Belediyelerinin görevlerini düzenleyen yasa, büyükşehir Belediyelerinin görevlerini tek tek saymıştır. Bunun dışında belediyelere ait görevlerin tümü ilçe belediyelerinin görev alanı içindedir.

Köy Yönetimi

Köyün Organları ve Görevleri

Türkiye'nin en eski ve en küçük idari birimi olan köy, Köy Kanununa göre üç açıdan tanımlanabilir:

- Nüfusu ikibinden az olan bir yerleşim birimidir.
- Cami, okul, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunur ve toplu ve dağınık evlerde oturan insanlar, bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köyü oluştururlar.
- Köy, taşınabilir veya taşınamaz mallara sahip olan ve yasanın kendisine verdiği işleri yapan bir idari birim olarak başlıbaşına bir varlıktır (tüzel kişi).

Köyün Diğer Görevlileri

Köy yönetiminde, yukardaki görevlilerin dışında, köy imamı, köy korucusu ve köy katibi olmak üzere üç görevli daha bulunur.

Köy korucusu, köyde kolluk hizmetlerini yürütür, köy içinde herkesin ırzını, canını ve malını korur; muhtarın emri altındadır. 1985 yılında, Köy Kanununda yapılan değişiklikle 'geçici köy korucusu' sistemi getirilmiştir. Buna göre, köylünün canına ve malına saldırıların artması durumunda, Bakanlar Kurulunun saptadığı illerde valinin önerisi ve İçişleri Bakanlığının onayı ile geçici köy korucuları görevlendirilebilir.

Eğer köyün mali gücü yerindeyse, köyle ilgili yazı işlerini yürütmek için Köy katibi de bulunabilir.

Köy İmamı, köy derneği ve müftüsünün önerisi üzerine, kaymakam veya vali tarafından atanır. Köy kanununa göre, köy imamlarına verilecek ücret veya aynı yardım köy bütçesinden karşılanırdı. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunu, esasta bir yerel yönetim hizmeti olarak düzenlenen köy imamlarının yaptığı hizmetleri, Devlet görevleri arasına almış ve Başbakanlığa bağlı bir kuruluş olan Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlamıştır.

Mahalle Yönetimi

Mahalle yönetimi, örgütlenme yönünden Köy yönetimini benzeyen yarı-yerel, yarı-merkezi nitelikte bir birimdir. Geleneksel olarak kent ve kasabalar mahallelere ayrılmıştır ve bu mahalle içindeki örgütlenme Köy yönetimine benzemekle birlikte, mahalle yönetiminin bir tüzel kişiliği bulunmamakta ve bu nedenle de, Köy yönetimi gibi bağımsız bir varlık olarak nitelemek güç görünmektedir.

Mahalle yönetiminin başlıca görevi, mahallede oturanların durumlarını belirten bazı belgelerin düzenlenerek verilmesidir. Nitekim Nüfus Kanununu, Askerlik Kanunu gibi yasalar Mahalle Muhtarlarına bu yetkileri tanımaktadır.

Mahalle yönetiminin organları ise, Muhtar ve İhtiyar Heyeti'dir. Her iki organ da mahallede oturan seçmenler tarafından seçilir. Bu yönden yerel yönetim birimlerine benzemektedir.

HAK ARAMA ÖZGÜRLÜĞÜ

2

Herkes, devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir. Devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir.

Herkes, devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir. Devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir.

Herkes, devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir. Devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir.

Herkes, devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir. Devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir.

Herkes, devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir. Devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir.

Herkes, devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir. Devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir.

Herkes, devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir. Devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir.

Herkes, devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir. Devletin ve devletin organlarının işleri hakkında bilgi edinmek için her türlü bilgiyi talep edebilir.

HAK ARAMA ÖZGÜRLÜĞÜ

Hak arama özgürlüğü temel haklarımızdan birisidir. Aynı zamanda, Hukuk Devleti'nin ve Hukukun üstünlüğünün en temel koşullarından ve güvencelerinden de biridir.

Hukuk Devleti, "Devletin ve kişilerin eylem ve işlemlerinin hukukla bağlı olması ve bu bağlılığın yargı organlarının denetimi ile güvence altına alınması" olgusuna dayanır.

Hak arama özgürlüğü de, kişilerin, haklarını korumak için, yasama meclisine ve özellikle "yargı mercilerine başvuru" haklarını içerir.

Anayasa, Madde 36: Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle, yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir.

Vatandaşların hak arama özgürlüğünü kullanma yolları:

İdare'ye karşı

YARGI YOLU

- İdare Mahkemeleri ve Danıştay

Diğer kişilere karşı

YARGI YOLU

- Hukuk Mahkemeleri
- Ceza Mahkemeleri

Yasama organına karşı

- Dilekçe hakkı (Anayasa Madde 74)
- Türkiye'de haklarını yasama organına karşı korumak için Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan başvuru yolu kişiler için tanınmamıştır. Ancak, bir mahkemede yargılanırken ya da bir uyuşmazlık nedeniyle bir dava sürerken, o davada kendilerine uygulanacak kural için Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilirler. Ve Mahkeme, kuralı Anayasa'ya aykırı bulursa, iptal edip yürürlükten kaldırabilir.

İdare'ye Karşı Menfaat ve Haklarınızı Korumak için Nerede ve Nasıl Başvurursunuz?

Diyelim ki İdare'nin yani devlet çerçevesi içindeki herhangi bir kuruluşun bir işlemiyle karşı karşıya kaldınız : memursunuz, bir başka yere atandınız; polis trafik cezası kesti; dükkanınıza ruhsat verilmedi; araziniz kamulaştırıldı; öğrencisiniz, sınavdan geçer not alamadınız... Bu tür bir işlemin menfaatinizi ihlal ettiğine inanıyorsanız, amacınız bu işlemi hukuk aleminden kaldırmak olmalı; bunun da yolu ilgili İdare'ye karşı bir dava açmak. Ancak dava yoluna gitmeden önce İdare'ye başvurarak işlemin kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi ya da yeni bir işlem yapılması için istemde bulunabilirsiniz.

DİKKAT : İdare'ye karşı açılan davalar SÜRELİdir. AMAN SÜREYİ KAÇIRMAYINI. Yoksa hakkınız düşer bir daha dava konusu olamaz...

Dava açmadan önce İdare'yi bir kez daha yoklamak istiyorsanız işlemi yapan ya da yapmaktan kaçınan makamın bir üstüne başvuracaksınız; yani kaymakamlıksa valiliğe, valilikse İçişleri Bakanlığına, herhangi bir müdürlüğe bağlı olduğu bakanlığa. Belediye gibi üst makamı olmayan yapılarda yine aynı yere yani o belediyeye başvurmalısınız. Bu başvurular dava açma süresi içinde, yani idari işlemin size tebliğ edilmesini izleyen günden itibaren 60 gün içinde olmalı. Bu başvuru işlemeye başlamış olan idari dava açma süresini durdurur. Altmış gün içinde bir cevap verilmezse istek reddedilmiş sayılır. İsteğin reddedilmesi veya reddedilmiş sayılması halinde dava açma süresi yeniden işlemeye başlar ve başvurma tarihine kadar geçmiş süre de hesaba katılır. Ama, işlemlere karşı, bir başvuruya gerek olmadan doğrudan dava da açabilirsiniz.

İdare'ye Karşı Nerede ve Ne Tür Dava Açarsınız?

Diyelim ki İdare'nin yani devlet çerçevesi içindeki herhangi bir kuruluşun bir işlemiyle karşı karşıya kaldınız : memursunuz, bir disiplin cezasına çarptırıldınız; fırıncısınız, polis sağlık koşulları kötü iddiasıyla ekmekleriniz hakkında yoketme kararı alıp fırınınızı üç gün süreyle kapattı; balkonunuzu kapattırdınız, belediyeciler gelip yapı izniniz olmadığından yıkılacağını bildirdi... Bu tür bir işlemin menfaatinizi ihlal ettiğine inanıyorsanız amacınız bu işlemi hukuk aleminden kaldırmak olmalı; bunun da yolu ilgili İdare'ye karşı bir dava açmak.

Bir İdari İşlemin Hukuk Aleminden Tamamiyle Kalkmasını İstiyorsanız İptal Davası Açmalısınız

İptal davası, hukuk aleminden kaldırmak istediğiniz idari işlem aleyhine, o işlemi yapan İdare hasım gösterilerek, en önemlisi 60 gün içinde, kural olarak işlemi yapan idari merciin bulunduğu yerdeki idare mahkemesinde açılır. Taşınmaz mallara ilişkin davalarda yetkili mahkeme taşınmazların bulunduğu yer mahkemesidir; bazı durumlarda Danıştay da ilk derece mahkemesi olarak görev yapar. Aslında Danıştay il idare mahkemelerinin baktığı davalar için temyiz merciidir. Davaya dosya üzerinden ikinci kez bakıp hukuka uygun karar verilip verilmediğini inceler.

DİKKAT : Dava açmakla birlikte İdare'nin yapmış olduğu işlem yürümeye devam eder; dava, işlemi otomatik olarak durdurmaz. İşlemi, ancak Mahkeme'nin vereceği YÜRÜTMENİN DURDURULMASI kararı durdurabilir. Eğer menfaatinizi ihlal eden işlemi durdurmak istiyorsanız, dava dilekçenizde yürütmeyi durdurma isteminde bulunduğunuzu mutlaka belirtmelisiniz; Mahkeme bu kararı kerdiliğinden vermez. Mahkeme'nin bir işlem aleyhinde "yürütmenin durdurulması" kararı vermesi için iki şartın bir arada gerçekleşmesi şarttır :

- 1) dava konusu işlem açıkça hukuka aykırı olmalıdır;
- 2) bu işlem yüzünden telafisi güç hatta imkansız bir zarar oluşmakta olmalıdır.

Bu karar aleyhine 7 gün içinde Bölge İdare Mahkemesi'ne itirazda bulunabilirsiniz. Bu yargı merciinin bu hususta vereceği karar artık kesindir.

Bir İdari İşlem ya da Eylem Nedeniyle Hakkınız ihlal Edilmişse, Yani Zararınızı Tazmin Ettirmek İstiyorsanız Tam Yargı Davası Açmalısınız

İdare bir işlemle sizi zarara uğrattıysa, diyelimki sizi bir memuru olarak başka yere atadıysa; binanız hakkında yıkım kararı verip uyguladıysa; kanunda sayılmış hastalık ya da özürlerden birinden duçar olmakla birlikte sizi askere almışlarsa ve siz bu nedenlerle maddi ya da manevi zararlara uğramışsanız açacağınız davada izleyeceğiniz usul aynen iptal davasında olduğu gibi, işlemi yapan İdareyi hasım göstererek, en önemlisi 60 gün içinde, kural olarak işlemi yapan idari merciin bulunduğu yerdeki idare mahkemesinde dava açarak zararınızın tazmin edilmesini istemek olmalı.

Ama, zararınız İdare'nin bir EYLEMinden kaynaklanmaktaysa, yani Belediye'nin bir aracı size çarptıysa, hastanedeki kötü bakım yüzünden siz ya da bir yakınınız zarara uğramışsa izleyeceğiniz usul farklı. Önce MUTLAKA İdare'ye başvurarak uğradığınız zararın tazminini talep etmelisiniz. İdare'ye olayı öğrendikten sonra bir yıl ya da her halde mutlaka beş yıl içinde başvurmalısınız; yoksa dava hakkınız düşer! İdare ya bu isteminizi tümüyle kabul edip tüm zararlarınızı karşılayacak (İnşallah! Ben hiç rastlamadım, böyle bir mucize gerçekleşirse ne olur beni de haberdar edin!); ya kısmen kabul kısmen reddedecek; ya da tümüyle red yoluna gidecek. Bu da ya açık cevap vermesi, ya da başvurunuz üzerinden 60 gün geçmesine karşın hiç sesi sedası çıkmaması şeklinde gerçekleşir ki, buna da zımni red denilir ve isteminiz reddolunmuş sayılır. İdare'den açık ya da kapalı olarak aldığınız cevap karşısında yapacağınız iş altmış gün içinde dava açmak. Tam yargı davalarında yetkili mahkeme, zararı doğuran idari uyuşmazlığı çözümlenmeye yetkili; zarar, bayındırlık ve ulaştırma gibi bir hizmetten veya İdarenin herhangi bir eyleminden doğmuş ise, hizmetin görüldüğü veya eylemin yapıldığı yer; diğer hallerde davacının ikametgahının bulunduğu yer mahkemesidir. Tabii ilk derece mahkemesinin bu kararından da memnun olmazsanız üst derece mahkemesi olarak Danıştay'a başvuru yolunuz açıktır.

Kişilerin Tanımları

Özellikler ve Özellikler

Özellikler ve Özellikler

Özellikler ve Özellikler

Özellikler ve Özellikler

Özellikler ve Özellikler

Özellikler ve Özellikler

Özellikler ve Özellikler

Özellikler ve Özellikler

Özellikler ve Özellikler

Özellikler ve Özellikler

Özellikler ve Özellikler

Özellikler ve Özellikler

KİŞİ GÜVENLİĞİ

3

KİŞİ GÜVENLİĞİ

ÜSTÜN ARANMASI, YAKALAMA, GÖZLEMALTI, TUTUKLAMA

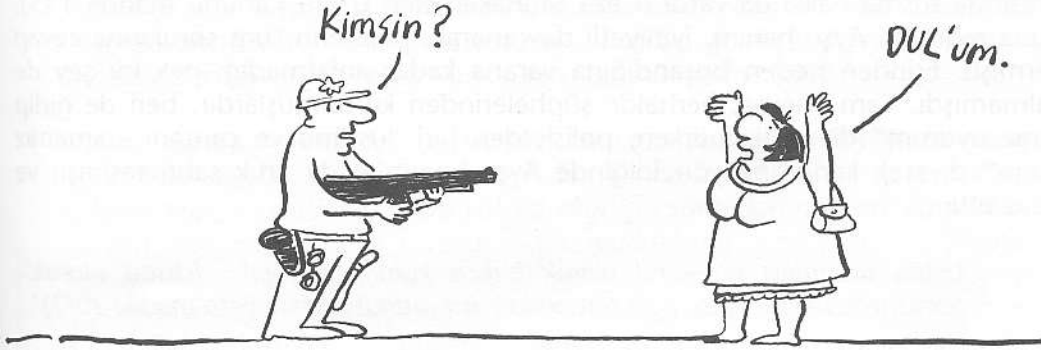
Ayşe hanım, otuz yaşında, eşinden yeni boşanmış. Daha bir kaç ay evveline kadar kocasıyla yaşadığı üzücü olayların yorgunluğu, boşanmayla birlikte, hayatında ilk kez yalnız başına kalmanın sıkıntısına dönüşmüş.

Alışkanlıklarından kurtulabilmek için çektiği sıkıntılar, olgunluğun bu ilk adımlarında, gençliğini fark ettiği an yok olmuş. Yaşama ve özgürlüğüne sıkıca bağlanmış Ayşe Hanım ve baba evine dönmemiş. Yalnızlığın ve kadınlığının korkularına aldırmadan, babaannesinden kalma küçük daireye geçmiş.

Ayşe hanım, şu sıralarda çalışarak hayatını yeniden kurabilmek için iş aramaya başlamış, hali hazırda birkaç görüşme de yapmış. Çok olumlu gelişmeler var hayatında, geleceğine umutla bakıyor.

Her insan gibi, dedikodu yapmayı sever Ayşe Hanım. Ya da dedikodu demeyelim, başka insanların deneyimlerini kulağına küpe yapmayı sever asıl. İki sokak aşağıda oturan Semiha ile sık sık görüşür, bilgi alışverişinde bulunurlar. Semiha zeki kız. Bekar. Ayşe Hanım dul. Birbirlerine anlatacak çok şeyleri var.

O gece, yine tatlı bir sohbet sonrasında, ancak biraz geç bir vakit, Ayşe Hanım evine dönüyordu. Yol boyunca keyfi yerindeydi, ama evinin bulunduğu sokağa yaklaştığında her zamanki karanlık korkusu içini basmaya başladı. Haftalardır sokak ışıklarını tamir edememişlerdi bir türlü.

Ayşe Hanım evine yaklaştığında, sokağın sonunda iki karartı olduğunu gördü. Önce ürktü, sonra, biraz daha dikkatli bakdı, iki polisdi karşıdan gelenler. Rahatladı. Polislerin varlığının getirdiği güvenle apartman kapısına yöneldi. Tam anahtarını kapının kilidine takdığı anda "kimliğiniz" sesiyle irkildi.

Ayşe hanım, "aman şu polislerle karşılaşmam iyi oldu, yandan mı biri çıkar, asansörde mi kısırılarları paniğini hiç değilse bu gün yaşamayacağım" diye

düşünürken, birden şüpheli durumuna düşmeye içerlemişti. "Ama onlar da görevlerini yapıyorlar, bu kadar da rahatsızlığa katlanmak lazım" diyerek çantasında kimliğini aramaya başladı. İçinde bir huzursuzluk vardı Ayşe Hanım'ın. Eski bir avukat olan annesinin sözlerini hatırladı "bu zamanda kimin ne olduğu belli olmaz kızım, sen üniformalı da olsa senden kimliğini isteyen birine, kimlik sormayı ihmal etme".

Polis sorulduğunda kimliğini göstermek zorundadır (Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu madde 17/2).

Ayşe Hanım da annesine olan sonsuz güveninden mi yoksa korkusundan mı bilinmez polislerin kimliklerini görür görmez de kendi kimliğini uzattı.

Eğer Ayşe Hanım'ın kimliği yanında olmasaydı, veya kimliğini her hangi bir resmi belgeyle ispatlayamasa, gerçek kimliği ortaya çıkıncaya kadar polisin yirmidört saati geçmemek üzere karakolda gözlem altında tutma yetkisi olurdu, ayrıca, polis, Ayşe Hanım'ın nüfus kaydını elde edebilmek için parmak izini veya fotoğrafını da alabilirdi (Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu madde 17/4,5).

Polisler Ayşe Hanım'ın kimliğini uzun uzun inceledikten sonra, medeni hali ve işinden başlayıp, neden gecenin bu saatinde yalnız başına, üstelik kadın haliyle sokaklarda dolaştığı, ayrıca şu Semiha denilen kadını nereden tanıdığı gibi özel hayatına varan sorular sormaya başladılar. Ayşe Hanım aslında, ismi, şöhreti, işi meskeni, ikametgahı veya doğduğu yer gibi sorular dışındaki (Türk Ceza Kanunu madde 528) sorulara cevap vermek zorunda değildi, çünkü öncelikle ifadenin alınması için ne ile suçlandığının kendisine söylenmesi gerekiyordu, üstelik sorgu sırasında susma hakkı da vardı (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu madde 135). Buna rağmen, Ayşe hanım, iyiniyetli davranarak, polislerin tüm sorularına cevap vermişti. Eşinden neden boşandığına varana kadar anlatmadığı pek bir şey de kalmamıştı. Tam "neyse, herhalde şüphelerinden kurtulmuşlardır, ben de gidip biraz uyurum" diye düşünürken, polislerden biri "üstünü ve çantanı aramamız lazım" diyerek kendisine yöneldiğinde Ayşe hanım'ın da artık sabrı taşmıştı ve itiraz etti.

Üstün aranması da kural olarak hakim kararı ile yapılır, istisna olarak gecikmede tehlike varsa polis tarafından üst aranabilir (Anayasa madde 20/2).

Polisin ancak somut olaylara dayanarak kişinin müsadereye tabi bir eşyayı (suç unsuru taşıyan silah, dinamit, bıçak ve tehlikeli eşyayı) yanında bulundurduğu kuşkusu ortaya çıkarsa veya cana, mala... tecavüz, sabotaj, adam kaçırmak, rehine almak, ya da Anayasada yer alan temel hak ve hürriyetleri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü, Cumhuriyeti tehlikeye düşürmeye yönelik şiddet eylemlerine girişeceğini gösteren kesin belirtilerin olması halinde bir kişinin üzerini arama yetkisi doğardı (Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu md 9). Oysa buna benzer hiç bir olay yoktu ortada, gece yalnız başına yürüyen bir kadın olmaktan başka somut hiç bir şey yoktu demek daha yerinde olur belki de. Üstelik

arama sırasında polisin ahlaki açıdan rencide edici tavır içinde de olmaması gerekirdi, bir kadının üzerini bir kadın polisin araması gerekirdi, bu açıdan da Ayşe Hanım durumdan son derece rahatsız olmuştu.

Ayşe Hanım eğer, toplantı veya gösteri yürüyüşleri yapılan yer veya yakın çevresinde, özel hukuk tüzel kişileri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ya da sendikaların genel kurul toplantılarının yapıldığı yerde veya yakın çevresinde, tren, otobüs, vapur, uçak gibi toplu taşıma araçları veya havaalanı, iskele, liman, gar, istasyon, otopark, otobüs terminalleri gibi halkın topluca bulunduğu veya spor gösterileri veya yarışmaları gibi büyük halk topluluklarının birikebileceği bir yerde; (bazı şartlar altında) üniversite, bağımsız fakülte veya bağlı kurumlarının içinde veya bunların yakın çevresinde, giriş çıkış yerlerinde; yine bazı şartlara bağlı olarak umuma açık yerlerde, öğrenci yurtlarında, şehrin giriş ve çıkışlarında veya ana caddelerinde seyreden bir aracın içinde bulunsaydı polis arama yapabilirdi (Polis Vazife ve Yetkileri Kanunu madde 9).

Ayşe Hanım'ın üstünün aranmasına razı olmaması üzerine, polisler kararlarını anında vermişlerdi, onu karakola götürüyorlardı. **Polis'in Ayşe hanım'ı yakalayıp götürebilmesi için gecikmede sakınca olması ve suçluluğu hakkında kuvvetli belirti olması, kaçmasından şüphe ediliyor ya da delilleri yok edecek gibi görünmesi gerekiyordu, başka bir anlatımla yakalama konusunda gecikildiği takdirde kişinin kaçması ya da delilleri yok etmesi gibi bir tehlikenin doğması söz konusu olmalıydı** (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu madde 127/1). Oysa Ayşe Hanım sadece kanuni hakkını kullanarak üstünün aranmasına karşı çıkmıştı, hiç bir suç şüphesi yoktu görünürde.

Polisler eğer Ayşe Hanım'ın üstünü arama hakkı olmadığı halde arasaydı, görevlerini kötüye kullanarak üstünü aradıkları gerekçesiyle, Ayşe hanım polislerden davacı olabilirdi (Türk Ceza Kanunu madde 183).

Ayşe Hanım'ın önündeki seçenekler Konutun Aranması başlığı altındaki Memduh bey'in seçenekleri ile aynıdır. Ya haklı olduğu için polise karşı koyacaktır, ya da haksız yere yakalandığı için sonradan polislere karşı Türk Ceza Kanununun 228'i veya 240'i maddelerine göre görevi kötüye kullanmaktan dolayı suç duyurusunda bulunacaktır. Haksız yere yakalandığından dolayı tazminat davası açma hakkı dahi vardır (Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun madde 1/1).

Ayşe hanım, eğer evinde veya herhangi bir konutta bulunuyor olsaydı ve kendisinin yakalanabilmesi için evin içine girilmek zorunda olunsaydı artık arama koşulları da geçerli olacaktı. (Bakınız Konutun aranması başlığı Memduh Beyin durumu)

Ayşe Hanım, polisin haksız yere kendini yakaladığını bildiği için, polis otosuna binmek konusunda direndiyse de, polis tarafından itilerek ve üstelik elleri

bağlanarak arabaya bindirildi. Oysa polisin haklı yakalamalarda dahi kişiyi bağlama, zincire vurma gibi yetkileri yoktur, ancak çok özel durumlarda yakalanan kişinin kaçması veya saldırıda bulunmasının önlenmesi için böyle bir tedbire başvurulur, diğer bir deyişle "alınan tedbirin orantılı olması gerekir (Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu madde 13). Ellibeş kiloluk Ayşe Hanım polis otosunda şaşkın düşünüyordu: "bunlar herhalde parmaklarını oynatamayacak kadar hastalar, benim saldırımdan bu kadar korktuklarına göre"...

Ayşe Hanım'ın gereğinden fazla sert tedbirler alan polisler hakkında kişiyi karşı görevi kötüye kullanmaktan dolayı Türk Ceza Kanununun 228'inci maddesine göre davacı olma hakkı vardır.

Sonuçta Ayşe Hanım tüm bu düşüncelere dalmış ne yapabileceğini planlarken karakolun kapısında kendine geldi, gözlemaltına alındığının ve durumun ciddiyetinin farkındaydı, polis onu 24 saat karakolda tutabilirdi.

*Su andan itibaren,
Faili meşgul herhangi bir
cinayetin failisiniz...*

Yakalama yerine en yakın sulh hakimine gönderilmesi için gerekli süre hariç, Ayşe Hanım'ın yirmidört saat içinde sulh hakimi önüne çıkarılması gerekir.

Üç veya daha fazla kişinin bir suçun icrasına iştiraki ile toplu olarak işlenen suçlarda gözlemaltı süresi Cumhuriyet Savcısının yazılı emri ile dört güne kadar uzayabilir, bu sürenin yetmemesi halinde ise yine Cumhuriyet savcısının talebi ile fakat bu sefer sulh hakiminin de kararı ile birlikte bu süre **sekiz güne** kadar uzatılabilir (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu madde 128). Eğer Ayşe Hanım, hakkında tutuklama kararı olan ve hakkında tutuklama müzakeresi düzenlenmiş kişi olsaydı, en geç **yirmidört saat** içinde hakim önüne çıkarılması gerekirdi. Devlet Güvenlik Mahkemesinin görev alanına giren suçlarda bu süre **kırksekiz saat**, suç iki veya fazla kişi ile toplu olarak işlenmiş ise **onbeş gündür**. Ayşe Hanım eğer olağanüstü hal ilan edilen bölgelerde yakalanmış olsaydı, bu süreler **doksanaltı saat** ve toplu suçlarda **otuz gün** olarak uygulanırdı (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu değişikliğine ilişkin 18.11.1992 tarih, 3842 sayılı yasa, madde 30). Eğer Ayşe Hanım sıkıyönetim bölgesinde yakalansaydı gözlemaltı süresi **onbeş gün** olurdu, bu süre sıkıyönetim komutanı tarafından otuz güne

kadar çıkarılabilirdi (Sıkıyönetim Kanunu madde15/5).

Kişi belirtilen bu gözlemaltı sürelerinden fazla tutulursa, görevini kötüye kullanarak kişiyi şahsi hürriyetinden mahrum ettiği gerekçesine dayanılarak ilgili polisler hakkında suç duyurusunda bulunulabilir (Türk Ceza Kanununun madde 181).

DİKKAT : Türkiye'nin de taraf olduğu İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nde de yakalananın 'derhal' hakim önüne çıkarılmasından sözedilir (madde 5/3). İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi organlarından olan Komisyon ve Mahkeme kararlarına bakıldığında, kişinin ancak dört güne kadar gözlemaltında tutulmasının İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne uygun olduğu sonucu çıkmaktadır. Yukarıda belirtilen, olağanüstü hal ve Sıkıyönetim dönemleri hariç dört günden fazla öngörülmuş süreler İHAS'ne aykırıdır. Olağanüstü dönemlere özgü gözaltı sürelerin dahi İHAS' ne aykırı olabilmesi mümkündür. Bundan dolayı mağdur olan her Türk vatandaşının, bu kanunlara karşı bireysel başvuru hakkı vardır.

Karakolda her ifadesi alınan kişiye yapılması gereken işlemlerden, kimlik tespiti, Ayşe Hanım için de yapıldı (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu madde 135/1). Adı, soyadı, doğum yeri, tarihi gibi sorulara Ayşe hanım cevap verdi.

Kimlikle ilgili sorulara kişi doğru cevap vermek zorundadır (Türk Ceza Kanunu madde 528). Eğer Ayşe Hanım'ın kimliği tespit edilemeseydi parmak izi alınabilirdi. (Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu madde 5/c).

Ayşe Hanım bir türlü anlayamıyordu; gecenin ikisinde herkes gibi yatağında gerineceğine, buralarda işi neydi? Karakola getiriliş sebebini hala çözememişti. Oysa, polis, kimlik tespitinden sonra hangi suçla itham edildiğini söylemeye mecburdu (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu madde 135/2), aksi takdirde bu bir tazminat davası konusu olabilirdi (466 sayılı Kanun Dışı Yakalanan veya Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanun madde 1/2). Üstelik polisin isnad edilen suçu söyledikten sonra, suç hakkında konuşmak zorunda olmadığını da Ayşe Hanıma söylemesi gerekiyordu (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu madde 135/4), Ayşe hanım, ne polis, ne savcı, ne de hakim karşısındaki sorgusunda, kimliği dışındaki sorulara cevap vermek zorunda değildir ve buna susma hakkı denmektedir ayrıca yakınlarına da haber verilmesi Anayasa gereği idi.

Yakalanan kişinin durumu, soruşturmanın kapsam ve konusunun açığa çıkmasının sakıncalarının gerektirdiği kesin zorunluluk dışında yakınlarına derhal bildirilir (Anayasa madde 19/6).

Ayşe Hanım birden, bir ara gündemden düşmeyen Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu değişikliklerini hatırladı, "gazetelerde bununla ilgili bayağı da yazı çıkmıştı hani" diye şöyle bir belleğini yokladı, dikkatli olmadığı için "ne kadar hayıflansam az" diye söylendi içinden. Biraz daha hafızasını zorladı, sonra, "tamam" dedi, "karakollar artık şeffaf olacaktı. Öyle deniyordu... en önemli yeniliklerden biri de

sorgu sırasında avukat bulundurma hakkı idi".... Ve polise döndü, "avukat istiyorum" dedi.

Polis, isnad edilen suçu anlattıktan sonra avukat tayin hakkı olduğunu, tayin edemeyecekse baro tarafından tayin edilecek bir avukat isteyebileceğini, isterse avukatın sorguda veya ifadede hazır bulunabileceğini yakalanana bildirmek zorundadır (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu madde 135/3)

Cumhuriyet, 21 Kasım 1992

(Fotograf: HATİCE TUNCER-UĞUR GÜNYÜZ)

► Adalet Bakanı Seyfi Oktay, önceki gün İstanbul'da polislerin attığı sloganların hatırlatılması üzerine de, "Slogan atanlar küçük bir azınlıktır" dedi.

► Oktay, "Gözaltı sürelerinde üçlü bir ayırım söz konusu. Özellikle Olağanüstü Hal Bölgesi'nde gözetim sürelerinin uzun tutulması, Kürtlere aynı hukuk sistemi Türklere ayrı hukuk sistemi yaratmıyor mu" sorusuna sinirlenerek "Nereden çıkıyor bu" yanıtını verdi.

Cumhuriyet, 20 Kasım 1992

Ifadesini alan polis bir yandan baronun verdiği avukat listesini Ayşe Hanım'ın eline tutuştururken, başından savarcasına, mırıldanarak, "şüpheden kurtulmak için somut delillerin toplanmasını talep edebileceğini, susma hakkı olduğunu" söyledi.

Ayşe Hanım biraz rahatlamış, şöyle bir avukat listesine göz gezdirip telefona doğru uzanmıştı ki, geldiğinden beri yan masada dosya karıştırmakla meşgul polis "dur bakalım seni muayeneye gönderiyoruz, eski kocan galiba terör örgütleriyle ilişkilymiş, biz de gece kocanla buluşup buluşmadığını tespit etmek için, seni muayene ettirip sperm kontrolü yaptıracağız, itiraz etmeden ifadenin alınmasına müsaade etseydin bunlar olmayacaktı" dedi.

Kural olarak, hakim kararıyla şüphelinin ya da üçüncü şahısların vücutlarında delil elde etmek amacıyla muayene yapılabilir, ancak üstün aranması sırasında söylediğimiz gibi gecikmesinde sakınca olması, somut delillerin suçun varlığını göstermesi gibi şartların gerçekleşmesi halinde polis kişiyi muayeneye gönderebilir.

Ayşe Hanım 'sonunda beni savunacak birileri gelecek, buradan kurtulacağım' diye bir hevesle telefona uzanırken, birden dondu, başına gelenler iyice canını sıkmaya başlamıştı, ama yine de kolay kolay kendini bırakmaya niyetli değildi. Semiha'nın geçenlerde anlattığı hikayeyi hatırladı, bir arkadaşının eski kocası yine böyle bir suçtan yargılanıyormuş da karısı şahitlikten çekinme hakkım var deyip mahkemeye gitmemiş. Son bir umut "eh, heralde hukukta da bir mantık vardır, mahkemede şahitlikten çekinme hakkı olduğuna göre, bunda da olması gerekir" diye düşünüp, "benim şahitlikten çekinme hakkım var, siz beni eski kocam hakkında delil toplamak için muayeneye gönderemezsiniz" diye itiraz etti, itiraz etmekte son derece haklıydı da.

Sadece eşlerin değil başka kimselerin de şahitlikten çekinme hakkı vardır, bunlar elkoyma başlığı altında sayılmaktadır (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu madde 47).

Polis gülümsedi, "senin de bu suça iştirak edip etmediğin belirsiz" dedi. İşte bu kilit cümleydi. Çünkü artık herhangi bir suç değil terör suçu sözkonusuydu ve Ayşe hanım'ın daha önce sözettiğimiz bir çok hakkı artık yoktu... Örneğin en önemlilerinden biri ve Ayşe hanım'ın da bel bağladığı haklardan avukat bulundurma hakkı...

Devlet Güvenlik Mahkemesinin görev alanına giren suçlarda, kişinin ifade alınırken avukat bulundurma hakkı yoktur.(Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu değişikliğine ilişkin 21422 sayılı kanun md 31). Oysa, "herkes..... kanun önünde eşittir. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde Kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadır" (Anayasa madde 10/1,3)

Aradan onbeşgün geçmişti, Ayşe Hanım Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanacak toplu olarak işlenmiş bir suça iştirak ettiği ve terör suçlusu olması gerekçesiyle bu kadar uzun zaman gözlemaltında tutulabilmişti, onbeş gün boyunca çeşitli defalar hakaret edilmiş ve dövülmüştü, tek kurtuluşu kalmıştı kendisine yüklenen suçları kabul etmek. Şimdi hakim önüne çıkarılmak üzere götürülüyordu.

"Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz" (Anayasa madde7/3)

Yol boyunca düşündü Ayşe hanım, hemen bir doktora görünüp vücudundaki darp izlerini tespit ettirmesi gerektiğinin farkındaydı, çünkü polislerin kendisine

yaptıkları bu muameleden dolayı Türk Ceza Kanununun 243üncü maddesine dayanarak davacı olmakla kalmayacak, Türkiye'nin de taraf olduğu uluslararası andlaşmalar çerçevesinde kurulan diğer uluslararası kuruluşlara da şikayet edecekti.

Cumhuriyet, 22 Aralık 1992

Poliste işkence yaygın

STRASBOURG (Reuter/AFP) - Avrupa Konseyi'nin "İşkenceyi Önleme Komitesi" dün yayımladığı 10 sayfalık raporda, Türk polisinin yaygın biçimde işkence uyguladığını bildirerek, bu olguyu önlemesi için Ankara'ya çağrıda bulundu. Raporda, daha az oranda olmakla birlikte jandarmanın da işkence yaptığı belirtildi.

Uluslararası Af Örgütü dahil olmak üzere bir dizi insan hakları grubu son olaylarda Türk güvenlik güçlerini işkence ve siyasal amaçlı cinayetle suçlayarak, Türkiye'yi insan hakları sicilini düzeltmesi yolundaki çağrılara kulak vermemekle suçladılar.

"İşkenceyi Önleme Komitesi" raporunda şöyle dendi:

"İşkence ve polis gözetimindeki insanlara kötü muamele edilmesi, yaygın biçimde devam etmektedir. Bu yöntemler hem adi suçlulara, hem de Antiterör Yasası uyarınca gözaltına alınan insanlara uygulanmaktadır."

Özellikle polisin suçlandığı raporda gözaltına alınan kişilerin sorgulamasının zamanında yapılmadığı, zanlılara yöneltilen suçlamaların çok sağlam delillere dayandırılmadığı vurgulandı. Ayrıca daha az oranda olmakla birlikte jandarmanın da işkence yaptığının saptandığı belirtildi. Raporda ayrıca, cezaevlerinde işkence yapıldığına dair kanıt bulunmadığı kaydedildi.

Dışişleri yetkilileri, Türkiye'nin işkencenin önlenmesiyle ilgili sözleşmelere imza koyduğunu anımsatarak şu değerlendirmeyi yaptılar:

"Bu metin, Türkiye'de inceleme yapan bir heyetin gözlemlerine dayanılarak ortaya çıkarılmış bir sonuçtur. Biz uluslararası sözleşmelere imza koyduğumuz için bazı taahhütlerin altına girmiş bulunuyoruz. Yani Türkiye'deki yargı mekanizmasını bir anlamda dünyanın gözetimine açmış durumdayız. Yayımlanan metinde bize

yönelik suçlamaların önemli bir bölümü çok sağlıklı incelemelere dayanmıyor."

Komite üyelerinin 1990 Eylül ayı ile geçen Kasım ayı arasında Türkiye'yi ziyaretleri sırasında edindikleri gözlemlere dayandığı belirtilen raporun "yapıcı bir anlayışla" oluşturulduğu belirtildi. Raporda, "İşkence sorunu ve polis tarafından gözaltına alınanlara kötü muamele yapılması, 1991 yılında iktidara gelen şu andaki hükümetin bu konuya atfettiği öneme karşın henüz çözülememiştir" denildi.

27 ülkeden oluşan Avrupa Konseyi 1949 yılında demokrasi ve bireysel özgürlükleri korumak amacıyla kuruldu.

İlk olarak "İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi" çerçevesinde kurulan "Avrupa Komitesi"ne şikayet edebilirdi. İkinci olarak, Türkiye'de tüm kanun yollarını tükettikten sonra, yani ilgili polislere karşı açabileceği bütün davaları açıpta hiç sonuç alamadıktan ya da tatmin edici sonuç alamadıktan sonra "İşkence ve Diğer Zalimane; Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi" çerçevesinde kurulan "İşkencenin Önlenmesi Komitesi"ne başvurabilirdi. Üçüncü ve en etkili olarak da İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 3. maddesi'sine dayanarak, yine bütün kanun yollarını tükettikten sonra "İnsan Hakları Avrupa Komisyonu"na başvurabilirdi.

DİKKAT : İnsan Hakları Avrupa Komisyonu'na başvurulacağı zaman, dilekçenin kabulü için, aynı konuda milletlerarası diğer bir inceleme veya tavsiye merciine başvurulmamış olması gerektiğinden (İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi madde 27/1-b), işkencenin önlenmesi Komitesi'ne veya Avrupa Komitesi'ne başvurulmamış olunmalıdır.

Ayşe Hanım sonunda yakalandığı yere en yakın sulh hakimi önüne çıkmıştı, hakim Ayşe hanım'ın ya tutuklanmasına ya da serbest bırakılmasına karar verecekti.

*Tutuklama kişi özgürlüğüne yönelik en ağır tedbirdir, çünkü henüz suçlu olup olmadığı tespit edilememiştir, bu nedenle **tutuklama kararını sadece hakim verebilir** (Anayasa madde 19/3; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 106/1). **Kural, sanığın tutuklanmamasıdır, tutuklama bir istisnadır.** Hakim tutuklama kararını vermeye hiçbir zaman mecbur değildir, tutuklama kararı alınmasını gerektiren şartların var olması halinde, hakim kendi takdirine göre tutuklayıp tutuklamamaya karar verecektir.*

Bitkin olmasına rağmen Ayşe Hanım elinden geldiğince ifadesinin geçersiz olduğunu, beyanının özgür iradesine dayanmadığını, kötü muamele ve işkence sonucu kendisine yüklenen suçları kabul ettiğini anlatmaya çalışıyordu. Fakat hakim, malesef sadece polisdeki ifadesine dayanarak, suçluluğu hakkında ciddi belirti bulunduğunu düşünüp, işlediği iddia edilen suçun kanunda öngörülen cezasının üst sınırının da yedi yıldan çok olduğunu gözönüne alarak tutuklama kararı verdi.

Suçluluğu hakkında kuvvetli beirti bulunan kişiler ancak, (a) kaçma şüphesi uyandıracak olayların olması ve/veya (b) delillerin karartılacağını gösteren hal ve davranışlar içinde olunması halinde tutuklanır. Ancak Ayşe hanım'ın tutuklanmasında olduğu gibi, suçun cezası yedi yıldan fazla ise veya sanığın ikametgahı veya meskeni bulunmuyor ya da kim olduğunu ispat edemiyorsa sözettığımız delilleri karartma ve kaçma şüphesi var sayılır (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu madde104).

Tutuklama kararının gerekçeleri yazıldı tutuklama kararı somut olaylar gösterilerek gerekçeli olarak yazılmak zorundadır (Anayasa madde 141/3; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu madde 32)

Tutuklama müzekkeresi denilen, sanığın kimliğini, isnat edilen suçunu, neden tutuklandığını gösteren, kararı veren hakimın isminin, imzasının mühürünün bulunduğu, belli bir kolluk makamına verilmiş emiri içeren bir belgenin örneği de Ayşe hanım'a verildi (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 106). Ayrıca Ayşe Hanım'ın bu karara itiraz hakkı olduğu da kendisine bildirildi.

Tutuklama müzekkeresi denilen bu belgede belirtilen bilgilerin olmaması 466 sayılı Kanun Dışı Yakalama ve Tutuklanan Kimselere Tazminat Verilmesi Hakkında Kanunun 1/2 md'sine göre, tazminat sebebidir. Tutuklama müzekkeresinin tebliğinde tutuklama kararına itiraz hakkı olduğu bildirilmek zorundadır (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 106/4).

Ardından, Ayşe Hanım durumu anne ve babasına bildirmek istediğini söyledi de, hakim, kendi kararıyla zaten bunu yapacağını Ayşe Hanım'a söyledi.

Tutuklanan sanık, hakim önüne çıkarılınca, durum yakınlarına bu hakim tarafından verilen bir kararla hemen bildirilir. Yakınlarına veya esaslı alakası olan diğer kişilere tutuklanan kişinin haber vermesine ancak tutuklama gayesini ihlal etmemek şartı ile müsaade edilir (Anayasa, madde 19/6; Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 107).

Artık Ayşe hanım'ın yapabileceği tek şey kalmıştı, o da tutuklama kararına karşı yetkili itiraz merciiine başvurmak ve tutuklama kararının kaldırılmasını istemektir.

Bu merciler Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu madde 299; Sıkıyönetim Kanununun madde 18/b; 353 sayılı Askeri Mahkemelerin Kuruluş ve Yargılama Usulü Kanunu madde 74; 2845 sayılı Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun madde 13/2-3'de sayılmıştır.

İtiraz mercii, inceleme sonunda, tutukluluğun devamına ya da kaldırılmasına karar verebileceği gibi, tutuklamanın nedenini de değiştirebilirdi, fakat verilen karar ne olursa olsun artık bu kesin karar olacaktı ve Ayşe Hanım bu karara karşı bundan sonra tekrar itiraz edemezdi. Ayrıca, bu itiraz hakkı dışında da, Ayşe Hanım'ın tutukluluk halinin devamının gerekip gerekmeyeceği en geç otuzar günlük süreler içinde Cumhuriyet Savcısının talebi ile hakim tarafından incelenecekti. Cumhuriyet Savcısı bu talebi yapmasa da Ayşe Hanım otuzar günlük süreler içerisinde tutukluluk durumunun incelenmesini isteyebilirdi.

Ayşe Hanım Semiha'nın evinden dönüşünden itibaren başlayan bu serüvenin sonunda artık tutukluydu. Cezaevi aracının içinde tutukevine doğru yol alıyordu ve bir yandan "şimdi o tek tip elbiseler içinde günlerce hiç kimseye görüştürülmeden, bütün uğraşlarımdan uzak oturacağım, belki de beni nefret ettiğim bir işte zorla çalıştıracaklar" diye düşünüyordu.

Ayşe Hanım kısmen haklıydı. Kurum içindeki atölye ve işyerlerinde çalıştırılmak koşuluyla, çalışmaya mecbur tutulabilirdi (Ceza İnfaz Yasası, madde 17), fakat diğer konularda yanılıyordu, birincisi hükümlülerden farklı olarak ancak kendisi isterse o tek tip elbiselerden giyerdi, mecbur değildi (İnfaz Tüzüğü madde 139).

İkinci olarak, tutukevinin düzen ve emniyetini bozmamak ve tutuklanmasındaki gaye ile uygun olmak kaydıyla, kendisi masraflarını karşılayarak resim yapmak, yazı yazmak gibi uğraşlarını sürdürebilirdi (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun madde 116).

Üçüncü olarak da, götürüldüğü kapalı cezaevinde sınırlandırılmış da olsa ziyaretçileriyle görüşme hakkı vardı. Onbeş günde bir yakın akrabalarını, vekilini, avukatını vs. görebilirdi. Ayşe Hanım eğer açık ya da yarı açık bir kurumda olsaydı haftada bir de görüşme imkanına sahip olacaktı (İnfaz Tüzüğü madde 152).

Ayrıca belirlenecek gün ve saatler dışında da Cumhuriyet Savcısının yazılı izniyle görüşme yapabildi. Sadece zamanı değil bu görüşmelerin yapılış şekline de bir takım sınırlamalar getirilmişti.

Örneğin, Ayşe Hanım yakınlarıyla, ancak, konuşulanların hazır bulunan personelin dinleyebileceği bir ortamda görüşme yapabilecekti. Bu tür sınırlamaları bir ölçüde anlamak mümkün olabilse de, avukat ile yapılacak görüşmelerin kesin olarak kimsenin duyamayacağı bir ortamda yapmak şarttır, bu savunma hakkının bir unsurudur.

"Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve *savunma hakkına* sahiptir"
(Anayasa madde 36/1)

Nitekim, akrabalardan farklı olarak, normalde, avukatla olan görüşmeler, savunma hakkının doğal sonucu olarak kimsenin duyamayacağı bir görüş alanında yapılmak zorundadır (İnfaz Tüzüğü madde 155). Fakat Ayşe Hanım için durum hiç de böyle olamayacaktı. Bu tür davaları alan avukatların da işbirliği yapan birer potansiyel suçlu olarak görülmesinden mi bilinmez, terör suçundan yargılananların avukatlarıyla dahi, cezaevi görevlilerinin nezaretinde görüşebilmelerine izin verilmektedir (Terörle Mücadele Kanunu madde 10/b).

Ayşe Hanım dış dünyayla ilişkilerinde de sınırlanacaktı. Örneğin mektuplarının kurum müdürlüğüne incelenmesi ve kurum disiplin kurumunca alıkonulması mümkündü (İnfaz Tüzüğü, madde 144).

DİKKAT : Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz. (Anayasa madde 38/4). Buna *masumluk karinesi* ya da *suçsuzluk karinesi* denmektedir. Bu ilke tutuklunun da Anayasal haklardan yararlanacağını gösterir. İnfaz Tüzüğü'nün mektupları alıkoymaya yönelik 144. maddesi, haberleşmenin gizliliğine ilişkin Anayasa'nın 22. maddesinin öngördüğü hakim güvencesini zedelemektedir, bu tüzük hükmüyle mektubun alıkonulması bir idari işlem gibi algılanmaktadır. Her yurttaşın alt mahkemeler aracılığıyla Anayasal yargıyı işletme hakkı olduğu unutulmamalıdır.

Ayşe Hanım'ın kafasına takılan diğer bir sorun ise, eğer tutuklama kararına itirazı kabul edilmezse ne kadar tutuklu kalacağı idi. Gerçi bu tutukluluk süresi, suçlu bulunup hüküm giydiği takdirde cezasından düşülecekti, fakat Ayşe Hanım suçlu olmadığından o kadar emindi ki doğal olarak bunu aklına bile getirmiyordu.

Ne kadar tutuklu kalır sorusuna geçmeden önce şunu da belirtmek gereklidir; Ayşe Hanım delilleri karatma şüphesi ortadan kalkmışsa, hakimın takdiri ile teminatla salıverilebilirdi (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 117). Ayşe Hanım'ın düşündüğü soruya ise cevap vermek çok güçtür. Eğer DGM'nin görev alanına giren bir suçtan yargılanmıyor olsaydı, 18.11.1992 tarihinde yapılan Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu değişikliği sayesinde, ancak belli bir süre tutuklu

kalacaktı. Örneğin tutuklanmasının üzerinden altı ay geçmesine rağmen Cumhuriyet Savcısı tarafından kamu davası açılmayınca serbest bırakılacaktı; kamu davası bu süre içinde açılıp, tutuklama tarihinden itibaren iki sene geçmesine rağmen sonuçlanmayınca da serbest bırakılacaktı (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu madde 110/1).

Alt sınırı yedi sene ve daha fazla hürriyeti bağlayıcı cezalar ile ölüm cezasını gerektiren suçlarda, tutuklama sebebine, delillerin durumuna ve sanığın şahsi haline bakılarak, iki sene geçmiş olsa da tutukluluk halinin devamına karar verilebilir, veya kefaletle salıverilebilir (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 110/2).

Makul sürede yargılanma hakkının güvencesi olan bu düzenlemelerden ne hikmetse Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin görev alanına giren suçlardan yargılananlar yararlanamıyordu.

DİKKAT: *Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu değişikliğine ilişkin bu kanunda, Ayşe Hanım gibi Devlet Güvenlik Mahkemesi alanına giren suçlardan yargılananlar makul sürede yargılanma hakkından istisna tutulmuştur, fakat bu hak İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nde de yer alan haklardandır (İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi madde 6/1), Ayşe Hanım gereğinden fazla tutuklu kalır ve davası sonuçlanmazsa İnsan Hakları Avrupa Komisyonu'na başvurma hakkına sahiptir.*

İkibuçuk yıl geçmişti. Ayşe Hanım delil yetersizliğinden serbest bırakılmıştı. Cezaevinden çıkar çıkmaz ilk işi heyecanla evine gitmekdi. Kapıyı açtı, "Semiha'dan dönünce yıkarım" diye bıraktığı kahve fincanı hala masanın üzerindeydi. O günü hatırladı, iki polisin işgüzarlığı, ya da şöyle demeliydi onlara bu kadar geniş yetkiyi verenlerin işgüzarlığı. Ya sonrası? Adalet mekanizmasının geç, belki de hiç işleyememesi... Şikayetçi olduğu polislerin yargılanması hala sürüyordu ve serbesttiler.

Hangisiydi sebep olan ya da hangisi öncelikli sorun? Ayşe Hanım da bilmiyordu, emin olduğu tek şey geçirdiği onbeş gün + ikibuçuk yıld.

ğmen
acaktı;
sene
meleri

asını
niğin
mina
sulü

en ne
lardan

nda,
rdan
ştur,
andır
nden
rupa

lmıştı.
açtı,
asanın
onlara
asının
hala

vordu,

ÖZEL YAŞAMIN GİZLİLİĞİ

KOPMA

ÖZEL YAŞAMIN GİZLİLİĞİ

4

ÖZEL YAŞAMIN GİZLİLİĞİ

KONUTUN ARANMASI, ELKOYMA VE HABERLEŞMENİN GİZLİLİĞİ

Memduh Bey, hergün olduğu gibi bugün de işinden evine geldiğinde, televizyonu açıp, kanaldan kanala atlayarak programlara bakarken, ağırlaşmış gözlerini duvar saatine doğru kaldırdı, uzun uzun gerindi. "uyku vakti "... şöyle bir etrafına bakındı. Kasede bir iki fıstık buldu. Bir tek de rakı kalmış şişenin dibinde, fıstıkların üzerine onu da yuvarladı. Memduh Bey'in derdi uykusuzluk. "Yine sabah oldu, ne zaman kalkıcaz da işe gidicez" kaygısıyla doğrulup yatağına, uykuya gitti. Tam yatağında büzülmüşken kulağına gelen tıkırtılarla gözünü açtı. Alt kat merdivenlerinde apartmanı kaplayan topuklu makosen sesleri ve giderek yaklaşan gürültü, Memduh Bey'in daire kapısının önünde durdu. Evi zil sesiyle çınladı.

Memduh Bey ürkekçe kapıya doğru seğırtti. Zinciri yuvasına takıp, kapıyı yavaşça araladı. Sert bakışlı kaytan bıyıklı bir anadolu delikanlısı karşısındaydı. Arkasında karanlıkta iyice seçemediği üniformalı diğerleri duruyordu.

- "Polis...! Hakkınızda ihbar var. Evinizde arama yapacağız".

"Kahretsin" dedi Memduh Bey, "piyangoya bak". Kanındaki alkol hızla buharlaştı, ayıldı. Sabaha karşı kapısının çalınmasına alışık olmayan herkez gibi sık sık hatırlar o halini Memduh Bey...

Tam kapısının zincirini açarken birden durdu. Belleğinde bilmeden yapmış olabileceği bir hata aradı. Ardından geçenlerde okuduğu (**Dikkat Haklarımız**) el kitabında yazılı uyarıları hatırladı. Titrek bir sesle karşısındakilerden kimliklerini göstermelerini rica etti.

Polis sorulduğunda kimliğini göstermek zorundadır.

Ve eğer evini arayacaklarsa, yanlarında aramayla ilgili bir hakim kararının olması gerektiğini hatırlattı.

Özel hayatın gizliliği ve konut dokunulmazlığı kişinin Anayasa tarafından tanınmış temel haklarından, bu nedenle aramada kural hakim kararı olmalıdır (Anayasa madde 20/2 - 21 Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 97).

Polis memurları kimliklerini uzattılar. Ancak öndeki memur evin aranması için şurada arama emrine gerek olmadığını, çünkü kendisi hakkında ihbar bulunduğunu söyledi. Ayrıca evine girip çıkan çok sayıda insan olduğundan, üstelik gece ışık yakmadan evin içinde sabahlara kadar dolandığından ve sonuç olarak bu evde suç işlendiğine dair ciddi şüpheler uyandıran mahalle sakinlerinin şikayetlerinden bahsetti. Memduh Bey, "insanın geleninin gideninin çok olması ve uykusuzluk çekmek suç mu oldu acaba, şu komşularla da biraz iyi geçinmek lazımdı hata ettik" diye düşünse dursun, biz onun değerlendirebileceği seçeneklere bir bakalım.

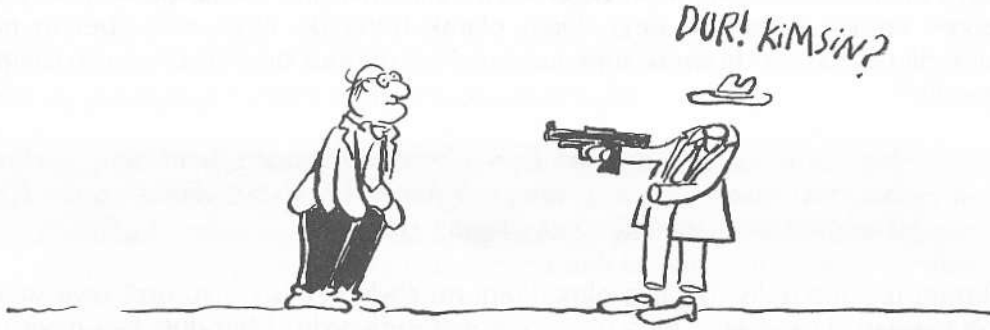
Öncelikle, Memduh Bey'in önündeki seçeneklere girmeden, polisin bu olaydaki yetkisinin sınırlarını kısaca bir gözden geçirelim. Hakim kararı olmaksızın yapılacak aramalarda, polisin kişinin evine girerek arama yapabilmesi için, geciktiği takdirde önlenemez bir tehlikenin meydana geleceğini gösteren belirtilerin olması gerekmektedir. Gecikmesinde sakınca olan hallerde, hakim kararı olmaksızın, kanunla yetkili kılınan merciin emri ile arama yapılabilir (Anayasa madde 20/2, 21). Başka bir anlatımla polis hakim kararı almak için uğraşırken suçluluğundan şüphelenilen kişinin kaçması veya delilleri ortadan kaldırması gibi tehlikeli sonuçların doğacağını gösteren sebeplerin ve somut olayların ortaya çıkmış olması gerekmektedir. Aramaya karar verme yetkisi, Anayasal hak ve özgürlükler ile kamu düzenini korumak amacıyla Vali ve Kaymakama da tanınmıştır (Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu madde 9./2) Eğer Memduh bey sıkıyönetim ilan edilen bir bölgede oturuyor olsaydı sıkıyönetim komutanı da evinde arama yapılmasını emredebilecekti (Sıkıyönetim Kanunu madde 3).. Üstelik bir kişinin evinde gece arama yapılabilmesi için de aynı şartlar gerekmektedir çünkü kural olarak gündüz arama yapılır, gece yapılabilmesi için yukarıda belirtilen durumun ortaya çıkmış olması gerekmektedir. Sadece birtakım ihbarların olması eve birilerinin girip çıkması gibi nedenler gecikmesinde tehlike bulunan bir durumu olduğunu gösteremez.

Eğer Memduh Bey, a) o anda bir suç işliyor olsaydı; b) tutuklu veya mahpus olup da kaçmış olsaydı; c) Şartlı salıverilmiş bir mahkum olsaydı oturduğu yerde gece arama yapılabilirdi. Ayrıca a) mahkumların toplandığı, sığındığı, suç sonucu elde edilen eşyanın saklanması hizmet eden bir yerin sahibi olsaydı; b) gece her kese açık bir yerin sahibi olsaydı; c) gizli kumar işleten bir yerin ya da genelev gibi polisçe bilinen yerlerin sahibi olsaydı bu yerlere gece polisin girerek arama yapmasını engelleyemezdi (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 96.)

Bu şartlar altında Memduh Bey'in önünde iki seçenek vardı: Birincisi, polisin yasa dışı davrandığını düşünerek evine girmesini önlemek için karşı koyabilirdi. Eğer hakim tarafından verilen bir arama kararı olsaydı, Memduh bey'in karşı koymaya hakkı olamazdı, ancak bu karara karşı üst yargılama makamlarında itiraz

edebilirdi. Fakat, bu durumda, kişinin karşıkoymadan dolayı hiç ceza görmeyeceğini kesin olarak söylemek zordur, burada hakimın takdir yetkisi vardır, ya Türk Ceza Kanunu madde 258' de gösterilen 'görevli memura karşıkoyma suçu'nun cezasının dörtte birini verecektir ya da hiç ceza vermeyecektir (Türk Ceza Kanunu madde 258/4). Ancak bu, memurun "görevi kötüye kullanmak"tan ya da zor kullanarak içeriye girmişse, "görevini kötüye kullanarak konut dokunulmazlığını bozmak"tan ceza görmesine engel değildi (Türk Ceza Kanunu madde 228, md 194).

DİKKAT : *Polisin arama yetkisini doğuran somut olayları tam olarak kestiremiyorsanız ve polisin suç işlendiği şüphesini güçlendirecek bir konumda bulunuyorsanız, karşıkoymak aleyhinize sonuçlanabilir, 'görevli memura direnme' suçu işleyebilirsiniz, üstelik polis yasal bir arama yapıyorsa, görevini yapması engellendiği için zor kullanabileceği gibi silah da kullanabilir (Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu ,madde 16/H).*

İkinci seçenek ise Memduh Bey'in, savcıya veya polis memurunun amirlerine müracaat etmesi, bir sonuç alamaması durumunda ise hukuka aykırı da olsa aramaya izin verdikten sonra savcılığa ilgili polis memurları hakkında Türk Ceza Kanunu madde 240'a göre suç duyurusunda bulunmaktır.

Memduh Bey'e gelince, o ilk önce birinci seçeneği değerlendirmeye kalkışıp, hakim emri olmadan böyle basit nedenlerle kimsenin evine girip arama yapmasına izin vermeyeceğini söylediye de polisler pek kendisini dinler görünmedi, Memduh Bey'i kenara itip içeri girdiler. Bu durum karşısında biraz da ürkdüğü için kaba kuvvet kullanarak işi büyütmemeye karar veren Memduh Bey, "madem yetkileri olmadığı halde evimi aramalarını kabullenmek zorunda kaldım, hiç değilse arama hukuka uygun olarak yapılsın" diye düşünerek, polisler döndü "komşulardan iki kişiyi arama sırasında hazır bulundurmanız gerekmiyor mu?" dedi.

Meskende arama yapılırken hakim veya savcı hazır bulunmuyorsa ihtiyar heyetinden veya komşulardan iki kişi bulundurulur (Ceza Muhakemeleri Usulu Kanunu madde 97/2).

Polisler, "bu da (Dikkat Haklarımız) elkitabını okuyanlardan" diye düşünerek komşuların kapılarını çaldılar ve Memduh Bey'in iki komşusunu yanlarına alarak

evde odaları dolaşmaya ve eşyaları karıştırmaya başladılar. Bu sırada Memduh Bey hemen telefona sarılıp önce polis memurlarının amirini sonra savcıyı, aramayı durdurmaları için aradı, fakat sonuç alamayınca avukatını bulup hemen gelmesini rica etti. Bu arada polis memurları avukatın gelmesini beklemek zorunda olmadığından aramaya çoktan başlamıştı. Memduh Bey de elinden geleni yaptığını düşünerek, ne aradıklarını anlayabilmek için polislerin peşine takıldı ve onlarla birlikte evi dolaşmaya koyuldu. Polisler ayak altında dolaşılmasından pek hoşnut değildi ama Memduh Bey'in de arama sırasında hazır bulunma hakkı vardı.

Eğer Memduh bey evde olmasaydı onun yerine temsilcisi veya akrabalarından biri ya da komşusu hazır bulundurulacaktı (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 97/2).

Bütün evi dolaşıp, Memduh Bey'in özel eşyaları da dahil olmak üzere her yer aradıktan sonra, polislerden biri çalışma masasının yanına yaklaştı ve Memduh Bey'in evraklarını incelemeye başladı. Her zamanki gibi haksızlığa karşı savaşmayı görev edinen Memduh bey, doğal olarak buna da itiraz etti: "benim rızamı almadan nasıl olur da evraklarınızı karıştırırsınız memur bey? ilk önce izin istemeniz gerekir".

Ne polisin ne de savcının kişinin rızasını almadan evraklarını incelemek okumak yetkisi yoktur , ancak hakimin böyle bir yetkisi vardır (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 102/1).

Bunun üzerine polis, "rızanız olmadığını mı söylemek istiyorsunuz" diye sorarken bir yandan da evrakları bir zarfın içine yerleştiriyordu. Memduh Bey hayır rızam yok demek için ağzını açar açmaz, daha hayırı bile söyleyemeden, polis "tamam anlaşıldı ben de bunların hepsine el koyup hakime götürüyorum" dedi. Polis memuru zarfı mühürlemek için mühürünü ararken Memduh Bey kaç gündür masasının üzerinde duran ebесinden gelen mektubun orada olmadığını farkettili, "bir dakika memur bey ebесden gelen mektubu almaya hakkınız yok, onun tanıklıktan çekinme hakkı olduğuna göre mektupları da incelemeye alınamaz lütfen onu geri verin" dedi.

Eğer bu mektuplar ebesi ile Memduh bey arasında yazılmış mektuplar olmayıp da aşağıda belirtilenlerle arasında yazılmış olsaydı, yine polisin elkoyma yetkisi olmayacaktı: a) Memduh bey'in nişanlısı; b) karısı veya boşandığı eski karısı; c) üvey veya gerçek ana - baba, büyükanne - büyükbaba, çocukları, torunları, evlatlığı... ; ç) avukatı; d) doktoru (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 47-48).

Polis memuru, "madem kanunları bu kadar iyi bildiğini düşünüyorsun, peki eben de suça iştirak veya yataklık etme şüphesi altındaysa ne olacak bunu da söyle bakalım" deyince, Memduh Bey bir an duraladı ve çaresiz "o zaman buyrun alın" demek zorunda kaldı (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 89). Polis zarfı mühürledikten sonra, şöyle bir kütüphaneye de göz gezdirdi ve bir iki kitabı da şüpheli görmüş olmalı ki yasaklanmış kitap oldukları gerekçesiyle

aldı. Memduh Bey'in bunların alınmasını engellemek için yapabileceği pek bir şey yoktu Memduh Bey razı olmasa da polisin mahkemede delil olabilecek eşyalar ve bulundurulması yasak, suç eşyası olup da müsadere edilebilecek eşyalara zorla elkoyma yetkisi vardı (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 86/1).

Eğer Memduh Bey, suç şüphesi altında olan kişi olmayıp başkasına ait suç unsuru taşıyan, örneğin çalıntı bir eşyayı evinde bulunduran kişi olsaydı yine bu eşyayı vermek zorunda olurdu ve yine aynı kurallar uygulanırdı (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 63).

Üstelik zorla elkoymadan doğan bir takım masraflar söz konusu olduğu takdirde bunlar da kendisine yükletilebileceği gibi, altı ayı geçmemek üzere hapis dahi olunabilirdi (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 87/1), ama yine de bu duruma da itiraz etti, nedeni kesinlikle herşeye karşı çıkıp polisin sinirini bozmak değildi, üstelik bu kadar itirazdan sonra memuru bu kitapların yasaklı kitaplar olmadığını inandırmasının oldukça zor olduğunu da gayet iyi biliyordu. , fakat bildiği başka bir şey daha vardı, rıza göstermediği takdirde, polis bu elkoyma işlemini üç gün içinde hakime onaylatmak zorundaydı.

Kural olarak hakim kararı ile bir eşyaya elkonabilir, ancak gecikmesinde sakınca olan hallerde savcı ve polisin bu yetkisi doğar. Memduh Bey'in evinin aranmasında savcının dahi bulunması, rıza olmadığı takdirde üç gün içinde elkoyma işlemini, elkonulan yerdeki sulh hakimine onaylatma kuralını değiştiremezdi. Eğer Memduh Bey veya akrabalarından biri evde bulunmasaydı yine üç gün içinde bu işlemin hakime onaylatılması gerekirdi (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 90).

Memduh Bey, maalesef pek fazla olmasa da, sahip olduğu haklarını kullandıktan sonra geriye bekleyebileceği tek şey kalmıştı; bütün bu arama ve elkoyma işlemlerini belgeleyecek bir kağıdı elde etmek. Memduh Bey'in isteği üzerine Polis de hemen aramanın sebebini, suçun içeriğini gösteren bir belge ve elkonulan eşyaların bir listesinin yazıldığı bir kağıdı hazırlayıp verdi ve Memduh Bey'in kitaplarını ve evraklarını yanına alarak evi terketti. (Eğer şüpheli hiç bir eşya bulunamasa ve hiç bir şeye elkonulmasaydı, bu seferde Memduh Bey'in şüpheli hiç bir şey bulunamadığını gösteren bir belge hazırlanmasını isteme hakkı olurdu Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 99).

Memduh Bey polislerin ardından olanları tekrar gözden geçirdi, polisler evden çıkar çıkmaz heyecanla içeri giren, nedense hep de geç kalan avukatıyla da konuşarak, bütün bu olanlar karşısında ne yapabileceğini tarttı. Önünde bir kaç olanak vardı. Birincisi polis memurlarının keyfi davranarak görevlerini kötüye kullandıkları gerekçesiyle savcılığa suç duyurusunda bulunmak; ikincisi ise elkonulan eşyalarını geri alabilmek için bulunduğu yerin sulh hakimine başvurarak elkonulan eşyaları hakkında karar verilmesini istemek (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 90/2).

Elkonulan eşyalar hakkında hakime başvurulduğunda, hakim ya polisin elkoyma işlemini haklı bulmayacak ve eşyalarını Memduh Bey'e iade edecek ya da polisin işlemini onaylayacaktı, bu son durumda artık Memduh Bey'e karara karşı o yargı çevresindeki asliye mahkemesi başkanına veya hakimine itiraz etmekten başka çare kalmıyordu.

Memduh Bey'in eşyalarına doğrudan hakim kararı ile elkonulsa, karar veren hakimın hangi mahkeme hakimi olduğuna bakarak Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 299. maddede gösterilen yetkili mercilere başvurma hakkı yine olacaktı.

Memduh Bey, hayatının bu en uzun ve en heyecanlı gecesi biterken, "yarın ilk işim başvurabileceğim bütün olanakları değerlendirmek olmalı" düşüncesiyle sonunda yatağına uzanabildi.

Aradan bir kaç hafta geçmişti. O meşum gecenin gerginliğini yeni yeni unutmaya başlamıştı Memduh Bey. Fakat artık daha şüpheli daha dikkatli bir insan haline gelmişti. Zaman zaman kapıldığı izleniyor olma korkusundan başka pek bir problemi de kaldığı söylenemezdi. Tam bu korkularının yersizliğine de inanmaya başladığı sıralarda, Memduh Bey'in dikkatini bir şey çekti, son günlerde yaptığı bir kaç telefon konuşmasını düşündü, yakın dostluğu olan iki arkadaşına da uzun zamandır mektup yazmadıkları için sitem etmişti bu konuşmalarda, fakat ikisi de ısrarla mektup yazdıklarını, nasıl eline geçemediğine çok hayret ettiklerini söylüyorlardı. Bir kaç saat önce tatilden dönen karısının da, Memduh Bey'in yazdığı mektubu alamadığını söylemesi, önceleri 'postada kaybolmuş' yalanını söylediklerini düşündüğü arkadaşlarını boşuna suçladığını farkettti. Memduh Bey'e göre bu mektuplar kaybolmuyor başkasının eline geçiyordu, muhtemelen de bu başkası, isim veya adres benzerliğinden dolayı yanlışlıkla mektuplarının gittiği birisi değildi. Mektuplarına ne olduğunu öğrenmek için aceleyle evden çıkıp postaneye gitti.

Postanedeki ilgili memuru bulup mektuplarının akıbetini sorduğunda Memduh Bey tahmin ettiği cevabı da aldı. Mektuplarına elkonulmuştu. Memduh Bey'in o an yapabileceği tek şey vardı; mektuplarının izini takip etmek. Nitekim Memduh Bey ilk iş olarak en yakın karakola giderek mektuplarına neden elkonulduğunu ve onlara ne olduğunu öğrenmeye çalıştı. Polisler mektuplarına savcı kararı ile elkoyulduğunu ve doğal olarak savcıya teslim ettiklerini söylediler.

Haberleşme özgürlüğünün gereği olarak, mektup, telgraf gibi PTT'de elkonulan eşyalar için kural olarak elkoyma kararını hakim verir (Anayasa madde 22). Gecikmesinde sakınca olan hallerde, hakim tarafından üç gün içinde onaylanması koşuluyla savcının da bu kararı alma yetkisi vardır, polisin böyle bir karar alma yetkisi hiç bir şekilde yoktur (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 92).

Memduh Bey, mektuplarını geri alabilmek umuduyla hemen karakoldan savcının kim olduğunu öğrenip savcılığın yolunu tuttu. Savcı Saim Bey'i yerinde bulunca

hemen başına gelenlerini anlattı. Savcı Saim Bey dosyaları karıştırdıktan sonra "evet mektuplarınız bana ulaşmış ve bir kısmını hakime göndermişim bile, zaten benim sizin mektuplarınızı okuma açma gibi bir yetkim yok biliyorsunuz"(Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 92). "Peki ötekilerine ne oldu" diye sordu Memduh Bey hararetle, savcı onlar bende duruyor deyince de, "nasıl olur? karakoldan aldığım bilgiye göre en son size gönderilen mektubun dahi elkonulmasının üzerinden beş gün geçmiş, sizin ya bu mektupları derhal hakime göndermeniz ya da bu elkoyma kararını üç gün içinde hakime onaylatmanız gerekirdi (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 92), ikisini de yapmadığınıza göre artık kararınız hükümsüz, sizde ki mektupları lütfen bana geri verin" dedi. Savcı Saim Bey, Memduh Bey'in haklı olduğunu bildiği için, mektupların geri iadesine karar verdi. Memduh Bey mektuplarına kavuşmasının sevinci içinde odadan çıkarken, bir yandan da hakimde durmakta olan mektuplarını nasıl alacağını düşünüyordu, birincisi hakim bu işlemi onaylamışsa onun kararına bir üst mercide itiraz etmekten başka seçeneği yoktu, ikincisi de hakimdeki mektuplar arasında karısının mektubu da vardı, karısının tanıklıktan çekilme hakkının olduğunu söyleyerek mektubunun açılmamasını isteyebilirdi.

Tanıklıktan çekilme hakkı olan ve dolayısıyla mektuplarının okunamayacağı, elkonulamayacağı diğer kişileri daha önce saymıştık, o sayılan kişilerden birisinin de sözettiğimiz hakimdeki mektuplardan birini yazan kişi olması halinde yine Memduh Bey itiraz edebilirdi (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 47-48).

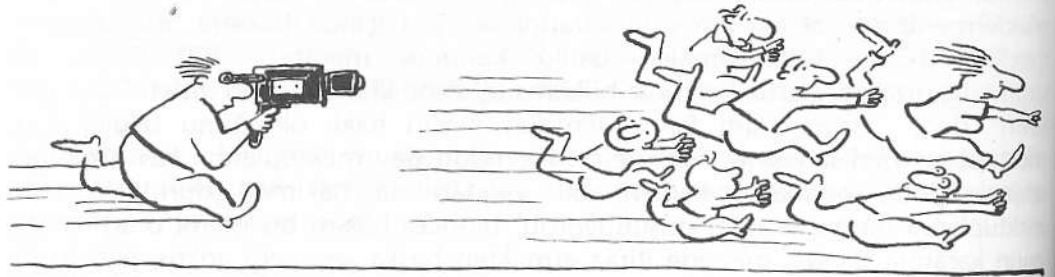
Memduh Bey durdu saatine baktı "kahretsin, saat beşe geliyor, herşey yarına kaldı" diye düşündü ve hakim karşısına çıkınca hangi üslupla konuşması gerektiğini planlayarak ve söyleyeceklerini içinden tekrarlayarak evinin yolunu tuttu.

MEDYA YOLUYLA KİŞİLİK HAKKINA SALDIRI

Filiz ve erkek arkadaşı Adnan, akşam saatlerinde deniz kenarında oturmuş, bir yandan sohbet etmekte bir yandan da batan güneşle doğan romantik ortamın tadını çıkarmaktaydılar. Etrafta başka kimsecikler yoktu. Ancak, ansızın bir polis arabası yanlarına yanaştı ve iki arkadaştan kimliklerini talep etti. Aksi gibi Filiz kimliğini evde unutmuştu ve bu nedenle kendisinden karakola gelmesi isteniyordu. Güzel akşamlarının anlamsız bir şekilde bölünmesine üzülen Filiz, çaresiz, karakolda Adnan'ın evden getireceği kimliği beklemeye başladı. Bir ara birkaç flaşın patladığını hissetmesine rağmen, olayın üstünde durmadı ve kısa bir süre sonra Adnan'ın getirdiği kimliğin incelenmesi sonucunda serbest bırakıldı. Böylesine bir olayı ilk defa yaşayan Filiz, hayli morali bozuk şekilde evine döndü, ancak, kendisini çok daha kötü bir sürprizin beklediğini ertesi gün gazeteleri karıştırırken anladı. Bir gazetenin ikinci sayfasında karakolda çekilmiş resmi ve altında "hayat kadını Filiz, deniz kenarında bir müşterisi ile yakalandı" şeklinde bir yazı yer almaktaydı.

Filiz donakalmıştı. Hangi hakla kendisine böylesine bir suçlamada bulunulabilirdi. Altı üstü arkadaşıyla oturmuş sohbet ediyorlardı, hem polis bile bu yönde bir

araştırma yapmamıştı. Öyleyse nasıl olur da bir gazete hiçbir dayanağı olmaksızın böyle bir şey yazabilirdi? Ailesi ve yakın arkadaşları bunun bir yalan haber olduğunu anlardı; peki ya üniversite çevresi, spor yaptığı kulüpteki arkadaşları, komşuları...? Daha üç hafta önce yaz üzeri çalışmak için bir işyerine başvurmuştu; ya kendisini bu haber üzerine işe almazlarsa ne olacaktı?

Nitekim Filiz'in korktuğu bütün herşey başına geldi. İnsanlar kendisine sırt çeviriyor, yaptığı iş görüşmesinde bu haberdan dem vurularak nazikçe reddediliyor, üye olduğu spor kulübü kendisine ayrılması için baskı yapıyordu. Filiz'in hayatı altüst olmuştu. Yaşadığı manevi baskı nedeniyle yemeden içmeden kesilmiş, ailesi onu bir doktora götürmek zorunda kalmıştı.

Ancak bu böyle devam edemezdi. Filiz, kendisini korumak için birşeyler yapması gerektiğini biliyordu. Bilinçli bir yurttaş olduğu için bazı önemli kanunları hep elinin altında bulundururdu. İlk işi bunları karıştırmak oldu. Anayasa'da bu konuda bazı genel hükümlere rastladı. Örneğin herkesin özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteyebileceği (Anayasa madde.20), başkalarının şöhretlerinin, özel ve aile hayatlarının korunması amacıyla basın hürriyetinin sınırlanabileceği (Anayasa madde.28/IV; madde 26) gibi hükümler mevcuttu. Ancak en önemlisi kişilik hakkının ihlal edilmesi halinde düzeltme ve cevap hakkının tanınacağı belirtilmekteydi.

Düzeltilme ve cevap hakkı, ancak kişilerin haysiyet ve şereflerine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması hallerinde tanınır ve kanunla düzenlenir.

Madem kendisi hakkındaki haber yanlıştı; o zaman onun da düzeltme hakkı doğmuş olmalıydı. Bu durumda yapılması gereken ilk iş bu hakkının hangi kanunda düzenlendiğini ve şartlarının neler olduğunu belirlemektir. Eğer bunu öğrenebilirse o gazeteden, yayınlanan haberin yanlış olduğu yönünde yeni bir yazının yayınlanmasını isteyebilirdi...

Filiz hemen, Hukuk Fakültesinde okuyan arkadaşı Ertan'a başvurdu ve konuyu ona danıştı. Ertan, kişilik hakkı ihlalinin gazete yoluyla yapılmış olması nedeniyle, Basın Kanunu'na bakmayı önerdi. Ancak bir an duraksadı. Bu hakkın doğumu için, öncelikle Filiz'in şeref ve haysiyetine yapılan müdahalenin hukuka aykırı olması

gerekiyordu. Öyle ya, basının görevi kamuoyunu oluşturmaktır ve bu amaçla bazen kişilik haklarının ihlal edilmesi kaçınılmazdır. Eğer Filiz hakkında yayınlanan haber açısından da aynı şey söylenebilecekse bu müdahale hukuka uygun sayılacak ve Filiz'in pek bir şansı kalmıyacaktı. Ancak Ertan hemen ekledi:

Verilen bir haberin hukuka aykırı olmaması için: Gerçek olması, bu haber hakkında toplumsal ilginin var olması, haberin güncel olması ve bu haberin verilmesinde kamu yararının bulunması gerekir. Bu nedenle gerçek olmayan haberler kadar, yersiz eleştiriler, amaca uygun olmayan tarzda haber yansıtmak da hukuka aykırı olabilir.

Filiz hakkında yapılan yayın gerçek olmadığından tartışmasız hukuka aykırıydı, dolayısıyla düzeltme hakkı doğmuştu. İki arkadaş kısa bir araştırmadan sonra Basın Kanunu'nda ilgili maddeyi buldular (madde, 19). Bu maddeye göre yayın yoluyla bir kişinin şeref ve haysiyetine dokunulması veya ona gerçeğe aykırı hareketler, düşünceler ve sözler izafe edilmesi halinde ilgili kişi, yayın tarihinden itibaren üç ay içinde cevap veya düzeltme hakkını kullanabilirdi. Ertan hemen Filiz'e, bu konuda izlenecek yolu bir şema çizerek anlatmaya başladı:

Haberin yayınlanmasından itibaren 3 ay içinde, ilgili süreli yayının (dergi, gazete vs.) sorumlu müdürüne cevap veya düzeltme yazısını göndereceksin.

Sorumlu müdür 3 gün içinde bu yazıyı inceleyecek; eğer gönderdiğin yazının yayınlanmasına karar verirse, bu üç günün sonunda çıkacak olan ilk nüshada yazıyı hiçbir değişiklik yapmaksızın yayınlayacaktır. Ayrıca bu yazıyı, senin hakkında çıkan haberin yayınlandığı sayfada, aynı büyüklükte ve aynı karakterde harfle yayınlaması zorunluluğu vardır.

Filiz dayanamadı ve sözünü kesti. "Ya benim yolladığım yazıyı basmazsa ne olur?" Ertan onun heyecanlanmasını anlayışla karşılayarak devam etti:

Eğer senin yolladığın yazıyı 3 günlük inceleme süresini takip eden ilk nüshada yayınlamazsa bu tarihten itibaren 30 gün içinde Mahkemeye başvurabilirsin. Mahkeme düzeltme veya cevap yazını inceler ve seni haklı görürse yazının yayınlanmasına karar verir.

Filiz derin bir nefes aldı ve en azından arkadaşlarının gözünde sıfıra inen itibarını yeniden kazanabileceğine sevindi. Ancak olay burada bitmeli miydi? Yaşadığı onca tatsız olayın üzerinde bıraktığı etki, işe girememesi, doktorlara gitmek zorunda kalması... Bu yükün hepsini kendisi mi taşımalıydı?

Ertan adeta düşüncelerini okumuştur. Bir anda ona Medeni Kanun'un tanıdığı olanakları anlatmaya başlamış ve Filiz'in kafasındaki sorulara teker teker yanıt bulmuştu.

Her şeyden önce kişiliğine karşı gerçekleşen hukuka aykırı saldırı dolayısıyla uğradığı maddi zararı tazmin ettirme olanağının var (Medeni Kanun madde 24/a

ve Borçlar Kanunu madde 41 vd). Örneğin doktora gitmek için harcadığın para, işe girememenden dolayı uğradığın kazanç kaybı gibi kalemler senin maddi zararını oluşturur. Ayrıca arkadaşlarının senden uzaklaşması, kulübün senin üzerindeki baskısı gibi, bu olayın yarattığı acı ve üzüntünün telafisi için bir miktar manevi tazminat da talep edebilirsin.

Bu davaları yayın tarihinden itibaren 1 yıl içinde açman gerekir (Borçlar Kanunu, madde 60).

Milliyet, Pazar Dergisi / FİESTA 29 Ağustos 1993

Efendim, bu kadını, bir gün önce Şişli meydanında gördüm. Yüzündeki benler unutulur gibi değil... Özellikle de ilgilendim. Çünkü kaldırıma oturmuş, hüngür hüngür ağlıyordu. Kalabalığa dert yanıyordu. Gültepe'de oturuyormuş. Gecekonuda... Şişli'ye bileziğini satmak için gelmiş. Fakat 7 yaşındaki çocuğu, birdenbire pasajda kaybolmuş...

Bakkal, çakkal, manav.. Hepsi toplandı.. Polisler geldi. Kadın hem anlatıyor, hem ağlıyor. O sırada Şişli Camii'nden galiba önemli bir cenazeden çıkan foto muhabirleri, kadının fotoğraflarını çektiler.

Çat, çat, çat... Çeşitli pozlar...

İşte ertesi gün gazetelerden birinde kadını görünce hemen tanıdım.

Ne yazıyordu, bilir misiniz:

"Kocam beni satmak için Şişli meydanına getirdi."

Hani olay yerinde olmasam, diyeceğim ki "Acaba mı?"

Yandı o kadın...

Gitsin de gecekonuda anlatsın şimdi derdini...

Yazıyı yazan kişi ile birlikte, sorumlu müdür ve gazetenin sahibi sana karşı sorumludur (Basın Kanunu, madde 16/17).

Filiz anlatılanları kafasında şöyle bir topladı: Düzeltme ve cevap hakkı, maddi ve manevi tazminat davası! Şeref ve haysiyetine karşı girilen saldırının etkilerini gidermek için sahip olduğu bu olanaklar kendisini tatmin etmişti. Bir an önce o gazeteye gidip düzeltme yazısını vermek istiyordu. Ancak bu sefer de Ertan bir türlü susmak bilmiyordu... Şimdi de ona, çeşitli olasılıklara göre sahip olabileceği diğer hukuki olanakları sıralamaya başlamıştı:

1. Eğer tesadüfen bir gazeteci arkadaşın olsa ve sana gazetenin senin hakkında böyle bir yayın yapacağını önceden haber verseydi, hemen mahkemeye başvurup o yayının önlenmesi için de dava açabilirdin. O zaman mahkeme, gerekli tedbirleri alarak o haberin çıkmasını baştan engelleyebilirdi (Medeni Kanununun, madde 24/a; Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun, madde 103).
2. Eğer o gazete senin hakkında günlük bir haber yerine bir yazı dizisi hazırlasaydı, o zaman şeref ve haysiyetine sürekli olarak hukuka aykırı bir saldırı gerçekleşecekti. Bu durumda devam eden bu saldırının

durdurulması için dava açma hakkına sahip olacaktın (Medeni Kanun, madde 24/a).

3. Diyelim ki sen çok ünlü birisisin ve gazete senin hakkında bir yazı dizisi yayınlamaya başladı. Büyük olasılıkla daha fazla insan o gazeteyi okumak için satın alacak ve gazete, senin hakkında yaptığı hukuka aykırı yayın yüzünden bir de kârlı çıkacaktı. Bu nedenle yasa, sana, bu kazancın devrini isteme hakkı tanımıştır (Medeni Kanun, madde 24/a). Böylelikle gazete, senin sırtından kazandığı parayı sana vermek zorunda kalacaktı.

Bu davalardan ilk ikisi için bir süre sınırlaman yok. Saldırı tehlikesi veya saldırının kendisi devam ettiği sürece dava açabilirsin. Kazanç devrini ise 1 yıl içinde talep etmen gerekir.

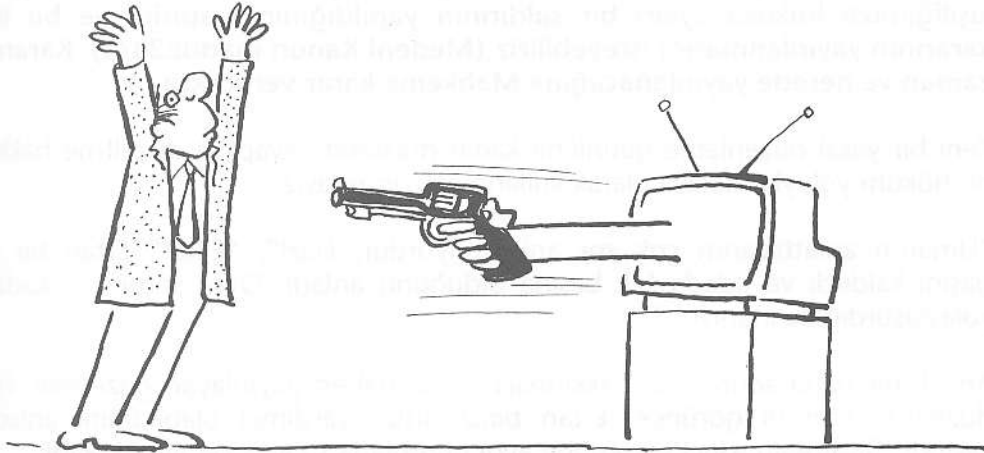
Bu davaları da yine yazıyı yazan kişiyle birlikte, sorumlu müdür ve gazete sahibine karşı açabilirsin.

Filiz artık dayanamıyordu, yavaşça kapıyı araladı ve kitapların üzerine eğilmiş olarak konuşmaya devam eden Ertan'ı yalnız bıraktı. Son duyduğu şu soruydu:

Böyle Bir Saldırı Televizyon Yoluyla Olursa Ne Olur?

Filiz'in gittiğinden habersiz, Ertan,yine şemalarını çizmeye başlamıştı bile;

Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu yoluyla yapılan saldırılar:

TRT Kanunu madde 27 uyarınca, TRT yayınlarında bir kişinin haysiyet ve şerefine dokunulması veya kendisi hakkında gerçeğe aykırı hususlara yer verilmesi halinde o kişinin düzeltme ve cevap hakkı doğar. Bu durumda,

İlgili, yayın tarihinden itibaren 7 gün içinde TRT Genel Müdürlüğüne düzeltme veya cevap metnini yollamalıdır.

Genel Müdürlük bu yazıyı 3 gün içinde incelemelidir; yayınlama kararının alınması halinde metin aynen yayınlanır. Eğer yayınlamama kararı alırsa, bu karar 2 gün içinde ilgili kişiye bildirilir.

İlgili bu red kararına karşı 2 gün içinde dava açabilir ve Mahkemenin incelemesi sonucu yayın hakkında karar verilir.

Bunun dışında TRT'ye karşı da maddi ve manevi tazminat davası açılması mümkündür. Hatta olayın şartlarına göre yukarıda anılan durdurma, önleme ve kazanç devri davalarına da başvurulabilir.

Özel Televizyon ve Radyo Kanalları Yoluyla Yapılan Saldırılar

Bugüne kadar TRT dışında kurulan özel televizyon ve radyo kanalları hakkında yasal bir düzenleme TBMM'nde kabul edilemediği için bu kanallar yoluyla yapılacak kişilik hakkı ihlallerinde genel hükümlere başvurmak gerekecektir. Daha önce anlatılan maddi ve manevi tazminat davası, önleme ve durdurma davası ve kazanç devri davası zaten hep bu genel hükümlerden doğmaktaydı (Medeni Kanun madde 24/a; Borçlar Kanununun madde 41 vd.). Bir tek cevap ve düzeltme hakkı özel yasalarda düzenlenmekteydi (Basın Kanunu ve TRT Kanunu). İşte bu noktada yeni kurulan radyo ve televizyonlar için genel hükümlerden doğan bir cevap ve düzeltme hakkının doğup doğmadığı önemlidir. Kuşkusuz hepimiz o kanala başvurup düzeltme veya cevap yazımızı yayınlamalarını isteyebiliriz. Ancak bunu yapmazlarsa elimizde başka bir hukuki olanak var mıdır? Vardır!

Mahkemeye başvurarak özel televizyon veya radyo kanalları yoluyla kişiliğimize hukuka aykırı bir saldırının yapıldığının tespitini ve bu tespit kararının yayınlanmasını isteyebiliriz (Medeni Kanun madde24/a). Kararın ne zaman ve nerede yayınlanacağına Mahkeme karar verecektir.

Yeni bir yasal düzenleme getirilene kadar maalesef cevap ve düzeltme hakkımız bu hüküm yoluyla, dolaylı olarak kullanmak zorundayız....

"Umarım anlattıklarım çok zor anlaşılmıyordur, Filiz!", "Filiz?" Ertan bir anda başını kaldırdı ve odada tek başına olduğunu anladı. Oysa sorunu o kadar da kolaylaştırdığına inanıyordu ki...

Ancak bir hafta sonra Filiz hakkındaki asılsız haberi yayınlayan gazetede, Filiz'in düzeltme yazısını görünce, Ertan biraz olsun yardımcı olabildiğini anladı ve sevindi. Gazetenin ikinci sayfasında aynı puntolarla şu yazı yer almaktaydı:

Gazetenizin 22 Ağustos 1993 tarihli nüshasında yayınlanan resmim ve altında yer alan "hayat kadını Filiz, deniz kenarında bir müşterisi ile yakalandı" şeklindeki yazınız hiçbir şekilde doğruyu yansıtmamaktadır. Haber tamamıyla asılsızdır ve benimle hiçbir ilişkisi yoktur. O akşam kimliğimi evde unutmuş olmam dolayısıyla karakola davet edilmiş, arkadaşımın kimliğimi getirmesi üzerine de hemen serbest bırakılmıştım.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

5

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Siyasilerimiz bir dönem sıkça "Konuşan Türkiye"den bahsettiler. Peki biz "Konuşan Türkiye"nin ne anlama geldiğini biliyor muyuz?

Bu slogan aslında düşünmek ve düşündüklerini cezalandırma korkusu olmaksızın dile getirmeyi ifade etmektedir. Bunu hukuk dilindeki karşılığı ifade özgürlüğüdür.

İfade özgürlüğünün üç temel boyutu vardır. Bunlar:

1. bilgi ve düşüncelere ulaşabilme
2. edinilen düşünce ve kanaatlerden dolayı kınamama
3. düşünceleri tek başına veya toplu olarak, yasal her türlü yoldan serbestçe yayabilmedir.

Bu içeriğiyle, ifade özgürlüğü, sınırları ve kullanım biçimleri son derece geniş bir hak olarak ortaya çıkmaktadır. Gerçekten, ifade özgürlüğünün kullanım yollarını tek tek sıralayabilmek mümkün değildir. Kişi, bir toplantıda konuşma yapmaktan arabasının antenine siyah kurdela bağlamaya aklınıza gelen/gelmeyen binlerce yoldan düşüncelerini açıklayabilir.

İfade özgürlüğünün bazı özel kullanım biçimleri bağımsız hak kategorileri olarak düzenlenmiştir. Bunlar, basın özgürlüğü ile toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkıdır. Ayrıca dilekçe hakkı da, bir boyutuyla, ifade özgürlüğünün bir uzantısı olarak kabul edilebilir. Aşağıda genel olarak ifade özgürlüğü yanında, bu özel kullanım biçimlerine ilişkin açıklamalarda da bulunulacaktır. Ancak, basın özgürlüğü, hem hacminin genişliği, hem de somut bireyden çok büyük yayın kuruluşlarını ilgilendiren yönünün ağır basması nedeniyle inceleme kapsamına alınmamıştır.

Dilek hergün meydana gelen trafik kazalarında birçok insanın ölmesinden, yaralanmasından son derece rahatsızdı. Her otobüse bindiğinde, ister uzun ister kısa olsun her yola çıkışında yüreği binlerce kez ağzına geliyor, her trafik kazası haberini okuduğunda "bu ülkede insan hayatı bu kadar mı değersiz?" diye düşünmeden edemiyordu. Dileğin son zamanlardaki en büyük isteği hem rahatsızlığını dile getirmek hem de kendisinin çözüm olarak gördüğü demiryolu taşımacılığına önem verilmesini önermek üzere düşüncelerini kamuoyuna açıklamaktı. Ancak, geçen yıllarda bir devlet büyüğünün "demiryolları komünist rejimlere daha uygundur" gibisinden birşeyler söylediğini hayal meyal hatırlıyordu. Gerçi bu söylenen lafın iler tutar tarafı yoktu ama burası da Türkiye'ydi. Şimdi bu düşüncelerini söyledi diye komünizm propagandasıyla suçlanmayı, çalıştığı devlet dairesindeki işinden olup bir de hapse düşmeyi hiç istemezdi doğrusu. Ancak, hergün insanlar ölür, sakat kalırken böylesine suskun oturmayı da kendisine yediremiyordu.

Dilek "en iyisi bunu birilerine danışayım" diye düşündü. Aklına hemen liseden sınıf arkadaşı Canan geldi. Canan şimdi avukatlık yapmaktaydı. Dilek, birgün iş çıkışı Canan'ın bürosuna uğradı. Kısa bir hoşbeşden sonra derdini Canan'a açtı. Canan, ilk iş olarak Dileğe, düşüncelerini açıklamasının en doğal hakkı olduğunu söyledi. Bu hak hem Anayasa'da hem de Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde tanınmıştı.

Anayasa madde 26: Herkes düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi madde 10: Herkesin ifade özgürlüğü vardır. Bu hak görüş oluşturma ve kamu otoritelerinin müdahalesi olmaksızın ve ülkelerarası sınır gözetilmeksizin düşünce ve haberleri edinmeyi de içerir.

İyi de, Dilek zaten böyle bir hakkı olduğunu biliyordu. Önemli olan bu hakkın hangi sınırlar içinde kullanabileceğini bilmektir. Canan, sanki Dileğin aklından geçenleri okuyormuşçasına sözlerine devam etti. Tabii ki, bu hakkın da bazı sınırları vardı.

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRLARI:

- Hangi yöntem, maksat ve düşünceyle olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı hedef alan yazılı ve sözlü propaganda yapmak (Terörle Mücadele Kanunu madde 8)...
- Bazı resmi bilgileri açıklamak (Türk Ceza Kanunu, madde 132, 136,137)...
- Ülkenin güvenliğini sarsacak makaleler yayınlamak (Türk Ceza Kanununun madde 155)...
- Başkalarını suç işlemeye kışkırtmak (Türk Ceza Kanununun madde 311).

- Suç sayılan fiili övmek ve halkı yasalara uymamaya ve sınıfları birbirine karşı kin ve düşmanlığa tahrik etmek (Türk Ceza Kanununun madde 331, 312)...
- Cumhurbaşkanına, Türklüğe, Cumhuriyete, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, hükümetin manevi kişiliğine, bakanlıklar, silahlı güçlere ve emniyet kuvvetlerine ve adliyeye hakaret etmek (Türk Ceza Kanunu, madde 158, 159)...

SUÇTUR

Dilek, "peki ya komünizm propagandası?" diye sormadan edemedi. Canan gülümsedi. Komünizm propagandasını suç sayan yasa maddesi, tıpkı şeriat propagandasını suç sayan yasa maddesi gibi yürürlükten kaldırılmıştı.

Dilek biraz olsun rahatlamıştı. Hiç olmazsa, karayolu yerine demiryolu yapılmasını istedi diye onu komünizm propagandası yapmakla itham edemeyeceklerdi. Ama ya bu söyleyecekleri bakanlıktakilerin hoşuna gitmezse ne olacaktı? Ne de olsa o bir devlet memuruydu. Sırf bu yüzden kendisini sürmelerini hiç istemezdi.

Canan hiç merak etmemesini söyledi. Dileği salt düşüncelerini açıkladı diye görevden alıp başka bir yere atamaları mümkün değildi. Sonra bir Danıştay kararı çıkarıp Dileğe gösterdi. Bir yandan da anlatıyordu:

"Bak bu bir devlet dairesinde müdür olan birisinin hakkında verilmiş bir karar. Bu müdür birçok kişiye gönderdiği yılbaşı kartında gelecek yıllarda sömürsüz ve eşitlikçi bir düzene ulaşılması dileği gibisinden bir şeyler yazmış. Adamcağızı bu nedenle görevden alıp başka bir yere atamışlar. O da bu atama kararına karşı dava açmış. Danıştay da bu kararı vermiş. Kararın hepsini değil sadece şu sonuç paragrafını okusan yeterli."

Kararın sonuç paragrafı şöyleydi:

"Davacının yukarıda özetlenen görüş ve düşüncelerinin, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 10/2. maddesinde yer verilen sınırlamaları aşan, başka bir anlatımla, ülkenin milli güvenliğini, toprak bütünlüğünü, kamu düzenini, genel sağlığı veya genel ahlakı, başkalarının şöhret veya haklarını ihlal eden ya da gizli bilgileri açığa vuran bir yönü bulunmadığı cihetle, adı geçen bahsi geçen tebrik kartıyla demokratik bir toplumun bireyi olarak uluslararası sözleşmelerle kendisine tanınan hakkı kullandığı, dolayısıyla bu eylemin dava konusu işleme hukuki sebep oluşturamayacağı açıktır."

"Yani?" dedi Dilek.

"Yani, sırf düşüncelerini açıkladın, ifade özgürlüğünü kullandın diye seni tayin etmeleri mümkün değil. Böyle bir şey yapmaya kalkarlarsa bir dava açıp işlemi iptal ettirsin olur biter."

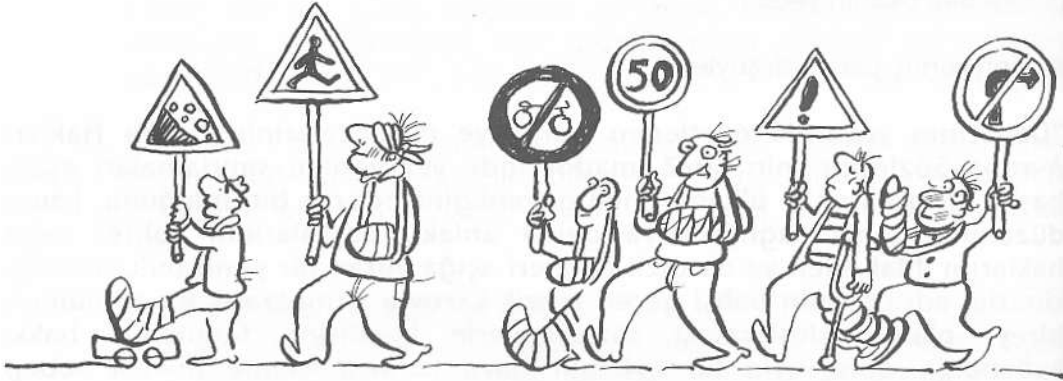
Dilek, Canan'dan aldığı bilgiler üzerine, görüşlerini dile getiren güzel bir makale kaleme aldı. Sonra bu makaleyle bütün büyük gazetelerin tartışma köşelerine ve tüm köşe yazarlarına gönderdi. Bir gazete Dileğin yazısını bastı, birkaç köşe yazarı da sütunlarında buna yer verdi. Dilek, tanıdığı, tanımadığı birçok kişiden de olumlu tepkiler aldı. Demek ki, toplumun en azından belli bir bölümü trafik anarşisinden rahatsızdı. İyi de trafik kazaları hala devam ediyor, insanlar ölüyor ya da sakat kalıyordu. Dilek bu işin peşini bırakmamaya kararlıydı. Şimdiden kendisiyle aynı düşünceleri paylaşan birçok kişiyle temas kurmuştu bile. Bu grubun düşüncelerini daha etkili kanallardan duyurmaya devam etmesi halinde birşeylerin değişeceğine inanıyordu. Düşüncelerini açıklamak için başka hangi yolları kullanabileceğini sormak üzere yine Canan'a gitmeye karar verdi.

Canan'ın Dileğe önerebileceği iki somut yol daha vardı. Birincisi kamu makamlarını harekete geçirmek üzere dilekçe hakkı'nı kullanmak, ikincisi daha etkili bir şekilde görüşlerini duyurabilmek üzere bir gösteri düzenlemek.

DİLEKÇE HAKKI

Canan önerdiği yolları açıklamaya başladı. Dilekçe hakkı aslında büyük ölçüde hak arama özgürlüğüne ilişkin bir hak görünümündeydi. Ancak, bunun ifade özgürlüğüne ilişkin bir boyutu da vardı. Kişi, dilekçe yoluyla da düşüncelerini açıklayabilir, üstelik kamu makamlarını bu düşünceler doğrultusunda tavır almaya da teşvik edebilirdi.

Anayasa madde 74 : Vatandaşlar, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikayetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazıyla başvurma hakkına sahiptir.

Dolayısıyla, bu konudaki dilekçeleri ilgili makamlara ileterek Dilek ve arkadaşları bir girişimde bulunabilirlerdi. Tabii verilen dilekçelerin çokluğu veya tek bir dilekçenin altına toplanacak imzaların bolluğu o dilekçenin etkisini artıracaktı. "Ancak" dedi Canan "seni uyarmalıyım. Sen bir devlet memurusun. Devlet memurlarının ve öğrencilerin toplu dilekçe vermeleri yasaklanmıştır. Gerçi bu anti

demokr
uğrayan
toplu
davranm
uyarısın
Eylül'ün

TOPLA

Canan s
katılımlı
ilişkin ha

A
t

li
t

Dilek tan
istedi. C
önerdi. E
toplantısı
Böylelikle
etkileyeb

Dilek bu
"Elbette
dedi. Sor
uygun ya

demokratik yasak hiç de sıkı uygulanmamaktadır. Bu nedenle soruşturmaya uğrayan memur fazla değildir. Ama sen yine de dikkatli ol. Eğer amirlerinin senin toplu dilekçeye katılacağından haberdar olacaklarını ve sana hoşgörülü davranmayacaklarını düşünüyorsan dilekçeyi tek başına ver". Dilek Canan'ın uyarısını ister istemez dikkate alacaktı, ama bundan hiç hoşnut kalmamıştı. "Bu 12 Eylül'ün yasakçı kafası nerelere kadar bulaşmış, hayret!" diye düşündü.

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ

Canan sözlerine devam etti. Dediğine göre, asıl etkili görüş açıklama biçimi geniş katılımlı ve ses getirecek bir toplantı veya gösteri yürüyüşü düzenlemektir. Buna ilişkin hak anayasada ve uluslararası sözleşmelerde tanınmıştır.

Anayasa madde 34: Herkes, önceden izin almadan, silahlı ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, madde11: Herkes barışçıl bir biçimde toplanma hakkına sahiptir.

Dilek tam olarak ne yapılacağını anlamamıştı. Canan'dan biraz somutlaştırmasını istedi. Canan somut önerilerini sıraladı. Öncelikle bir toplantı düzenlemelerini önerdi. Bu bir açık hava toplantısı yani miting olabileceği gibi, bir kapalı yer toplantısı da olabilirdi. Bunun ardından da bir yürüyüş yapılmasını öneriyordu. Böylelikle, basında yer alabilirler, kendileri gibi düşünen/düşünmeyen insanları etkileyebilirlerdi.

Dilek bu toplantı ve yürüyüşlerin bir kurala bağlı olup olmadığını sordu. Canan "Elbette bu konuda bir yasa var, adı da Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası" dedi. Sonra ekledi, "bazı istisnalar dışında tüm toplantı ve gösteriler bu yasaya uygun yapılmalıdır."

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası kapsamına girmeyen toplantılar (Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası, madde 4 ve 5):

- *Siyasi partilerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, vakıfların, derneklerin, ticari ortaklıkların ve diğer tüzel kişilerin özel kanunlarına ve kendi tüzüklerine göre yapacakları kapalı yer toplantıları,*
- *Kanunlarına uymak, kendi kural ve sınırları içinde kalmak şartıyla kanun veya gelenek ve göreneklere göre yapılacak toplantı, tören, şenlik, karşılama ve uğurlamalar,*
- *Spor faaliyetleri ile bilimsel, ticari ve ekonomik amaçlarla yapılan toplantılar,*
- *Cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanların Devlet ve Hükümet işleri hakkındaki toplantı ve konuşmaları ile Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin halk ile yapacakları sohbet niteliğindeki görüşmeler,*
- *Seçim zamanında yapılacak propaganda toplantıları*

Dilek, bu yasaya göre bir toplantı veya yürüyüş düzenleyebilmek için ne yapmaları gerektiğini sordu. Canan anlatmaya başladı: "Önce, en az yedi kişiden oluşan bir düzenleme kurulu oluşturup aranızdan birini de başkan seçmelisiniz".

DÜZENLEME KURULU ÜYELERİNDE ARANAN ŞARTLAR:

- *21 yaşını doldurmuş olmak,*
- *Medeni hakları kullanma ehliyetine sahip olmak,*
- *Toplantının düzenleneceği yerde sürekli ikametgâhı olmak,*
- *Haklarında soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi izne bağlı kimselerden olmamak,*
- *Yasama veya diplomatik dokunulmazlığı bulunmamak.*

"Bu düzenleme kurulu, toplantının veya yürüyüşün yapılabilmesi için, en az yetmişiki saat öncesinden toplantı veya gösteri yürüyüşünün yapılacağı yerin valiliğine veya kaymakamlığına bildirimde bulunmalıdır" diye ekledi Canan.

BİLDİRİMDE BULUNMASI GEREKEN HUSUSLAR:

- *toplantının veya yürüyüşün amacı,*
- *toplantının veya yürüyüşün yapılacağı yer, gün, başlayış ve bitiş saatleri,*
- *yürüyüşe başlamak için toplanma yeri, izlenecek yol ve dağılma yeri,*
- *düzenleme kurulu üyelerünün açık kimlikleri, meslekleri, ikametgâhları ve varsa çalışma yerleri,*
- *bildirimi tüm düzenleme kurulu üyelerinin imzalaması gerekmektedir.*

"Peki, bu toplantıyı veya yürüyüşü dilediğimiz herhangi bir yerde veya herhangi bir cadde üzerinde yapabilir miyiz?" diye sordu Dilek. "Hayır" diye yanıtladı Canan, "valiliğin veya kaymakamlığın daha önceden belirleyip ilan ettiği yerlerden veya yollardan birini kullanmak zorundasınız".

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, madde 6: Şehir ve kasabalarda ve gerekli görülen diğer yerlerde hangi meydan ve açık yerlerde veya yollarda

toplantı veya yürüyüş yapılabileceği ve bu toplantı ve yürüyüş için toplanma ve dağılma yerleri ile izlenecek yol ve yönler vali ve kaymakamlarca kararlaştırılarak alışılmış araçlarla önceden duyurulur.

"Peki, bu toplantıyı veya yürüyüşü dilediğimiz herhangi bir saatte yapabilir miyiz?" diye sordu Dilek. Yine "hayır" dedi Canan. Sonra ilgili yasa hükmünü okumaya başladı.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, madde 7: Toplantı ve yürüyüşlere ve bu amaçlı toplanmalara güneş doğmadan önce başlanamaz. Açık yerlerdeki toplantılar ile yürüyüşler güneşin batışından bir saat önceye, kapalı yerlerdeki toplantılar saat 23.00'e kadar sürebilir.

Dileğin gittikçe canı sıkılıyordu. "O yasak, bu yasak, madem öyle ne diye size bu hakkı verdik diyorlar ki?" diye sinirli sinirli konuştu. Sonra, "diyelim bütün bu şartları yerine getirip kurallara uygun bir bildirimde bulunduk, artık hiçbir engelle karşılaşmadan toplantımızı veya yürüyüşümüzü yapabiliriz değil mi?" diye sordu.

Yine sert bir şekilde "hayır" diye yanıtladı Canan. "İçişleri Bakanının, valinin veya kaymakamın, bazı şartların gerçekleşmesi koşuluna bağlı olarak, toplantı veya yürüyüşleri bazı hallerde otuz günü, bazı hallerde iki ayı geçmeyecek şekilde erteleme yetkisi var. Ayrıca bu saydıklarım bazı toplantı veya yürüyüşleri yasaklayabilecekleri gibi, bazı hallerde, üç ayı geçmeyecek bir süre için gelecekte yapılacak tüm toplantı ve yürüyüşleri de yasaklayabilirler." (Bu düzenlemeler için Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 14,15,16,17,18 ve 19. maddelerine bakınız.)

"Yapma yahu!" dedi Dilek. "İyi de bu yasaklama veya erteleme kararına karşı başvurabileceğimiz bir yer yok mu?". "İdare mahkemelerine veya Danıştay'a başvurabilirsin tabii" dedi Canan. "Ancak, arada bir tane yürütmeyi durdurma kararı alamamışsan ve davaların en azından iki-üç sene sürdüğünü düşünürsen, bu yolun hiç de etkili olamayacağını anlarsın."

"Demokratik düzene bak sen!" dedi Dilek. Başka bir söz demedi...

Cumhuriyet, 26 Haziran 1990

Ankara Valiliği Çocuklara satanranç yasağı

HAKAN AYGÜN

ANKARA — Hükümetin "ekonomik kısıp" a aldığı belediyelerin kültürel ve sportif faaliyetleri de valiliklerce engelleniyor.

Çankaya Belediyesi'ni en çok şaşırtan yasaklama ise 5-18 yaş çocuk ve gençlik grupları arasında "satanranç turnuvası" düzenlemeye kalkışınca geldi. Geçen ay sonunda yapılması planlanan satranç turnuvasına üç gün kala valiliğin yazısı geldi. Gelen yazıda, cumartesi ve pazar günleri gerçekleştirilecek satranç turnuvasının açıkavada yapılmasının toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'na aykırı olduğu ifade edilerek, kapalı bir yer önerildi. Belediye yöneticilerine ise kendi kendilerine, "5 yaşındaki çocuklar asayışı nasıl bozacak?", "Ankara Valiliği devleti 5 yaşındaki çocuklara karşı korumayı nasıl akıl etti?" sorularını sormak düştü.

DİN VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ

6

DİN VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ

Sizin de kafanız, özellikle "inanç" bağlamında, içinde yaşadığınız topluma ve siyasal yapıya ilişkin sorularla dolu mu? Gelin, Cumhuriyet'in başlarında bu konuda özellikle anayasalarda ne hükümler getirilmiş bir gözden geçirelim!

Teşkilatı Esasiye Kanunu

20 kânunusani 1337 (1921)

Madde 1: Hakimiyet bila kaydü şart milletindir.

*Türkiye Büyük Millet Meclisinin Hukuku Hakimiyet ve Hükümrinin
Mümessili Hakikisi Olduğuna Dair Heyeti Umumiye Kararı*

1 kasım 1922

*Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Mevaddının Tavzihan Tadiline Dair Kanun
Cumhuriyeti ilan eden 29 ekim 1339 (1923) tarihli ve 364 sayılı Kanun*

Madde 1: Hakimiyet, bila kaydü şart Milletindir.

Madde 2: Türkiye Devletinin dini, Dini İslamdır.

Teşkilatı Esasiye Kanunu

20 nisan 1340 (1924)

Madde 1: Hakimiyet bilakaydüşart Milletindir.

Madde 2: Türkiye Devletinin dini, Dini İslamdır.

Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Maddelerini Muaddil Kanun

10 nisan 1928, no. 1222

*Teşkilatı Esasiye Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine dair Kanun
5 şubat 1937, no. 3115*

Demek ki, ulusal egemenlik ilkesini benimseyen yeni Türkiye devleti ta baştan ideolojik seçimini ortaya koymuş; ümmet yerini millete bırakmış. İktidarın tamamıyla ulusa dayandırıldığı görülen ve devlet dini hakkında hiçbir hükmün yerleşmediği 1921 Anayasası'nın, günün koşulları gereği, iktidarının kaynağını Allah'tan alan saltanatı da hukuki bir varlık olarak bir süre daha tanımak zorunluluğunu duymuş. Nitekim 1 kasım 1922'de saltanat kaldırıldı. Gerek Cumhuriyet'in ilan edildiği Kanunda gerek 1924 Anayasası'nda devlet dinine ilişkin hükümler mevcut; ama anlaşılan dönem bunları gerektirmekteydi (demek ki, herşeye rağmen, toplumsal koşullarla siyasal yapılanma ve buna ilişkin kurallar arasında sıkı bir neden-sonuç bağı var!). 1928'te yapılan bir değişiklikte, devlet dininin İslam olduğu kuralı, TBMM'nin şeriatı tenfiz yükümlülüğünün kaldırılmış, mebusların ve reisicumhurun dinsel yemin biçimleri değiştirilmiş. Anayasaya lâiklik kuralı konulmamakla birlikte, devletin lâik bir demokrasiye yönelmiş bulunması bu değişikliğin gerekçesi olarak gösterilmiş. Gerekçede şu görüşler belirtilmekteydi: "Muassır medeniyet hukuku ammesinde, millet hakimiyetinin

tecellisine medar en mütekamil devlet şeklinin lâik ve demokratik cumhuriyet olduğu müsellemattandır. (...) Esasen devlet bir şahsiyeti maneviye olduğuna göre bizatihi bir mefhumu mücerrettir. Dinin maddi şahıslara tahmil ettiği mükellefiyetleri, farzları amelen ifasına imkan da mutasavver değildir. Böyle mümkün olmayanı istihsal peşinde ısrarın bir zarf - bütün zarflar gibi zararlı bir zarf - teşkil edeceğinde şüphe yoktur."

5 şubat 1937 tarihli Anayasa değişikliğinin, en azından hukuksal olarak, bir dönüm noktası olduğu görülmekte : Laik nitelmesi anayasal bir ilke haline gelmiş ve gerek 1961'deki gerek 1982'deki koşulların tüm farklılığına karşın bu ilke korunmuş, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel taşlarından olduğu kabul edilegelmekte. Peki nedir acaba bu laiklik?

Laiklik, siyasal iktidar ile din arasındaki ilişkilerin belirli bir biçimlenme şekli olarak gözükmemektedir. Laik devlette iki temel unsurun gerçekleşmesi zorunludur:

- a) Devletin temel yapısı belirli bir dinin inanç sistemine ve görüşlerine göre biçimlendirilmemelidir.
- b) Dinsel görüşler arasında ayırım yapılmaması ve kişisel inanç sistemleri olarak devletin güvencesi altında bulundurulması gerekir. Laik bir sistemde her din, görüşlerini yaymak ibadetini özgürce yapmak, örgütlenmek hakkına sahip olduğu gibi; devlet bu hakların geçerliliğini sağlamalı ve bu haklara karşı saldırıları engellemelidir.

Bu noktada sizlere bazı sorularım var : Aşağıdaki yanıtlardaki bilgiler ışığında, 1993 yılı itibariyle sizce Türkiye Cumhuriyeti'nin yukarıda laikliğe ilişkin olarak belirlenen esaslara ne denli uygun bir tutumu mevcut? Tabii ki bu sorular bu alandaki sorunlar bakımından tüketici değil; sadece birkaç örnek!

SORU: 1982 Anayasası'nın "Din ve vicdan hürriyeti"nin düzenlendiği 24 üncü maddesinin üçüncü fıkrası gereğince "kimse ... dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz" ise neden nüfus cüzdanımıza doğduğumuz günden itibaren ana-babamızın dinine bakıp mutlaka bir din yaftası yapıyorlar?

Bu sorun şu sıralar Anayasa Mahkemesi'nin yine gündeminde. Henüz yayınlanmamış ve oyçokluğuyla verilmiş karar gereğince kanun bu bakımdan Anayasa'ya uygun. Yani, nüfus memurları hala nüfus cüzdanlarına otomatikman dini inancımızı yazacak. Sizin iradenizin ne hükmü varmış ki?

SORU: Dinsel inançlarınıza ve ibadet özgürlüğünüze karşı bir takım fiillerde bulunulsa, devletin bu konuda herhangi bir tavrı görülür mü?

Türk Ceza Kanunu'nun 175, 176 ve 177 nci maddeleri "Din Hürriyetine Karşı Cürümler"i düzenlemekte. Dini işlerin yahut ibadet ve ayinin yapılmasına engel olanlar ve ihlal edenler; dinlerden birini tahkir maksadıyla bu dinlerce kutsal sayılan mabetleri, mezarları, buna benzer yerleri ve bu yerlerdeki eşyayı yıkan, bozan ve zarar verenler; ibadethanelerde mevcut

süslemeleri ve eserleri tahrip edenler çeşitli para cezalarıyla cezalandırılırlar. İbadethaneleri her ne suretle olursa olsun kirletenler ise üç aydan bir yıla kadar hapis cezasına çarptırılmakta!

SORU: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasında yaygın olduğu kabul edilen din İslam. Müslüman olmayan azınlıklara ilişkin bu konuda ne düzenleme var?

Lozan Anlaşması'nın 38 inci maddesi Türkiye'de oturan herkesin, her inancın, her dinin, her mezhebin kendi inanç sistemine göre serbestçe yerine getirilmesinin özgür olduğunu saptamakta. Bu anlaşmanın 40., 39., 42. ve 37 nci maddeleri de dinsel eşitlik açısından ibadet, örgütlenme, mabet tesis etme gibi haklarını tanımakta. Bu düzenlemeler genel ilkelerle uygulanmasına karşın yer yer kağıt üzerinde de kalabilmekte; örneğin Müslüman olmayan azınlıkların çocukları da anayasal bir zorunluluk olan "din kültürü ve ahlak eğitimi"nden payını almakta. Bu da Türk olmakla Müslüman olmanın ayrı şeyler olduğunu kabul edemeyen "milliyetçi" bir zihniyetin hak ve özgürlükleri hiçe sayan sonucu.

SORU: Bir kamu kurumunda, diyelim ki Kara Yolları Genel Müdürlüğü'nde, cuma günlerine ait mesai saatleri sabah 8.30-12.00, öğleden sonra 14.00-18.30 olarak değiştirilmesiyle laiklik ilkesi arasında ne ilişki var?

Danıştay 8 inci Dairesi'ne göre, bu düzenleme, teşkilat mensuplarının manevi ihtiyaçlarının karşılanması, diğer bir ifadeyle "Cuma Namazı ibadetini ifaya imkan vermesini sağlamak" amacıyla yapıldığından Anayasal laiklik ilkesine aykırıdır. Oysa ki, Yol-İş Federasyonuyla akdedilmiş bulunan bir toplu-ış sözleşmesi uyarınca yapılmış olan bahis konusu işlem dolayısıyla herkese, yani İslamiyetin kurallarını yerine getirmek niyet ve arzusu taşımayanlara da namaz kılmaya zorlamak gibi eylemler mevcut olsaydı laiklik ilkesi ihlal edilmiş olur; gereken hukuki işlemler uygulanabilirdi. Toplumdaki çeşitli grupların barış içinde yanyana yaşayabilmesi için, herhangi bir inancın inananlarının inançlarının gereğini yerine getirebilme özgürlüğü olduğu kadar aynı inancı paylaşmayanların günlük yaşamlarını sürdürmek hakkı bulunduğu kabul edilmesi şarttır. Şöyle ki, bunun tipik bir uygulaması İslam inancının bir parçası olan ramazan ayında oruç tutulması ritüelinde görülebilmelidir. Bu ay boyunca inananlar inançlarının gereğini yerine getirmek üzere oruç tutarken, bu inanca sahip olmayanlar ya da inancın ritüelini yerine getirmek arzusu taşımayanlar günlük yaşamlarını sürdürebilmek araçlarından mahrum bırakılmamalıdır. Oysa bu olması gerekenin aksine uygulamaların günlük yaşamda artarak yer aldığı, hatta devletin bir diğer erki eliyle bu kez "cuma günlerine ait mesai saatlerinin düzenlenmesi" işlemindeki tam aksi yönde körüklendiği görülmektedir; 1987 yılı ramazan ayına ilişkin bir incelemede sunulan veriler arasında, devlet bakanlıkları dışındaki on dört bakanlığın yedisinin yemekhanesinin anılan ay boyunca kapalı tutulduğu da yer almaktadır. Laik devlette hiç kimse inancını uygulamaktan alıkonulamamalı, öte yandan inanmayanlara da bu konuda hiç bir dayatma uygulamamalıdır. Bu çerçevede herkes istediği şekilde giyinerek istediği yere gidebilmeli; başörtüsüyle üniversitede ders izlemeye gelen bir kız öğrenci, yine Danıştay

8 inci Dairesi'nin bir kararında ifade ettiğinin aksine "Yüksek öğrenim görmek üzere okula geldiği sırada dahi başörtüsünü çıkartmamakta direnecek ölçüde laik devlet ilkelerine karşı bir tutum içinde" görülmemelidir.

SORU: Madem 1982 Anayasası'nın "Din ve vicdan hürriyeti"nin düzenlendiği 24 üncü maddesinin üçüncü fıkrası "kimse ... dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz" ilkesini düzenliyor, nasıl oluyor da aynı maddenin dördüncü fıkrasıyla "din kültürü ve ahlak öğretimi" dersler zorunlu dersler arasına katılmasıyla bu dersleri izlemeyen, dersten rahatsız olan ve başarısız kalanların üçüncü fıkrada düzenlenmiş hakları ihlal ediliyor?

Tabii ki Anayasanın aynı maddesi içindeki iki hüküm çelişiyor; dahası ilgili inancı yüzünden bir yaptırımla karşılaşmış ve öğretimde başarısız sayılmış oluyor!!!

SORU: Diyanet İşleri Başkanlığı nedir?

1924 yılında oluşturulmuş, hem 1961 ve hem 1982 Anayasasında düzenlenmiş olan, İslam dininin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmekle görevli kurum. Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetim yapısı çerçevesinde merkezi İdare içinde yer alır.

SORU: Peki, laik olduğu iddia edilen bir ülkede idari yapı içinde bir din kuruluşuna nasıl yer verilebiliyor?

Cumhuriyetin kurucularının, bu kuruma başlıca iki işlev yüklemiş oldukları gözlemlenebilmekte : bir kamu hizmeti sunmak ve bu hizmeti sağlayan personeli gözetim altında tutmak suretiyle laik düzeni korumak. Hristiyanlıkta bulunan kilise örgütünün aksine İslamiyette ruhban sınıfının olmayışı, devletin dini bir kamu hizmeti olarak kabul ederek gereğini yerine getirmesini meşru kılıcı en önemli gerekçelerden biri olagelmıştır. Evet, İdare Hukuku ilkelerine göre, ortada tatminsiz ve uzun süreli toplumsal bir gereksinimin bulunduğu, bu gereksinimin giderilememesinden de toplumda husursuzluk doğması hususunda güçlü bir olasılığın varolduğu durumlarda devlet bahis konusu alanı, bir kamu hizmeti olarak, görevleri arasında üstlenebilir. Burada sözkonusu olan herhangi bir başkası gibi din hususunda da kolektif bir gereksinimin tatmini. Ancak bu görevi üstlenecek örgütün tarafsız olması, imanla değil salt teknik gereksinimle uğraşması gerekir. Oysa, Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında 1965 tarihli ve 633 sayılı Kanun'un 1 inci maddesiyle verilmiş görevler arasında "ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek" de yer almaktadır. Dahası, devlet ülkenin kendine özgü koşulları bağlamındaki laiklik anlayışına dahi ters düşen bir yöntemle başvurmakta; Diyanet İşleri Başkanlığı eliyle Türkiye'deki Müslümanlara, kendi inancı doğrultusunda bir Müslümanlığı empoze etmek gibi bir işlevi yüklenmektedir. Propaganda işlevinin devletin herhangi bir dini benimseyip savunmasına olanak vermeyen laiklik ilkesi çerçevesinde anayasaya aykırı olduğu aşikar. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın

gerek örgüt, gerek personel, gerek mali kaynaklar bakımından ulaşılmış olduğu durum, devlet eliyle sürdürülen siyasanın, nitelikleri arasında olduğu iddia edilen laiklikle asla bağdaşamayacak ölçüde hukukdışılığının açık göstergesi. Cumhuriyetin kurucularının laik rejimi korumaya yönelik olarak yapılandırmış oldukları kurum laik olmayan bir düzene geçişi hazırlayıcı koşulları sağlayan bir basamak haline getirilmiş durumda. Kısacası, kendine özgü koşulları dahi olsa diyanet işleri laik bir devlette ancak kolektif gereksinimleri karşılamaya yönelik teknik bir kamu hizmeti olarak kabul edilebilmesi dolayısıyla devlet içinde örgütlenirilebilir.

SORU: Eğer bu bir kamu hizmeti ise eşitlik ilkesine ne denli uyulmakta?

Hangi usul ile ve kim tarafından görülürse görülsün bütün kamu hizmetleri için geçerli olan ortak ilkelerin bu hususta da uygulanması gerektiği; diğer bir ifadeyle süreklilik ve uyarlanma ilkeleri yanısıra eşitliğe de uyulmasının zorunlu olduğu kuşkusuz. Kamu hizmetinin konusu din olduğunda ortaya çıkan meselelerden ilki, ülkenin tüm nüfusunu kapsayacak bir hizmet yerine tek bir dine yönelmiş olmasıdır; ancak bu husus konumuz bağlamında yanıtlanması nispeten en kolayı, zira hem İslam nüfusun büyük çoğunluğunca benimsenmiş, hem de diğer dinlere ilişkin hizmetler daha önceden belirtildiği üzere Lozan Andlaşması hükümleri gereğince cemaatleri tarafından karşılanmakta. Asıl mesele İslam dini içinde farklı inanışlara sahip gruplara götürülen hizmete ilişkin ki, Diyanet İşleri kurumu eşitlik bağlamında en sık ve yoğun eleştirilere bu yüzden uğramakta. Süreç içinde devletçe benimsetilmeye çalışılan inancın Sünni mezhebi doğrultusunda olduğu; Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ya da onun emir ve nüfuzu altındaki din sözcülerinin, zaman zaman, Alevilere ve Şii'lere cephe alırcasına bir tutum içine girdikleri görülmüştür. Öte yandan, 1963'te Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş ve görevleri hakkında hazırlanan bir tasarıda Mezhepler Müdürlüğü'nün ihdasının öngörülmüş olması bu yolla "resmen tefrika yolları(nın) açılmış olabil(eceği)" gerekçesiyle eleştirilmiş; kurumun tarihinde hiçbir zaman böyle bir düzenlemeye gidilmemiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'na göre, Alevilerle Sünniler arasında fark gözetilmemektir; zira bu iki grup arasında bazı yerel örf ve inanışlarla ayrıntıya ilişkin meseleler dışında temel dini konularda herhangi bir farklılık söz konusu değildir. Oysa fiiliyatta, Diyanet İşleri kurumunun yalnız Sünnilerin gereksinimleriyle meşgul olduğu görülmekte. Sünniliğin din ve mezhep bakımından çoğunluğu oluşturması Devletin diğer mezheplerle ilgilenmemesi için yeter bir sebep değil, zira laik bir devlette din ve mezhep çoğunluğu veya azınlığı olamaz. Devletin bütün din ve mezheplere karşı tarafsız olması gerekir. Ancak eşitlik ilkesi çerçevesinde hukuken sağlanması gereken tarafsızlık, özellikle de 1982 Anayasası düzeninde bir anayasal hükümlerle din eğitiminin zorunlu kılınmasıyla tamamen ihlal edilmiş bulunmakta; zira bu yolla sünnilik egemen kılınmaya çalışılmakta. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Alevi nüfusunun dinsel ve mezhepsel inancından habersiz görünerek Alevi köylerinde camiler yaptırmasının, devletin bu halk üzerindeki bir tür baskısı olduğu kuşkusuz; amaç Sünni inancın benimsetilmesidir. Oysa anayasal korunma altındaki inanç özgürlüğü, tüm bireylerin ibadette kendi adetlerini

uygulayabilmelerine olanak sağlar. Görüldüğü gibi din hizmetleri, kamu hizmetlerinin sunulmasında eşitliğin sağlanabilmesinin aritmetik bir çözüme bağlı olamayacağına tipik bir göstergesi; ancak objektif koşullarda birleşen toplulukların gereksinimlerinin tatmin edilmesiyle bu kuralın özü yakalanabilir. Oysa aslında, "Eşitlik ilkesi farklılıkları değil, imtiyazları önler". Devletin asli işlevi de asıl bunu gerçekleştirebilmektir.

SONUÇ YERİNE SON BİR SORU: Türkiye 1993 sonlarında inanç ve din özgürlüğü bakımından nerede?

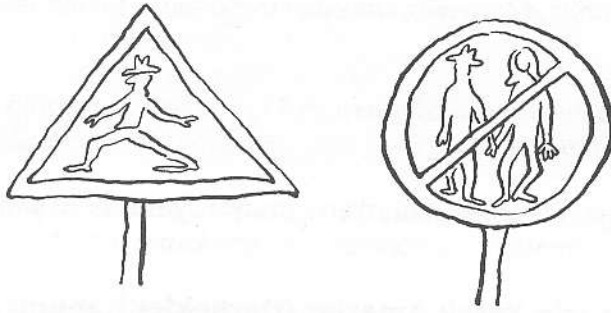
BİR YORUM: Türkiye'nin çağdaşlaşma adına laikliği ön planda tutarak çağdaşlaşmanın en önemli unsuru olan demokrasiyi zedelemiş olduğu, geniş halk kitlelerinin baskı altında tutulmuş olduğu bir gerçek. Ancak günümüzde asıl tehlike, yukarıda da örneklediği üzere, bir dini pratiğin ve onun ahlak kurallarının, resmi kurallara, devletin kurallarına dönüştürülmesinde yatmakta. Özellikle son on yılın Türkiyesinde yaşanan devlet eliyle sürdürülen yoğun bir İslamizasyon süreci; üstelik İslam'ın bu yorumu iktidardaki siyasi toplum tarafından resmi olarak belirlenmiş bir tür Türk-İslam sentezi. Kadrolaşma gibi yollarla da beslenen bu sürecin sürdürülmesi, kararları alan siyasal toplumu yönlendirebilenlerin maddi olanaklarıyla da desteklenerek, düzeni üretebilmek amacıyla gerektiğinde zor da kullanılmasıyla şekillenecek bir teksesliliğe ve totaliter bir yapıya yolaçacaktır. Oysa günümüzün demokratik siyasal toplumu, içinde çeşitli toplulukların eridiği bir kazan olmak yerine farklı grupların yan yana yaşamasıyla oluşmuş bir mozaik olmalı. Çağdaş demokratik devlette siyasi iktidarı kullanan ve kendilerini toplumun temsilcileri olarak sunanların, sivil toplumun istemlerini ne yönlendirmesi, ne de gözardı edebilmesi mümkün olabilmeli. Bu çerçevede içinde en uygun çözüm, demokratik bir toplum yaratabilmenin başta gelen önkoşullarından biri olan laikliği süreç içinde tüm uzantılarıyla gerçek anlamıyla gerçekleştirebilmek yolunu seçebilmek!

ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

7

ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

Çağdaş demokratik sistemlerin en belirgin özelliklerinden birisi, bireylere örgütlenme hakkını en geniş ölçüde tanımış olmasıdır. Bu hakkın varlığı gerçekten çok önemlidir. Çünkü bu sayede tek başlarına seslerini gerektiği gibi duyuramayan bireyler, toplanarak bir baskı grubu oluşturabilmektedirler. Böylelikle, kendi çıkarlarını doğrudan ilgilendiren konularda taleplerini etkili bir şekilde ortaya koyabilmektedirler. En önemlisi, çıkarlarını bizzat kendileri koruyabilmektedirler. Bu şekilde, demokratik düzenin başlıca niteliği olan çoğulculuk her çıkar grubunun sesini duyurabildiği bir ortamda gerçekleşmiş olmaktadır.

Türk hukuk düzeni de örgütlenme özgürlüğünü, çeşitli yasaklamalar ve sınırlamalarla da olsa, tanımıştır. Aşağıda, bu özgürlüğün somut kullanıma biçimleri, somut bireyleri ilgilendiren yönleri açısından ele alınmaktadır. Ayrıca, belirtilmelidir ki, örgütlenmek için mutlaka belli bir hukuki forma uymak da zorunlu değildir. Yasalara aykırı olmayan bir amaç etrafında, kendi belirledikleri esaslar çerçevesinde, yine yasalara aykırı olmayan faaliyetleri yürüten kişiler topluluğu da örgütlenmiş bir topluluktur. Örneğin, mahallelerinde pek düzenli yürümeyen çöp toplama işini halletmek üzere biraraya gelen mahalleli de pekala bir örgütlenme gerçekleştirmiştir.

Burada, konuya geçmeden önce bir noktanın da altı çizilmelidir: Örgütlenmek demokratik ortamdaki bireyin en doğal hakkıdır. Örgütlenmeyi zararlı bir faaliyet olarak gören ve gösteren anlayış artık çağdışı kalmış ve toplumsal hayatımızdaki etkileri bir an önce giderilmesi gereken bir anlayıştır.

DERNEK KURMA HAKKI

Sokaklarda hergün gördüğü evsiz barksız çocukların sorunları karşısında çaresiz kalmak Melahat Hanım'ı çok üzüyordu. Bu çocuklar için ne yapabilirim diye düşünürken, kendisi ile aynı duyguları paylaşan arkadaşlarıyla bir toplantı yapmak aklına geldi. Melahat Hanım ve arkadaşları bu toplantıda bu çocuklar için ellerinden geleni yapmak konusunda görüş birliğine vardılar.

Ancak, Melahat Hanım ve arkadaşları neer yapabilecekleri konusunda çok da fikir sahibi değillerdi. Bu nedenle önce, bu ileri az çok bildiğini düşündükleri, hem de arkadaşları Yurdağül Hanımın oğlu olduğu için nazlarını geçirebileceklerini bildikleri Ege'ye başvurdular. Ege'nin bu aralar başı pek sıkıştı, ama böylesi hayırlı bir işe yardım etmemek de olmazdı. Oturup uzun uzun, Melahat Hanım'a, neler yapabileceklerini anlattı.

Ege'ye göre en uygun yol dernek kurmaktı. Çünkü, kazanç paylaşma dışında belli tek bir amaca yönelik en uygun örgütlenme biçimi dernekleşmektir. Üstelik, dernek kurma hakkı hem anayasada hem de Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde tanınmış bir haktır.

Anayasa madde 33: Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi m.11: Herkes başkalarıyla birlikte dernek kurma hakkına sahiptir.

"Ancak", dedi Ege, "dernek kurarken yasayla yasaklanmış amaçlardan birisi güdülemez".

Dernekler için Yasak Amaçlar (Dernekler Kanunu madde 5):

- Devletin bütünlüğünü bozmak,
- Dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayrımına dayanmak,
- Temel hak ve özgürlükleri ortadan kaldırmak,
- Kanunlara, kamu düzenine, ulusal güvenliğe vb. aykırı etkinliklerde bulunmak,
- Bölge, ırk, toplumsal sınıf, din ve mezhep esasına veya adına dayanarak etkinlikte bulunmak,
- Azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek
- İnkılap kanunlarını kaldırmak, değiştirmek,
- Atatürk'ü küçük düşürmek,
- Her türlü siyasal etkinlikte bulunmak,
- Devletin manevi kişiliğini kötülemek,
- Suç işlemek veya suç işlemeyi özendirmek.

AYRICA:

- Uluslararası etkinlikte bulunmak amacıyla dernek kurulması Bakanlar Kurulunun iznine bağlıdır.

- Yükseköğretim kurumlarında birden fazla öğrenci derneği kurulamaz.
- Öğrenci dernekleri ile kamu hizmeti görevlilerinin kuracakları derneklerin amaçları yasada gösterilenlerle sınırlıdır.(Bakınız. Dernekler Kanununun madde 38 ve 39)

Melahat Hanım "bizim kuracağımız derneğin amacı bunlardan hiçbirisine girmediğine göre, yasal bir engel yok demektir. Öyleyse anlat bakalım Ege Bey evladım, derneği kurmak için yapmamız gereken işlemler nelerdir" dedi. Ege anlatmaya başladı.

"Öncelikle, kurucu olacak en az yedi kişi bulmanız gerekir. Bunların **18 yaşından büyük ve medeni hakları kullanma ehliyetine sahip** olması da gerekiyor" dedi. Sonra yasayla dernek kurucusu olması yasaklananları saymaya başladı:

Kimler Dernek Kurucusu Olamaz:

- Hakim ve savcılar,
- Yüksek yargı organları mensupları,
- Sayıştay mensupları,
- Polisler, belediye zabıtası vb. özel ve genel kolluk kuvveti mensupları,
- İlkokul, ortaokul ve lise öğretmenleri ve yöneticileri,
- Milli Eğitim Bakanlığı personeli,
- Ortaokul ve ortaöğretim öğrencileri,
- Affa uğramış olsalar bile, bazı suçlardan hüküm giyenler (Bakınız. Dernekler Kanununun madde 4),

AYRICA:

- Eğer kamu kurumlarında görevli iseniz, sizi ilgilendiren bir özel yasada dernek kurucusu olmanızın yasaklanıp yasaklanmadığını araştırmanızda fayda vardır.

Ege sözlerine devam etti: "Kurucular olarak ilk yapmanız gereken iş bir tüzük yazmaktır. Bu tüzükte derneğinizi amaç, bu amaca ulaşmak için gerçekleştirebileceği etkinlik türleri, derneğin organları, bu organların yetkileri gibisinden temel konular yeralacaktır."

DİKKAT : Dernek tüzüğünde mutlaka yerelması gereken konular için Dernekler Kanunu'nun 8. maddesine bakınız.

"Dernek tüzüğü yazmada size pratik bir yöntem önereyim. Sizden önce kurulmuş iki-üç derneğin tüzüğünü bulun, bunlarda izlenen şablonu kendi tüzüğünüze uyarlayın. Tabii sizin derneğinizi kendine özgü bir amacı olacağı için, amaç maddesini doğrudan siz kaleme alacaksınız. Bunun yanında, şablon olarak kullanacağınız bu örnek tüzüklerde değiştirmek istediğiniz yerler olursa, değişikliği yapmadan önce mutlaka Dernekler Yasasına bir göz atmanızı öneririm."

Ege hızını alamamış anlatmaya devam ediyordu: "Tüzükle birlikte kuruluş bildiriminizi derneğin merkezi olarak saptadığınız adresin bulunduğu yerdeki kaymakamlığa verdiğiniz anda derneğiniz kurulmuş olacaktır. Ancak, işiniz bitti diye sevinmeyin. Derneğin kuruluşunu izleyen ilk birkaç ay biraz özen gerekiyor. Çünkü, bazı yasal süreleri kaçırsanız derneğiniz kapatılabilir".

"Kuruluş bildiriyle birlikte derneğin tüzüğü incelemeye alınacaktır. Bu inceleme aylarca sürer. Sakın telaşlanmayın. Tek sebebi bürokrasinin hantallığıdır. (Aslında yasaya göre incelemenin bir ayı geçmemesi gerekir) İnceleme bitince derneğin merkezine bir yazı gelir. Burada üç olasılık ortaya çıkacaktır:"

1. Olasılık: Tüzükte hersey tamamdır.
Olumlu sonucu bildiren yazı elinize geçtiği andan itibaren 15 gün içinde tüzüğünüzü bir yerel gazetede ilan etmelisiniz.
Tüzüğün ilanını izleyen 6 ay içinde ilk Genel Kurulunuzu yapıp bir Yönetim Kurulu ve bir Denetleme Kurulu seçmelisiniz.
2. Olasılık: Tüzükte bir eksiklik veya yasaya aykırılık saptanmıştır.
Eksiklik veya aykırılığı 1 ay içinde gidermeniz gereklidir. Bundan sonra yukarıdaki gibi hareket edeceksiniz.

DİKKAT : Düzeltmenizi istedikleri konuları doğrudan dernek kurma hakkınızın aşırı ölçüde sınırlandırılması olarak görüyorsanız hiç durmayın idari yargıya başvurun.

3. Olasılık: Derneğinizin amacının en başta sayılan yasak amaçlara girdiği ileri sürülmektedir.
İdarece derneğin faaliyetlerinin durdurulmasına karar verilir.
Otomatik olarak mahkeme önüne gidilir.

DERNEK İŞLERİ

T.C.
DANIŞTAY
Onuncu Daire
Esas No : 1988/1508
Karar No : 1989/461

Özeti: 2908 sayılı Dernekler Kanununun 5. maddesiyle yasaklanmış amaçlarla kurulduğu belirlenmeyen derneğin faaliyetinin doğrudan Vali tarafından durdurulamıyacağı, öte yandan derneğin adının "Nükleer Savaşın Önlenmesi için Hekimler Derneği" olmasından dolayı ünvanı nedeniyle faaliyetinin kamu oyunda panik yaratacağı ve bazı kamu kuruluşlarının görevlerinin amaç olarak belirlenmiş olmasının yetki kargaşası doğuracağı varsayımına dayanılarak da dernek faaliyetinin Vali tarafından durdurulamıyacağı Hk.

Melahat hanım "Peki biz bu dernekle ne tip etkinlikler gerçekleştirebiliriz?" diye sordu. Ege anlatmaya devam etti:

"Size ilk önerim dernek tüzüğünde derneğin etkinlikleri bölümünü çok geniş olarak kaleme almanızdır. Yani, aklınıza gelen, şu anda belki yapamayacağınız ama ileride yapmanız mümkün olan herşeyi yazın. Çünkü dernekler yasasına göre siz ancak tüzüğünüzde yazdığınız etkinliklerde bulunabilirsiniz. bu durum biraz kendisinin dışına çıkamayacağı çemberi yine kendisi çizen adama benzer. Kısacası etkinliklerinizin çerçevesini öncelikle siz belirleyeceksiniz. Yasadan kaynaklanan yasaklamalar bunun ardından gelir."

Yasak Faaliyetler:

Dernekler:

- Federasyon kuramazlar,
- Hiçbir tür siyasi etkinlikte bulunamazlar
- Siyasi parti, sendika ve meslek kuruluşlarıyla işbirliği yapamazlar,
- Bunlardan yardım ve bağış alamazlar,
- Dernek amacına uymayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılamazlar,
- Silahlı Kuvvetler ve güvenlik güçlerine ilişkin yeni yasalar yapılmasına ve mevcut yasaların uygulanmasına yönelik etkinlikte bulunamazlar
- Askerliğe ve savunma hizmetlerine hazırlayıcı öğretim ve eğitim etkinliklerine girişemezler.

İzne bağlı faaliyetler:

- Mevcut derneklerin uluslararası faaliyette bulunması,
- Yabancı kuruluşların üyelerini Türkiye'ye davet etmesi,
- Yurtdışına temsilci göndermesi izne bağlıdır.

AYRICA

- Derneklerin bildiri yayınlaması belli formalitelere bağlanmıştır (Bakınız. Dernekler Kanunu, madde44).
- Öğrenci dernekleri ve kamu görevlilerinin derneklerinin faaliyet alanı sınırlandırılmıştır (Bakınız. Dernekler Kanunu, madde 38 ve 39).

Dernek Üyeleri

Melahat Hanım ve arkadaşları derneğikurmak için kolları sıvamışlardı ki, içlerinden birisi bir gün "arkadaşlar, Barınacak Yeri Olmayan Çocuk ve Gençleri Koruma Derneği diye bir dernek varmış, biz kendi kendimize ayrı bir dernek kuracak yerde buna üye olsak daha iyi olmaz mı?" deyiverdi. Bunun üzerine Melahat Hanım ve arkadaşları, dernek üyeliğinin şartlarını öğrenmek üzere yeniden Ege'ye başvurdular.

Ege onların bu üyelik kararını çok yerinde buldu. Eğer belli bir amaca yönelik bir dernek mevcutsa, aynı amaca yönelik bir başka dernek kurmak yerine daha önceden kurulmuş o derneğe üye olmak daha yerinde olacaktı. Çünkü, örgütlenmenin temel amacı aynı hedefe yönelmiş insanların mümkün olduğunca

çoğunu biraraya getirmektir. Dolayısıyla, aynı amacı paylaşan insanların mümkün olduğunca tek bir dernek çatısı altında toplanması örgütlenmenin temel mantığına da uygundur.

Ege, bu kısa peşrevden sonra dernek üyeliği hakkında bilgi vermeye başladı: "Kural olarak, **18 yaşını bitirmiş ve medeni hakları kullanma ehliyetine sahip** herkes dernek üyesi olabilir. Ancak tabii bu kuralın da istisnaları vardır."

DERNEK ÜYESİ OLAMAYACAKLAR:

- Ortaokul ve ortaöğretim öğrencileri
- Bazı suçlardan hüküm giymiş olanlar (Bakınız. Dernekler Kanunu, madde 4)

DERNEK ÜYELİĞİ İZNE BAĞLI OLANLAR:

- Hakim ve savcılar
- Yüksek yargı organları mensupları
- Sayıştay mensupları
- Üniversite öğretim elemanları

AYRICA

- Ordu mensupları
- Genel ve özel kolluk mensupları
- Milli Eğitim Bakanlığı personeli ancak bağlı oldukları bakanlıkça açıkça belirlenen derneklere üye olabilirler

Ege sözlerine devam etti: "Her derneğin üye olma koşulları tüzüğünde belirlenmiştir. Bu koşulları taşıyanlar bir dilekçeyle başvurup dernek yönetim kurulu kararıyla üye olurlar."

Ancak, Melahat Hanım'ın kafasını kurcalayan bir sorun daha vardı. Ya bu derneğe üye olduktan sonra dernek yönetiminin uygulamalarını beğenmezlerse ne olacaktı? Ege sorunu anlamıştı. "Hiç merak etmeyin" dedi. Dernek üyesi olmak o derneğin yönetimine kayıtsız şartsız bağlanmak anlamına gelmiyordu. Dernek üyelerinin de dernek yönetimine karşı hakları vardı.

DERNEK ÜYELERİNİN YASADAN KAYNAKLANAN HAKLARI:

- Dernekten ayrılma (istifa) hakkı,
- Eşitlik hakkı (hiçbir üyeye ayrıcalık tanınmaması)
- Dernek hizmetlerinden ve tesislerinden yararlanma hakkı
- Genel kurula katılma ve genel kurulda oy kullanma hakkı
- Derneğin amacına uygun davranılmasını talep hakkı

AYRICA

- Dernek üyelerinin dernek tüzüğünden kaynaklanan hakları da olabilir. Bunlar için tüzüğü dikkatlice inceleyiniz.

MEMUR SENDİKALARI (KURULUŞ VE ÜYELİK)

Mustafa Bey bir devlet memurudur, tıpkı eşi Nursel Hanım gibi... Mustafa Bey ve Nursel Hanım, iki çocuklarıyla birlikte kirada otururlar, kıt kanaat geçinip giderler. Fakat, geçim sıkıntısı hergün biraz daha artmaktadır. Mustafa Bey dairede arkadaşlarıyla sık sık pahalılık üzerine konuşur. Hepsi de işçilere gıpta etmektedir. İşçiler her toplu pazarlık döneminde sendikaları aracılığıyla taleplerini ortaya koymakta, istedikleri zammı üç aşağı beş yukarı almaktadırlar. Oysa, memurların alacağı zam hükümetin iki dudağı arasındadır. Onlara boşuna mı bordro mahkumu denmektedir? Mustafa Bey bir yerlerden memurların da sendika kurmaya başladıklarını duymuştur. Biz de bir sendika kursak ne iyi olur diye düşünür.

Mustafa Bey bu düşüncesini arkadaşlarına açtığı anda değişik tepkiler aldı. Birçok arkadaşı bunun yasal bir davranış olmadığını düşünüyordu ve tabii böyle birşeye girişmekten çekiniyorlardı. İşin açıkçası Mustafa Bey de konunun esasını pek bilmiyordu. Ancak bu konuda girişimlerde bulunmaya niyetliydi. Yoksa, işler böyle gitmeye devam ederse zaten iyice eskimiş olan ayakkabılarının yerine bırakın bir yenisini almayı, ha delindi ha delinecek tabanlarına pençe yaptırarak parayı bile bulamaz hale gelecekti.

Mustafa Bey sordu soruşturdu, sonunda uzaktan akrabası olan ve belediyede memur olarak çalışan Selahattin Bey'in bir memur sendikasında yönetici olduğunu öğrendi. Bunun üzerine bir akşam ailece Selahattin Bey'lere ev ziyaretine gittiler. Kısa bir hal hatır sormadan sonra Mustafa Bey doğrudan konuya girdi: "Bizim dairede bazı arkadaşlar memur sendikası kurmanın suç olduğunu söylüyorlar. Bu doğru mu?"

Selahattin Bey kahvesinden iri bir yudum alırken bir yandan da gülümsüyordu. "Hayır Mustafacığım, tamamen yanlış" dedi ardından salonda duran kitaplığın raflarından bir dosya alıp içinden bir gazete kupürü çıkardı ve Mustafa Bey'e uzattı.

Cumhuriyet, 14 Kasım 1990

Memur sendikası toplu iş sözleşmesi yapabilir

İŞİK KANSU

ANKARA — Ankara 2. İş Mahkemesi'nin, Eğitim-İş ile ilgili davada, memurların sendikalaşması konusunda olumlu bir karar vermesi, çeşitli işkollarında çalışan memurları sendikalaşma atığına geçirdi. Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü öğ-

retim üyelerinden Prof. Dr. Mesut Gülmez'e göre memurlar, şimdi tek yanlılığa, otoriterliğe, antidemokratikliğe, katılsızlığa karşı bir yurttaşlık sınavı veriyorlar.

Anayasada ve yasalarda memurların sendikalaşmasını engelleyen herhangi bir madde olmadığı, Türkiye'nin onayladığı uluslararası sözleşmeler uyarınca kamu görevlile-

Mustafa Bey haberi dikkatle okurken Selahattin Bey sözlerine devam etti: "Kural olarak yasalarca yasaklanmayan herşey serbesttir. Ne anayasada ne de diğer yasalarda memurlar sendika kuramaz diye birşey yazmadığına göre, memur sendikası kurulması da serbesttir. Hem sonra, Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmelerde de bu hak açıkça tanınmıştır. Ayrıca bu konuda bir başbakanlık genelgesi de var."

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi, madde 11: Herkes barışçıl toplanma ve başkalarıyla dernek kurma özgürlüğüne sahiptir. Bu özgürlük kişinin kendi çıkarlarını korumak üzere sendika kurması ve sendikalara üye olması hakkını da kapsar.

Mustafa Bey bu öğrendiklerinden çok hoşnut kalmıştı. Sevinçle aklına gelen diğer soruları da sıralamaya başladı.

"Madem memur sendikası kurmak suç değil, o zaman bunlara üye olmak da suç olmasa gerek değil mi?"

Selahattin Bey "tabii ki değil" dedi. "Bak Mustafacığım, tekrar ediyorum, bu konuda hiçbir kanuni yasaklama yok. Olsa olsa size fiili engeller çıkarabilirler, bunları da mahkeme kanalıyla aşmak her zaman mümkün."

"Peki, sendikayı kurmak için ne yapmak gerekli?"

"Bir merkez bulup, bir sendika tüzüğü yazdıktan sonra bu tüzüğü, kuruluş bildirimisiyle birlikte valiliğe vermeniz yeterli. Valiliğin vereceği alındı yazısıyla birlikte sendikanız kurulmuş ve faaliyete geçebilir hale gelmiş olacaktır."

Mustafa Bey son olarak en çok merak ettiği noktayı sormadan edemedi: "Peki böyle bir sendikayla ne tür etkinlikler gerçekleştirilebilir?". Selahattin Bey sanki bu soruyu bekliyormuşçasına keyifle anlatmaya başladı:

"Ohoo! Neler yapmazsınız ki! Yasalara aykırı olmamak koşuluyla üyelerinizin ekonomik ve sosyal koşullarını düzeltecek, aralarındaki dayanışmayı kurup güçlendirecek, işyeri ve çalışma koşullarını düzeltecek ve daha aklına gelebilecek her konuda etkinliklerde bulunabilirsiniz."

Ardından, dosyasından bir iki gazete kupürü daha çıkardı ve Mustafa Bey'e uzattı. "Bak, bazı memur sendikaları toplu iş sözleşmesi bile imzaladı."

Cumhuriyet, 23 Haziran 1993

Memurların sözleşme şöleni

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu)- Memurların ilk toplu-sözleşme şöleni, 7 belediye başkanının katılımıyla gerçekleşecek. Belediye memurlarının üye olduğu Tüm-Bel-Sen Sendikası, 25 haziran cuma günü, 7 belediye başkanının katılacağı toplu-sözleşme imza törenini Ankara'da yapacak. Tüm-Bel-Sen, bugün

Ankara Anakent Belediyesi'yle toplu-sözleşme görüşmeleri için ikinci kez masaya oturacak.

Tüm-Bel-Sen'in, cuma günü düzenleyeceği törene, sendikayla toplu-sözleşme imzalayan ve sözleşme görüşmeleri süren Susurluk (Balıkesir), Sinop (Merkez), Gözne (Mersin), Ayancık (Sinop), Erfelek

Memurların gündemi toplu sözleşme

► Tüm-Bel-Sen'den sonra Eğitim-Sen, Maliye-Sen ve Yapı-Yol-Sen sendikaları da toplu sözleşme taslakları hazırladı.

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) - Memur sendikaları, "bordro mahkumu" olmaktan kurtulmak amacıyla 1993 yaz gündeminde toplu sözleşme çağrılarına hız verdiler. Gaziantep Belediyesi'nde, belediye memurlarının örgütlü olduğu Tüm-Bel-Sen Sendikası'nın toplu sözleşme imzalamasının ardından eğitim, inşaat ve maliye işkollarında örgütlü olan memur sendikaları; işverenleri olan hükümeti toplu sözleşme masasına çağırma hazırlıyor.

Tüm-Bel-Sen'den sonra Eğitim-Sen, Maliye-Sen ve Yapı-Yol-Sen sendikaları da toplu sözleşme taslakları hazırladı. Eğitim-Sen'in taslak hazırlaması ve Maliye-Sen'in taslağı Maliye ve Gümrük Bakanı **Sümer Oral**'a sunmak amacıyla bakanlık ve defterdarlıklar düzeyinde eylem yapmasının ardından, Yapı-Yol-Sen Sendikası da sözleşme taslağını tamamladı. Bayındırlık Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, Tarım Bakanlığı'na bağlı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Ulaştırma Bakanlığı'na bağlı DLH Genel Müdürlüğü'nde örgütlü olan Yapı-Yol-Sen Sendikası, hukukçu ve uzmanlara bir toplu sözleşme taslağı hazırlattı. 8 mayısta sözleşme sürecini başlatan ve taslağı örgütte tartışmaya açan Yapı-Yol-Sen Sendikası, önümüzdeki günlerde Bayındırlık ve İskan Bakanı **Onur Kumbaracıbaşı**'ni sözleşme masasına çağırma hazırlıyor. Üye aratlarını, bakan onayıyla maaş bordrosundan kesen Yapı-Yol-Sendikası Ankara Şube Başkanı **Bahattin Demir**, sözleşme taslağı son şeklini aldıktan sonra Bakan Kumbaracıbaşı'nın bir panele davet edilerek sözleşmeye çağrı önerisinin kendisine önce sözlü olarak iletileceğini, daha sonra da resmi başvurunun yapılacağını söyledi. Demir, memur sendikalarını 1993 gündeminin "toplu sözleşme" olduğunu da vurgulayarak sözleşme çağrılarının bahar eylemleri ve Ankara'ya yapılacak memur yürüyüşüyle eşgüdümlü olarak gerçekleşeceğini de söyledi.

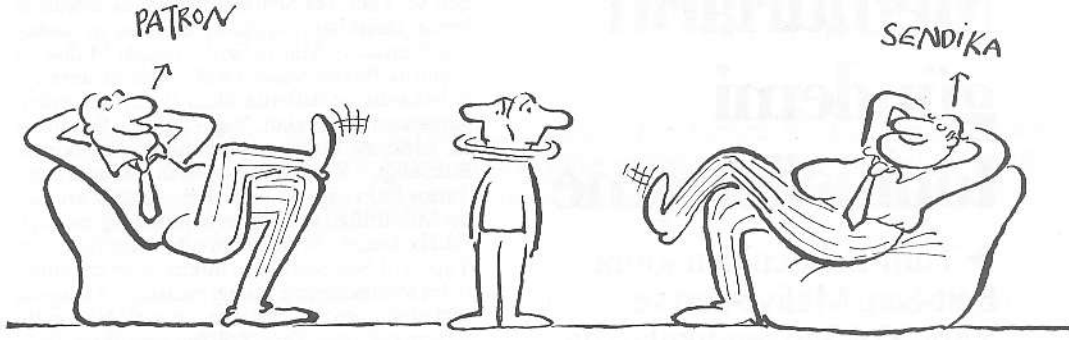
Mustafa Bey'le Nursel Hanım eve dönerlerken oldukça sevinçliydim. Yarın ikisi de daireye gittiklerinde öğrendiklerini arkadaşlarına anlatacaklar, hepsini haklarını ve çıkarlarını korumak üzere örgütlenmeye ikna edeceklerdi.

İŞÇİ SENDİKASI ÜYELİĞİ

Mehmet bir fabrikada işçi olarak çalışmaktadır. Aldığı ücretten ve işyerindeki çalışma koşullarından pek de hoşnut değildir. Ancak, tek başına patronun önüne gidip bunların düzeltilmesini istemekle hiç bir şey elde edemeyeceğini de bilmektedir. Mehmet, kendi çalıştığı işkolunda bir sendikanın örgütlenmiş olduğunu öğrenmiştir. Ancak, onun çalıştığı fabrikada hiçbir işçi sendikası değildir. Ayrıca Mehmet bazı arkadaşlarından, patronların sendikaya üye olan işçileri işten attıklarını duymuştur. Bu nedenle sendikaya üye olmaya çekinmektedirler. Ancak, aynı zamanda, birşeyler yapmazlarsa bu düşük ücretlerin ve bu kötü çalışma koşullarının değişmeden devam edeceğini de bilmektedirler.

Mehmet, en iyisi ben şu işi bizim amcaoğluna danışayım diye düşünür. Amcaoğlu Osman hukuk fakültesinde öğrencidir. Osman'la Mehmet Sarayburnu'nda çay

bahçesinde bir pazar günü buluşurlar. Bir yandan boğaza karşı çaylarını yudumlarken bir yandan da sohbete koyulurlar.

Osman Mehmet Ağabey'inin kaygılarını çok iyi anlıyordu. Ancak, yasalar belli ölçüde Mehmet'ten yanaydı. Ona önce anayasaca tanınan haklarından bahsetti.

Anayasa, madde 51: -Sendikalara üye olmak ve üyelikten ayrılmak serbesttir.

Herhangi bir iş yerinde çalışabilmek, işçi sendikasına üye olmak veya olmamak şartına bağlanamaz.

"İyi de" dedi Mehmet, "ya bizim patron, ben anayasa babayasa anlamam deyip beni kapı önüne koyuverirse ne olacak?"

"Hiç öyle şey olur mu?" dedi Osman, "bak sendikalar kanunu ne diyor." Mehmet'e sendikalar kanununun bu konuda güvence getiren maddesini anlatmaya başladı.

Sendikalar Kanununun 31. maddesiyle işçilere üç konuda güvence sağlanmıştır:

- 1. İşe alınırken sendika üyesi olup olmamaya göre farklı muamele yapılması yasaktır.*
- 2. İşin yürütülmesi esnasında, sendika üyesi olup olmamaya göre farklı muamele yapılması veya bu nedenlerle işçinin işten çıkarılması yasaktır.*
- 3. Sendika üyesi olan işçilerin iş saatleri dışında veya işverenin rızasıyla iş saatleri içinde sendika faaliyetlerine katılmaları nedeniyle farklı muameleye tabi tutulması veya işten çıkarılması yasaktır.*

"Yani", dedi Mehmet, "patron, sırf sendikaya üye oldum diye beni işten atamaz." Sonra biraz düşündü. "İyi de, ya yine de atarsa ne olacak?" diye sordu.

Osman, bu durumda onun mahkemeye başvurarak iki türlü tazminat alabileceğini söyledi:

1. *Kötüniyet Tazminatı:*

Sendikalar Kanunu, madde 31/VI'ya göre, yukarıdaki yasaklara aykırı hareket eden işveren, işçinin ücretinin bir yıllık tutarından az olmamak üzere tazminata mahkum edilir.

2. *Kıdem Tazminatı:*

Ayrıca, eğer işçi aynı işyerinde veya aynı işverene ait farklı işyerlerinde bir yıldan uzun bir süreden beri çalışıyorsa, işverenden kıdem tazminatı da alır.

"Peki mahkeme işvereni beni tekrar işe almaya zorlayamaz mı?" diye sordu Mehmet.

"Ne yazık ki Mehmet Ağabey, yasada böyle bir düzenleme yok" dedi Osman. Sonra ekledi: "Ne yapalım bunlar 12 Eylül yasası işte."

Çay bahçesinden ayrılırlarken Osman Mehmet Ağabey'ine son bir uyarı yapmaktan kendini alamadı. "Abicim, sendikaya üye olursan sen sen ol haklarını sendika ağalarına yedirtme. Yasada sana sendika yönetimine karşı tanınan haklar var. Bunları sonuna kadar kullan ve sendikanın gerçekten siz işçileri temsil etmesini sağla." Sonra yasayla işçilere sendika yönetimine karşı tanınan hakları saymaya başladı:

SENDİKA ÜYELERİNİN SENDİKA YÖNETİMİNE KARŞI HAKLARI:

- *Sendikanın sağladığı hizmetlerden yararlanma hakkı,*
- *Eşitlik hakkı (sendika üyeleri arasında farklı muamele yapılmaması),*
- *Oy hakkı,*
- *Genel Kurulu toplantıya çağırma hakkı*
- *Genel Kurul kararlarına itiraz hakkı*
- *Sendikanın amacına uygun davranılmasını talep hakkı*

PARTİ ÜYELİĞİ

Hüsamettin Bey gençliğinden beri politikaya ilgi duymaktaydı. Ancak hayat mücadelesi içinde bir türlü aktif olarak politikayla ilgilenmeye fırsat bulamamıştı. Neyse ki, son birkaç yıldır yaşamı bir düzene girmişti. Hem kendisinin hem de eşinin düzenli bir işi vardı. Çocukları da okula başlamışlardı. Artık o çok sevdiği politikaya daha fazla zaman ayırabilirdi. Ayrıca, kendisi gibi dürüst ve bilinçli insanların politikaya daha fazla ilgi duymaları halinde ülkenin daha iyi yönetileceğine inanıyordu. İlk iş olarak kendi görüşlerine yakın bulduğu X partisine üye olmayı tasarladı.

Hüsamettin Bey kılı kırk yaran birisiydi. Enine boyuna tartmadan hiç bir işe girişmezdi. Şu parti üyeliği meselesini de iyice öğrenmek için avukat arkadaşı Mümtaz Bey'e başvurmaya karar verdi. Mümtaz Bey aynı zamanda bir partide aktif olarak da çalışmaktaydı. Bir öğleden sonra Mümtaz Bey'in bürosuna uğrayan Hüsamettin Bey doğrudan konuya girdi ve siyasi partilere üye olmanın bir hak olup olmadığını sordu. Mümtaz Bey hiç tereddütsüz "evet" cevabını verdi ve ilgili anayasa maddesini okumaya başladı.

Anayasa madde 68: Vatandaşlar, siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme ve partilerden çıkma hakkına sahiptir.

Mümtaz Bey, Hüsamettin Bey'in sormasını beklemeden parti üyeliğinin şartlarını da sıraladı.

PARTİ ÜYELİĞİNİN ŞARTLARI:

1. 21 yaşını doldurmuş olmak
2. Medeni ve siyasi hakları kullanma ehliyetine sahip olmak
3. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak
4. (Eğer varsa) partinin tüzüğünde belirtilen nitelikleri taşımak.

Hüsamettin Bey "hepsi bu mu?", diye sordu. "Bu nitelikleri taşıyan herkes serbestçe partilere üye olabilir mi?" "Ne yazık ki hayır", dedi Mümtaz Bey. "Burası Türkiye" diye ekledi ve parti üyesi olması yasaklananların listesini okumaya başladı.

SIYASİ PARTİ ÜYESİ OLMASI YASAK OLANLAR:

- Hakim ve savcılar
- Yüksek yargı organları mensupları
- Yükseköğretim kurumlarındaki öğretim elemanları
- Yükseköğretim Kurulu (YÖK) üyeleri
- Devlet memurları
- İşçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri
- Özel kanunla veya özel kanunun verdiği yetkiye dayanarak kurulmuş bankaların ve teşekküllerin yönetim ve denetim işlerinde çalışanlarla bunların aylıklı veya yevmiyeli memurları
- Özel gelir kaynakları ve özel imkanları kanunla sağlanmış kamu yararına çalışan derneklerin merkez kurullarında görev alanlar
- Öğrenciler
- Ordu mensupları
- Kamu hizmetinden yasaklı olanlar
- Bazı suçlardan mahkum olanlar (suçların listesi için Bakınız. Siyasi Partiler Kanunu, madde 11/b)

Hüsamettin Bey listeyi görünce bir hayret ıslığı çalmadan edemedi. "Amma da yasaklamışlar, bu listenin dışında kalan az kişi vardır herhalde" deyiverdi.

"Daha bitmedi" dedi Mümtaz Bey, "Bütün bu yasak listesinin dışında kalanlar için de kesin birşey yok, çünkü siyasi partiler üye olma istemlerini sebep göstermeden de reddedebilirler." (Siyasi Partiler Kanunu, madde 12).

Hüsamettin Bey son bir noktayı daha merak ediyordu. "Peki, parti üyelerinin parti yönetimine karşı hakları diye birşey var mı?" diye sordu.

Mümtaz Bey biraz duraladı. Doğrusu böyle bir soru beklemiyordu. Önce düşündü, sonra gidip birkaç kitap karıştırdı. Sonunda gelip bezgin bir ses tonuyla

konuşmaya başladı: "İşin açıkçası bu konuya ilişkin somut bir düzenleme yok. Hepsini hepsi, **partilerin parti içi çalışmalarının ve kararlarının demokrasi esaslarına aykırı olamayacağına** ilişkin anayasa kuralını bulabildim. Buradan da **yelerin eşitliği ilkesi** haricinde somut bir sonuç çıkarmak pek mümkün değil. Galiba bu mesele parti tüzüklerinin ve yöneticilerinin iyiniyetine kalmış durumda."

Hüsamettin Bey Mümtaz Bey'in yanından ayrılırken biraz hayal kırıklığına uğramıştı. Doğrusu, Mümtaz Bey'e uğramadan önce, bu denli çok olumsuzlukla karşılaşacağı aklına gelmemişti. Anca yine de bir partiye ye olup aktif politikayla ilgilenmeye niyetliydi. Onun gibi düşünenler bu işle uğraşmazlarsa bütün bu olumsuzluklar nasıl ortadan kalkacaktı ki...

VATANDAŞLIK HAKKI

8

VATANDAŞLIK HAKKI

Vatandaşlık ya da uyrukluk bağı, birey ile devlet arasındaki hukuki bir ilişki, teknik hukuki bir bağıdır. Bir kişinin filan devletin vatandaşı olması, o kişinin hem sahip olduğu hakların hem de yükümlülüklerinin, yine o devlet hukuku içinde belirlenmesi anlamına gelir. Bu yüzden, kimin hangi devletin vatandaşı olduğunu saptayabilmek için vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi nedenlerini ve usullerini belirlemek şart

Elimizdeki temel yasal ve idari belgeler bellidir:

- 1- 1982 Anayasası, madde 66;
- 2- Türk Vatandaşlığı Kanunu (No.403 - Kabul tarihi: 11 Şubat 1964);
- 3- Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (Yönetmelik) (Resmi Gazete, 1 Temmuz 1964 - 11742).

Kan ve toprak: vatandaşlık hukukunun iki esası!

Bazı devletler, vatandaşlık bağının kurulması için Türk ana babadan, Alman ana babadan doğmuş olmak gibi kan esasını kabul eder. Bazıları da, belirli bir devlet ülkesinde doğmuş olmanın o devletin vatandaşlığını kazanmak için yeterli olduğunu ya da toprak esasını kabul ederler.

Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür. (Anayasa, madde 66/II)

Türkiye içinde veya dışında Türk babadan olan ya da Türk anadan doğan çocuklar doğumlarından başlayarak Türk vatandaşdırlar. (Türk Vatandaşlığı Kanunu, madde 1, Yönetmelik, madde 4/1)

Çocuğun doğumla Türk vatandaşlığını kazanması için ana ve babadan yalnız birinin doğum tarihinde Türk vatandaşı olması yeterlidir. Diğerinin yabancı olması bu sonucu etkilemez. (Yönetmelik, madde 4/2)

Gelelim Türk vatandaşlığının nasıl kazanıldığına. Bu konuda, vatandaşlığı söz konusu olan kişinin iradesinin (isteminin) bulunup bulunmayışına göre bir ayırım yapılabilir:

İlgili kişinin iradesi bulunmuyor:

- KANUN YOLU İLE KAZANMA
  1. Nesep yolu ile
    - Doğum
    - Hal değişikliği
    - Evlat edinme
  2. Doğum yeri ile
  3. Nesep yolu ile

İlgili kişinin iradesi bulunuyor:

- YETKİLİ MAKAM KARARI İLE KAZANMA
- SEÇME HAKKI İLE KAZANMA

Türk Vatandaşlığı Kanunu sistemine kan esası hakim olduğuna göre:

BABASI TÜRK VATANDAŞI olan çocuk, anası başka bir devletin vatandaşı olsa, hatta vatansız olsa dahi, şayet evlilik içinde doğmuşsa, Türk vatandaşlığını kazanacaktır. Bu koşullarla çocuk nerede doğmuş olursa olsun farketmez. Hatta çocuğa bir başka devletçe kendi vatandaşlığı da verilmiş olabilir.

Önemli not 1: Çocuğun, babasından dolayı Türk vatandaşlığını kazanabilmesi için doğum tarihinde babanın Türk vatandaşı olması yeterlidir.

Önemli not 2: Babası Türk vatandaşı olsa da yabancı bir anadan, evlilik dışında doğan çocuğun babasının vatandaşlığını kazanabilmesi, baba ile arasında Medeni Kanun'a uygun olarak, bir neseap bağına kurulması ile (yani hal değişikliğiyle) mümkün olacaktır (Örneğin: nesebin tashihi, babalığın hükümlerle tahakkuku, tanıma).

Babası yabancı dahi olsa, gerek evlilik içinde gerek evlilik dışında TÜRK VATANDAŞI OLAN ANADAN doğan çocuk, Türkiye içinde veya dışında doğsun, Türk vatandaşlığını kazanacaktır.

Bütün bu hallerde, çocuk, doğumdan başlayarak Türk vatandaşlığını kazanmış sayılır.

Yabancı küçüğün bir Türk vatandaşı tarafından evlat edinilmesi durumunda çocuğun vatandaşlığında bir değişiklik olmayacaktır. Fakat küçük olan evlatlık, şu durumlarda bir Türk vatandaşı tarafından evlatlığa alınmakla Türk vatandaşı olur:

- 1- vatansızsa,
- 2- ana babası bulunamazsa ya da
- 3- ana babasının nerede oldukları bilinemezse

Önemli not: Ana babadan birinin varlığı ya da nerede olduğunun bilinmesi küçüğün Türk vatandaşlığını kazanmasına engel olur.

Ancak, yukarıda sayılan bu KAN durumlarına rağmen çocuk vatandaşlık kazanamıyorsa, araya TOPRAK girecektir:

Türkiye'de doğan ve vatandaşlığını ana ve babasından doğumla kazanamayan (ana babalarının belli olmaması ya da vatansız olması ya da ulusal kanunları gereğince onların vatandaşlığını kazanamaması) çocuklar doğumlarından başlayarak Türk vatandaşlarıdır.

Türkiye'de bulunmuş çocuklar, aksi sabit olmadıkça, Türkiye'de doğmuş sayılırlar. (Türk Vatandaşlığı Kanunu, madde 4, Yönetmelik, madde 7)

Önemli not: "Türkiye'de doğmuş olmak",

- Türkiye siyasal sınırları içinde doğmak (kara, deniz, hava ülkesi içinde),
- Bu sınırlar dışında, örneğin açıkdenizlerde bulunan Türkiye bayrağı taşıyan gemilerde ya da yine aynı alan üzerindeki sivil hava gemilerinde doğmak anlamına gelir.

Gelelim EVLENMEYE. Evlenmenin vatandaşlığa etkisi, hukukumuzda, sadece kadın bakımından söz konusudur. Bu ilke, yabancıyla evlenen Türk uyruklu kadın bakımından da aynıdır.

Bir Türkle evlenen yabancı kadın Türk vatandaşlığına geçmek istediğini bildirirse (evlenme akdi sırasında veya yabancı makamlar önünde evlenmişlerse, akdi takip eden bir ay içinde) veya kadın vatansızsa ya da evlenmekle eski vatandaşlığını kaybettiği takdirde, kendiliğinden, Türk vatandaşlığını kazanır. (Türk Vatandaşlığı Kanunu, madde 5) (Yönetmelik, madde 8)

Peki, bir yabancı (bir başka devletin uyruğunda olabilir veya olmayabilir) Türkiye vatandaşlığına alınmayı talep edebilir mi? Edebilir ve bunun iki yolu vardır:

Genel olarak vatandaşlığa alınma

Aşağıdaki koşulların tümünü yerine getiren yabancılar, Bakanlar Kurulu kararıyla vatandaşlığa alınabilir:

- 1) Reşit olmak,
- 2) Başvuru tarihinden geriye doğru beş yıl Türkiye’de ikamet etmiş olmak,
- 3) Türkiye’de yerleşmeye karar verdiğini davranışı ile teyid etmiş olmak,
- 4) İyi ahlak sahibi olmak,
- 5) Genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden hastalığı bulunmamak,
- 6) Yeteri kadar Türkçe konuşabilmek,
- 7) Türkiye’de geçimini sağlayacak gelire veya mesleğe sahip olmak.

Istisnai olarak vatandaşlığa alınma

Aşağıdaki durumlarda, yukarıdaki koşullardan 2 ve 3. aranmaksızın yabancılar, istekleri üzerine, İçişleri Bakanlığı’nın teklifi ve Bakanlar Kurulu kararıyla Türk vatandaşlığına alınabilirler:

- 1) Türk vatandaşlığını herhangi bir şekilde kaybetmiş olanların sonradan doğmuş reşit çocukları,
- 2) Bir Türk vatandaşı ile evli olanlarla bunların reşit çocukları,
- 3) Türk soyundan olanlarla eşleri ve çocukları,
- 4) Bir Türk vatandaşıyla evlenme kararıyla Türkiye’de yerleşmiş olanlar,
- 5) Türkiye’ye sanayi tesisleri getiren sosyal, ekonomik alanlarda veya bilim, teknik ya da sanat alanlarında olağanüstü hizmeti geçmiş veya hizmeti geçeceği düşünülen kimseler,
- 6) Vatandaşlığa alınması Bakanlar Kurulunca zaruri görülenler.

“Muhacirler sınırlardan girdikleri veya nakil vasıtasından çıktıkları yerin en büyük mülkiye memuruna kendilerini ve ailesi fertlerini yazdırıp bir ‘muhacir kağıdı’ alma ve bir vatandaşlığa girme beyannamesi imzalamaya mecburdurlar”

“Muhacir olarak alınanlar, İcra Vekilleri Heyeti kararıyla, hemen vatandaşlığa alınırlar. Küçükler, baba ve analarına veya hısımlarına bağlı tutulurlar. Kimsesiz gelen küçükler, yaşına bakılmaksızın vatandaşlığımıza geçirilirler.” (İskan Kanunu, madde 6)

Seçme hakkı sayesinde vatandaşlığın kazanılmasıysa, Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 30 ve 37. maddeleri gereğince, analarına bağlı olarak; aynı Kanunun 32 ve 36. maddeleri gereğince, ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden küçüklerin, reşit olmalarından başlayarak bir yıl içinde Türk vatandaşlığını seçmelerine ilişkindir.

Türkiye Vatandaşı Olduğunuzu Nasıl İspat Edeceksiniz?

Aksi sabit oluncaya kadar, aşağıdaki belgelerle:

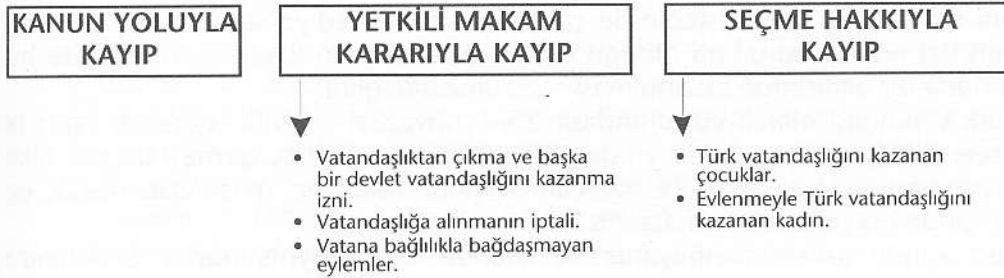
- 1) Türkiye Cumhuriyeti nüfus sicil kayıtları,
- 2) Nüfus hüviyet cüzdanı,
- 3) Pasaport ve pasaport yerine geçen belgeler,

4) Türkiye konsolosluklarınca verilen vatandaşlık ilmühaberi.

- TC vatandaşı olup olmadığınız konusunda Türk makamlarınca tereddüte düşülürse, bu konu İçişleri Bakanlığı'ndan sorulur.

VATANDAŞLIĞIN KAYBI

Vatandaşlığın kaybedilmesine gelecek olursak, ilk belirtilecek olan husus, Türk vatandaşlığını kaybeden kişinin, kayıp tarihinden başlayarak YABANCI muamelesine tabi tutulmasıdır. Bu konuda da, kazanmada olduğu gibi, kanun yoluyla, yetkili makam kararıyla ve seçme hakkıyla kayıp yöntemleri söz konusudur.

Yabancıyla evlenen Türk vatandaşı kadın, kocasının vatandaşlığını kazanabiliyorsa ve bunu seçtiğini bildirdiği takdirde, Türk vatandaşlığını kaybeder (kanun yoluyla kayıp).

Türk vatandaşlığından, Bakanlar Kurulunun izniyle çıkmak (yetkili makam kararıyla kayıp) mümkündür. Ancak böyle bir başvuruda bulunacak olan kişinin,

- 1- Temyiz kudretine sahip (mümeyyiz) ve reşit olması,
- 2- Muvazzaf askerlik hizmetini yapmış veya yapmış sayılması,
- 3- Herhangi bir nedenle yabancı devlet vatandaşlığını kazanmış olması veya başka bir devlet vatandaşlığını kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunması gerekir.

Önemli not: Bu nedenle başvuruda bulunulacak makam, Türkiye içinde ilgilinin oturduğu yerin en büyük mülki amiri, yurtdışında Türkiye konsolosluklarıdır.

İlgili kişinin Türkiye vatandaşlığına alınması, kendisinin yalan beyanı ya da önemli hususları gizlemesi sonucunda gerçekleşmişse, vatandaşlığa alınma kararı Bakanlar Kurulu kararıyla iptal edilir (vatandaşlığa alınmanın iptali)

DİKKAT!

AŞAĞIDAKİ DURUMLARDA, EYLEMİNİZ

“VATANA BAĞLILIKLA BAĞDAŞMAZ”

NİTELİKTE GÖRÜLÜP TÜRK VATANDAŞLIĞINI KAYBETTİĞİNİZE KARAR VERİLEBİLİR

- 1- Bir izin almaksızın, kendi isteğinizle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanırsanız,
- 2- Yurt içinde ve dışında, herhangi bir yabancı devletin resmi veya özel, askeri veya sivil bir hizmetinde bulunursanız. Ancak bu koşul yeterli değil, böyle bir hizmetin aynı zamanda, Türkiye'nin menfaatlerine aykırı olduğunun Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılmış olması lazım. Bu da yeterli değil. Eğer yurt içindeyseniz, bulunduğunuz yerin mülkiye amiri; yurt dışındaysanız, Türkiye Cumhuriyeti elçilik ya da konsoloslukları tarafından bu görevi bırakmanız, yazılı olarak, size bildirilmiş fakat siz (Hükümet kararında belirtilen münasip bir süre içinde) bu görevi bırakmamışsanız.
- 3- Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde, Hükümetin izni almaksızın, kendi isteğinizle çalışmaya devam ediyorsanız. Yalnız burada, bundan önceki durumda olduğu gibi, ne Hükümetin kararına, ne de size bu konuda bir bildirimde bulunulması söz konusu değildir.
- 4- Türk vatandaşı olarak yurtdışındasınız ve muvazzaf askerlik görevini yapmak üzere Türkiye'ye çağrıldınız ya da Türkiye'nin savaş haline girmesi üzerine ülke savunmasına katılmak üzere size çağrı yapıldı. Fakat siz, mazeretsiz olarak, üç ay içinde bu çağrılara uymazsanız.
- 5- Yurt içinde askere alınmışsınız ve kıtanıza sevk ediliyorsunuz veya kıtanıza katılmışsınız. İşte yukarıdaki hallerde yurtdışına kaçmışsınız ve ilgili kanunlarına öngördüğü süre içinde de dönmemişsiniz.
- 6- Türk Silahlı Kuvvetleri mensubusunuz veya askerlik görevinizi yapmaktasınız; ancak görev, izin, hava değişimi ya da tedavi nedeniyle yurtdışına çıktınız. Yurtdışında kalma süreniz sona erdi, fakat siz mazeretsiz olarak üç ay içinde geri dönmediniz.
- 7- Türk vatandaşlığını, sonradan yetkili makam kararıyla kazandınız. Fakat kesintisiz olarak en az yedi yıldır yurtdışında oturmaktasınız. Üstelik Türkiye ile ilginizi ve bağlılığınızı kesmediğinize ve Türk vatandaşlığını korumak istediğinize delalet edecek resmi temas ve işlemlerde de bulunmuyorsunuz.
- 8- Yurtdışına çıkmışsınız ve orada, Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış güvenliği aleyhinde ya da kanunun suç saydığı şekilde iktisadi veya mali güvenliği aleyhinde faaliyette bulunuyorsunuz.

Bu suçlar, “Devletin arsiulusal şahsiyetine karşı cürümler” (Türk Ceza Kanunu, madde 125-145), “Devlet kuvvetleri aleyhinde cürümler” (Türk Ceza Kanunu, madde 146-163), Askeri Ceza Kanunu'nun aynı amaca yönelik hükümleri, silah kaçakçılığı ve benzeri suçlar, mal, döviz, altın, uyuşturucu madde, hileli vergi kaçakçılığı veya benzeri faaliyetlerdir.)

Veyahut zaten yurtiçinde bu gibi faaliyetlerde bulunuyorsunuz da, ne şekilde olursa olsun, yurtdışına çıktınız. Bu nedenlerle hakkınızda bir kamu davası açılması veya cezai kovuşturma yapılması ya da verilen hükmün infazı

olanaksız olabilir. İşte bu nedenle Türkiye'ye dönmeniz için yapılan duyuruya rağmen üç ay içinde (Sıkıyönetim ya da olağanüstü haller nedeniyle bu süre bir aydır) ülkeye dönmediniz. (Bu hüküm, Türk Vatandaşlığı Kanunu'na, 2383 sayılı ve 13 Şubat 1981 tarihli Kanunla eklenmiş; fakat 3808 sayılı Kanunla 4 Haziran 1992 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Fakat aynı faaliyetlerin ve aynı tavrın, Türk vatandaşlığını sonradan kazanmış kişiler ya da -eğer Türkiye savaş halindeyse- doğumla Türk vatandaşı olanlar hakkında da uygulanmasına ilişkin Türk Vatandaşlığı Kanunu madde 26 halen yürürlüktedir.)

Önemli not: Terörle Mücadele Kanunu'nun (No.3713, Kabul tarihi: 12 Nisan 1991) Geçici 5. maddesinde, yukarıdaki nedenle vatandaşlığı kaybettirilen kişilerin, aynı Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten (12 Nisan 1991) itibaren iki yıl içinde, Türkiye'ye girişlerinde hiçbir şartın aranmayacağı ve sınır kapılarından girişlerinin de engellenemeyeceği öngörülmüştür.

Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda (Geçici madde 3 ve 4), 3808 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle de, belirtilen şekilde vatandaşlığı kaybettirilen kişilerin nüfus kütüklerindeki kayıtlarının, başvurularına ve herhangi bir işleme gerek kalmaksızın, İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nce canlandırılması öngörülmüştür. Aynı kişilerin Türkiye'de bulunan ve Hazine tarafından tasfiye edilen malları ya da bu malların bedelleri de hak sahiplerine iade edilecektir.

9- Herhangi bir yolla yabancı bir devlet vatandaşlığını kazandınız. Fakat kesintisiz olarak en az yedi yıldır Türkiye dışında oturuyorsunuz. Ayrıca Türkiye ile ilgi ve bağlılığınızı kesmediğinize ve Türk vatandaşlığını korumak istediğinize delalet edecek resmi temas ve işlemlerde de bulunmuyorsunuz.

Önemli not 1: Türkiye ile ilgili ilgi ve bağlılığın kesilmediği ve Türk vatandaşlığının korunmak istenmesi ilgilinin,

- Türkiye'de taşınmaz (gayrimenkullerinin) mallarının veya işyerlerinin bulunması,
- ailesinden bir kısmının Türkiye'de oturması, ilgilinin bunlarla bağıni sürdürerek bu süre içinde zaman zaman yurda gelip gitmesi,
- kişisel ve medeni halinde meydana gelen değişikliklerle diğer nüfus olaylarını yetkili makamlara bildirmesi,
- askerlik işlemlerini yaptırması halinde anlaşılır.

Önemli not 2: Yukarıdaki tüm durumlarda vatandaşlığı kaybettirme kararı, İçişleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine, Bakanlar Kurulu tarafından verilir. Yukarıdaki 4, 5 ve 6. durumlara göre karar verilebilmesi için Milli Savunma Bakanlığı'nın teklifi şarttır. (Bu haller ile ilgili olarak Bakınız Anayasa, madde 66/IV; Türk Vatandaşlığı Kanunu, madde 25 ve 26; Yönetmelik, madde 36 ve 37)

Türk vatandaşlığını çeşitli nedenlerle kazanmış çocuklar ve evlenmeyle Türk vatandaşı olmuş kadınlar, hiçbir makamın bir işlem yapmasına gerek kalmaksızın, o yöndeki iradelerini açıklamakla Türk vatandaşlığını kaybedebilirler (seçme hakkı ile kayıp).

Türk vatandaşlığını kaybetmenin genel sonucu nedir?

İlgili kişi, kayıp tarihinden başlayarak, hukuken artık bir yabancı muamelesine tabi tutulacaktır.

- *Vatandaşlığınızı bir iptal kararıyla kaybettiniz (Bakınız yukarıda). Şayet size bağlı olarak Türk vatandaşı olmuş eş ve çocuklarınız varsa, bu karar, hukuken onları da etkileyecektir. İptal kararında, mallarınızın tasfiye edilmesi ve gerek görülüyorsa sınırdışı edilmeniz gibi konular da belirtilir.*
- *Vatandaşlığınız, ancak iptal edilmedi, "vatana bağlılıkla bağdaşmayan" eylemlerinizi nedeniyle kaybettirildi. Bu karar tamamen kişiseldir, hukuken eşinize ve çocuklarınıza etki etmeyecektir.*

Önemli not: Vatandaşlığınızla ilgili olarak, idari makamlarca verilen bütün kararlar aleyhine DANIŞTAY'a başvurabilirsiniz (bkz. İdare'ye Karşı Menfaat ve Haklarınızı Korumak İçin Nereye ve Nasıl Başvurursunuz?)

TÜRKİYE'DE KADIN OLMAK

9

TÜRKİYE'DE KADIN OLMAK

KADINA KARŞI ŞİDDET

"Hastanede tecavüz! - Adana SSK Hastanesi'nde iki hastabakıcı muayene olmaya gelen 20 yaşındaki kıza tecavüz ettikleri iddiasıyla tutuklandı" "Polisiz diye kaçırdıkları kadına tecavüz ettiler" "17 yaşındaki genç kıza tecavüz ettikten sonra hapse girme korkusuyla nikah kıyan Bekir usta, Z.Ö'yü kapı dışarı edip eski sevgilisine döndü".

Hastabakıcı Ali Koyun ve Yaşar Avcı bir hastaya tecavüzden tutuklandı...

Hastanede tecavüz

● Adana SSK Hastanesi'nde iki hastabakıcı, muayene olmaya gelen 20 yaşındaki kıza tecavüz ettikleri iddiasıyla tutuklandı

Neşet KARADAĞ
ADANA, MIL-HA

▲ ADANA SSK Hastanesi'nde iki hastabakıcı, muayene olmak için gelen 20 yaşındaki kıza tecavüz

17 yaşındaki genç kıza tecavüz ettikten sonra hapse girme korkusuyla nikah kıyan Bekir usta, Z.Ö'yü kapı dışarı edip eski sevgilisine döndü

"Polisiz" diye kaçırdıkları kadına tecavüz ettiler

● Kocasından boşandığı için geçici olarak Sefaköy'deki

17 yaşındaki genç kıza tecavüz ettikten sonra hapse girme korkusuyla nikah kıyan Bekir usta Z.Ö.'yü kapı dışarı edip eski sevgilisine döndü

■ Z.Ö. (17) Üsküdar İhlamurkuyu'daki bir konfeksiyon atölyesinde işçi olarak çalışıyordu. Bir akşam iş çıkışında ustabaşı Bekir Öcal, genç kıza atölyeyi temizleme sırasının ona geldiğini söyledi. Sonra da Z.Ö.'nün boğazına bıçak dayayarak zorla tecavüz etti. Genç kız ailesine durumu anlattı. Ustabaşı Bekir de hapse girme korkusuyla genç kıza nikah kıydı.

İkimen mahkemeye koştu

■ Ancak, evleneli henüz iki ay olmuşken Bekir Öcal, genç karısını sokağa attı. Tecavüzüne uğradığı kişi tarafından bir de sokağa terk edilen Z.Ö. soluğu Üs-

İki aylık Z.Ö.

Erkeklerin kadınlar üzerinde uyguladığı cinsel şiddetin en aşırı ifadesi tecavüzdür. Her kadın, evde veya işyerinde, gece veya gündüz, yaşı, sosyal statüsü ve görünüşüyle bağlı olmaksızın böylesine bir saldırı ile karşı karşıya kalabilmektedir. Zira genelde iddia edilenin aksine, failer ne sadece akıl hastasıdır, ne de sadece psikolojik bozuklukları olan kişilerdir... Araştırmalar aksini göstermektedir. Failerin büyük çoğunluğunu her meslek grubundan, "normal" erkekler oluşturmakta ve yine olayların büyük çoğunluğunda tecavüz eden ve tecavüze uğrayan birbirlerini tanımaktadır. Yani her gün karşılaştığımız insanlardır failer.

Sadece 1992 yılı içinde adli makamların verilerine göre 5860 tecavüz olayı yaşanmıştır. Birçok kadının çeşitli toplumsal baskılar nedeniyle yaşadıkları kabullenmeye zorlandığı veya yaşadığı psikolojik şok yüzünden ihbardan kaçındığı düşünülürse, bu rakamın çok daha yüksek olduğu varsayılabilir. Oysa bu tür saldırıların en aza indirilmesi açısından her tecavüz olayının adli makamlara bildirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu tür bir saldırıyla karşılaştığınızda ne yapmalısınız? Herşeyden önce utanmayın ve, bu tür saldırılara uğrayan kadınlarda çok yaygın görülen suçluluk duygusuna kapılmayın. Ne gece geç saatte sokakta bulunmak, ne de yırtmaçlı bir etek giymek size tecavüz edilmesinin sebebi olamaz. Böyle bir saldırının hiçbir meşru gerekçesi olamaz. Nitekim yasalar da sizin yanınızdadır:

Her kim on beş yaşını bitirmeyen bir küçüğün ırzına geçerse beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasına mahkum olur.

On beş yaşını bitiren bir kimsenin cebir ve şiddet veya tehdit kullanmak suretiyle ırzına geçen veyahut... fiile mukavemet edemeyecek durumda olan bir kimseye karşı bu fiili işliyen kimse yedi seneden az olmamak üzere ağır hapis cezası ile cezalandırılır.

Kural olarak bir insanın baskı altında, doğal veya doğal olmayan yollardan cinsel ilişkide bulunmaya zorlanması tecavüz suçunu oluşturur. Ancak 15 yaşından küçükler için bu baskının varolduğu yasa tarafından kabul edilir, ayrıca ispatlanması gerekmez. 15 yaşından büyükler için ayrıca her halde rıza olmaksızın ve herhangi bir baskı uygulanarak bu fiilin gerçekleşmiş olması şartı aranır. Bu doğrudan fiziksel bir güç kullanımı olabileceği gibi, salt bir tehdit de olabilir. **Fiziksel güçsüzlüğünüz nedeniyle, ya da korku yüzünden direnmemiş olmanız, failin bir suç işliyor olmasını hiçbir şekilde değiştirmez! Unutmayın, hiç kimse sizden hayatınızı ortaya koyarak o kişiye karşı gelmenizi bekleyemez.**

Yaşadığınız şok ne kadar büyük olursa olsun o kişinin bir suç işlediğini ve onun yakalanması için sizin yapmanız gereken birşeyler olduğunu unutmayın. Bu nedenle;

Mümkünse tecavüz olayı sırasında üstünüzde olan giysilerle, mümkün değilse bunları özenle bir poşette muhafaza ederek ve yıkanmadan derhal en yakın polis

karakoluna gidin. Delillerin toplanabilmesi açısından bu büyük önem taşımaktadır!

Karakolda ilgili polis memuruna olayı anlatın ve söylediğiniz herşeyin tutanağa geçirilmesine özen gösterin. Şahitler varsa bunların da mümkün olduğu kadar isimleriyle belirtin. Polisin tutanak tutması konusunda ısrarlı olun ve bu tutanağın tarih ve numarasını alın.

Polisin sizi, tutanağın yazılmasından sonra ilgili doktora göndermesi gerekir. Eğer polis göndermemekte ısrar eder veya ilgili doktor bulunamazsa kendiniz en yakın hastaneye gidip muayene olun.

Doktorun dölyolunda (veya anüste) sperm (meni) olup olmadığını incelemesi, varsa bunları muhafaza etmesi konusunda ısrarcı olun. Ayrıca cinsel organınızda, tecavüz edene ait olduğu düşünülen kıl, tüy gibi delillerin olup olmadığını araştırmalarını isteyin. Eğer saldırı sırasında yaralandıysanız muayene ve tedavi edilmeyi talep edin. Doktorun, inceleme sonuçlarının hepsini bir raporda ifade etmesi ve delilleri muhafaza etmesi gerekir. Bu raporun bir örneğini de siz alın. Eğer raporu özel bir hastaneden aldıysanız en kısa sürede hükümet tabibine onaylatın.

Kural olarak karakolda tutulan tutanağın ve doktor raporunun re'sen Cumhuriyet Savcılığı'na gönderilmesi ve soruşturmanın başlaması gerekir. Ancak bu konuda da emin olabilmek için muhakkak Savcılığa başvurun ve dosyanızı takip edin.

Evlilik İçinde Tecavüz

*Sevgilim, SANA TECAVÜZ ETMEK İSTİYORUM
Benimle EVLENİR
MİSİN?*

Evlilik içinde tecavüz olur mu? Evlilik içi şiddete maruz kalmış birçok kadının ifadesi olabileceğini göstermektedir. Ancak gelenekler, inançlar ve ahlaki değer yargıları bu şiddet türünün "aile mahremiyeti" kavramı arkasında kaybolup gitmesine sebep olmuştur. Evlilik içinde kadının kocasıyla cinsel ilişkide bulunmasını bir ödev olarak algılayan anlayış, kocanın zor kullanarak bu ödevin yerine getirilmesini isteyebileceğini kabul etmektedir.

Kuşkusuz evlilik birliğinin kurulmasının en doğal sonuçlarından biri eşlerin cinsel birlikteliğidir. Ancak bu birliktelik karşılıklı rıza üzerine kurulu olmalıdır. Eşler bunu gerçekleştiremiyorsa tek çare boşanmak olabilir, yoksa erkek açısından şiddete başvurmak değil.

ürkiye-
a kapı-
eye ça-
açık et-
oyutla-
mış ta-
nan iş-
r yapıl-
lmek...
çocuğu
na, da-
iddetle
ak için
S... ko-
cu bir-

likte yaşamaya devam etmek zo-
runda kalıyor. Son yaşadığı şid-
det yüzünden ayak parmakları
kırılan ve canını kurtarmak için
anne evine sığınan S.... bizi te-
lefonla aradığı sırada da koca-
nın saldırısına uğradı. "Beni
kurtarın!" çığlığının ardından
gelən ise gürültüyle ve bağırış-
larla kapanan telefodu...
34 yaşında, 17 yıllık evli, üç
çocuk annesi Y.... ise, üç yıl bo-
yunca gecelik giymeden, günlük
giysileriyle yatıyor. Çünkü ken-
di tanımıyla, koca gece yarısı
dövüp.sokağa attığında gecelik-

le "rezil" olmaktan korkuyor.
Birkaç kez böyle yaşayınca da
elbiseleriyle yatmaya karar veri-
yor. En olmadık saatlerde, uy-
kudan uyandırılarak, çeşitli ba-
hanelerle şiddete uğrayan
Y....nin, yine kendi tanımıyla en
ağır yaşadığı şey, üç yetişkin ço-
cuğunun gözü önünde cinsel
ilişki kurmakta ısrar eden koca-
nın, bu isteğine itiraz edince tec-
avüze uğraması, dövülmesi ve
aşağılanması... Başka türlü bir
insan jnasıl 34 yaşındayken 54
yaşında imiş gibi gözükabilir ki
zaten...

20 yıllık evli, üç ço-
yaşındaki A.... da göri-
rak Y....den farklı değ-
olarak şiddet ve aşağı
yaşandığı ev içinde, ple-
çimde işkence uygulan-
disi çalışmayıp, karısı
zının çalışmasını iste-
bir konfeksiyon at-
200.000-TL. aylıkla işi
rını öğrenince çok sin-
"O parayı ben size ver-
nim kölem olun" diyer
lerini tamamen çamur
evin her köşesinde i-
"Şimdi temizleyin, kö-

Her ne kadar yasada yer alan tecavüz tanımı, saldırının evlilik birliği dışında gerçekleşmiş olmasını aramıyor ve bu açıdan evlilik içi tecavüzü de cezalandırmaya müsait görünüyorsa da uygulamada bu düşünce bugüne kadar yerleşmiş değildir. Bu nedenle tecavüze uğrayan eş ancak, bu fiil sonucu yaralanması veya sağlığının bozulması halinde, dayak başlığı altında incelenecek olan müessir fiil hükümlerine dayanabilir. Bir diğer olanak ise aile fertlerine karşı kötü muamelenin cezalandırılmasını öngören hükme başvurmaktır.

... aile efradından birine rahim ve şefkatle kabili telif olmayacak surette fena muamelelerde bulunan şahıs otuz aya kadar hapsedilir... Bu muameleyi karı kocadan biri öbürü aleyhine yapmış ise takibat icrası mutazarrın şikayetine bağlıdır. Türk Ceza Kanunu, madde 478/1-3

Bu durumda ceza koşturmasının başlamasını isteyen kadın,

- Sulh Hakimi,
- Cumhuriyet Savcılığı,
- Zabıta makam ve memurları,
- Vali, Kaymakam veya Nahiye memurlarından

birine yazı ile veya tutanağa geçirilecek bir beyan ile şikayette bulunmalıdır (Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, madde 151). Bu şikayetin olayın gerçekleşmesinden sonra 6 ay içinde yapılması gerekir (Türk Ceza Kanunu, madde 108).

Kuşkusuz kadının elinde bulunan olanaklardan biri de boşanmaktır.

Karı kocadan herbiri, diğeri tarafından hayatına kastedilmesi veya kendisine pek fena muamelede bulunulması sebebiyle boşanma davası ikame edebilir. (Medeni Kanunu, madde 130/1)

Evlilik içi tecavüze uğrayan eş, bu hükme dayanarak, olayın gerçekleşmesinden itibaren 6 ay içinde mahkemeye başvurarak boşanma davası açabilir. Bu davada, kadının, kişilik hakkının ağır ihlali nedeniyle manevi tazminat talep etmesi de mümkündür (Medeni Kanun, madde 143/II).

Diğer yandan genel boşanma sebebini oluşturan "evlilik birliğinin sarsılması" hükmüne dayanarak da boşanma davası açılabilir. Buna göre:

Evlilik birliği, müşterek hayatı sürdürmeleri kendilerinden beklenemeyecek derecede temelinden sarsılmış olursa eşlerden her biri boşanma davası açabilir. (Medeni Kanun, madde 134/1)

Burada, bir süre sınırlamasına uymak zorunluluğu da olmadan, evlilik içi tecavüze uğrayan kadın boşanma davası açabilir. Yeter ki evlilik birliğinin temelinden sarsıldığı kanıtlanabilsin.

Hayat Kadınına Tecavüz

Yasalar kadını 'ayırıyor', erkeği kayırıyor 'Gayri Medeni Kanun'

TÜREY KÖSE

İZMİR - Türkiye, BM Kadınlar Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'ne 1985 yılında imza atmıştı. Kadını 'ayırıyor' yasalar ölümlerinde ikinci sınıf vatandaşlık olmasın diye bugüne dek değiştirildi ve yasalarda ki ayrımcı maddeler de kaldırıldı.

BM Kadınlar Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi taraf devletlere, kadınlara ve erkeklerin ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal alanlarda insan hak ve özgürlüklerinden eşit olarak yararlanmalarını sağlama, bu hakların güvence altına almak için yasal düzenlemeler yapma ve kadınlara karşı ayrımcılık yapılan ulusal yasaları yeniden düzenleme-ye kadınlara eşit haklar sağlama, sosyal yaşamda ayrımcı "ayrım"ın ortadan kaldırılmasını ve kadınlara eşit haklar sağlanmasını ve erkeklerle ortak sorumluluğu-

Önce tecavüz sonra 438

Kadınların yasalarla "cinsiyet ayrımcılığı" yapan maddelere karşı açtıkları ilk dava, TC'nin 438. maddesiydi. 438'i Anayasa'da tecavüz uğrayan Nezire Tarhan hastalığıydı. Tarhan, tecavüz uğradığı yetmiyormuş gibi bir de fahişlikle suçlanmış ve bir-

'İstanbullu fahişeler'den tepki, Sosyalist Parti'den genel grev çağrısı

Tecavüzün haklısı olamaz

Sultanahmet Adliyesi'nde dün toplanan bir grup kadın tarafından yapılan açıklamada.

durum Güçlendirme Vakfı'na yönlendirilmeye haklı olamaz. Bu vakıfın soruşturması ve sorular iftihar olacaktır.

Fahişelere 'gerekçeli' tecavüze büyük tepki

Haber Merkezi - Anayasa Mahkemesi'nin, fahişelerle ilgili kararları yönetici tecavüzüne da-

rekülmesi veyahut bu konuda ki görevlerini yerine getiremiyor. Bu olay, kadınlara karşı uygulanıyor. Sosyalist Parti Ankara İl Örgütü adına

marken bir bölümü ile konuşmak için Ankara'da. Kararlarını vermeden önce sokağın başı başta kadınların teki den...

riği. Bedet Öztürk (Sosyalist, feminist) dergi 'Kadın'ında Bu karar...

hükümlenmesi insanı dışlayıcı olmuyor. Prof. Dr. Türe Turhan'ın

Bu başlığın neden ayrı ele alındığını bazılarınız merak edebilirsiniz. Bunun her kadına yapılabilecek tecavüzdən ne farkı var diyebilirsiniz. Aslında haklısınız. Ancak 1986 yılında dört kişi tarafından tecavüze uğrayan hayat kadını N.T. bu farkı çok yakından yaşamak zorunda kaldı. Öyle bir farktı ki bu, iffetli kadına tecavüzde 9 yıl, hayat kadınına tecavüzde ise sadece 3 yıl ceza verilmesine sebep oluyordu... Öyle bir farktı ki, tecavüz gibi, vücut bütünlüğüne yönelik en ağır saldırılardan birine uğrayan kadını önce, iffetli olduğunu ispatlama yükü altına sokuyordu. N.T bunu kabullenmek istemedi ! Açtığı ceza davasında, iffetsiz olarak nitelendirilen kadınlara tecavüz edilmesi halinde cezanın 1/3'ine indirilmesini öngören Türk Ceza Kanununun madde 438'in Anayasa'ya aykırı olduğunu ileri sürdü. Antalya Ağır Ceza Mahkemesi bu iddiayı benimseyerek sorunu Anayasa Mahkemesi'nin önüne getirdi. Fakat çaba boşaydı. Anayasa Mahkemesinin ifadesiyle "ırza geçmek ve kaçırmak suçlarının fuhşu kendine meslek edinen bir kadına karşı işlenmesinde, bu kişinin uğradığı zarar ile aynı eylemlerin iffetli bir kadına karşı yapılması durumunda onun gördüğü zarar eşit sayılamaz"dı. Bu iki suçun "toplum yaşamında yaratacağı farklı etki" gözetilerek farklı cezaların verilmesi Anayasa'ya uygun nitelendiriliyordu... Ancak N.T.'nin başlattığı mücadele toplumda bir kez destek bulmuştu. Kalabalık kadın toplulukları bu maddenin Türk Ceza Kanunu'ndan çıkarılması için dönemin hükümetine baskı yapıyor, tecavüzün hiçbir şeklinin haklı kabul edilemeyeceğini savunuyordu. Sonuçta N.T.'nin başlattığı süreç başarıya ulaştı; 1990 yılında TBMM, bu toplumsal istemi dikkate aldı ve ceza indirimi öngören bu hükmü Türk Ceza Kanunu'ndan çıkardı.

Cebir, şiddet ve tehdit yoluyla, yine cinsel arzuların tatmin edilmesi amacıyla, ancak cinsel birleşme olmaksızın bir saldırıya maruz kalınırsa yine yasa koruma sağlamaktadır.

Türk Ceza Kanun, madde 415 ve 416/II uyarınca ırz ve namusa tasaddi de suç oluşturur ve iki-beş yıl arasında hapis cezası gerektirir.

Böyle bir saldırıyla karşılaşılması halinde de yukarıdaki tarif edilen şekilde hareket edilmeli; karakolda tutanak tutturulmalı ve doktor muayenesi gerçekleşmelidir. Bundan sonra savcılık yine sizin şikayetinizi beklemezsiniz soruşturmayı başlatmalıdır.

Dayak

Kadına karşı uygulanan şiddetin en yaygın olanı kuşkusuz, dayaktır. Kamuoyu araştırmaları, Türkiye'de kadınların % 26'sının kocadan, babadan, ağabeyden veya diğer akrabalarından dayak yediğini göstermektedir. Oysa bu oran da sadece buzdağının tepesini oluşturmaktadır. Aile içi şiddetin meşru sayıldığı bir toplumda, "aile mahremiyeti" kavramının ördüğü duvarlar arkasında nelerin gerçekleştiği hiçbir zaman gereği gibi gün ışığına çıkamamaktadır. "Koca sever de, döver

'Evdeki terör

ZAFER AKNAR

Vakıflar, dernekler, partilerin kadın komisyonları ve aileden sorumlu devlet bakanlığı her biri ayrı ayrı ya da birlikte kadın sorunlarını çözmeye çalışıyor. Sorunun en büyüğü ise 'evdeki terör.' Dayak yiyen veya dayak korkusunu yaşayan kadınlar bu konuda neler düşünüyor?

Prof. Dr. Yılmaz Esmel'in, İstanbul'da, değişik katmanlardan ve çeşitli kültür düzeyinde, 2 bin kişi arasında yaptığı araş-

tırma, genel olarak kadının "Evdeki terör"e nasıl baktığını ortaya koyuyor. Anketi yanıtlayan kadınların yarıdan fazlası (yüzde 55), "Bir kadının eşinden dayak yemeyi hakkettiği durumlar olabilir mi?" sorusuna "evet" diyor. Erkeklerde ise bu oran yüzde 66'ya kadar çıkıyor. Peki kadın, dayak atılmasını hangi durumlarda "haklı" görüyor? Bu sorunun yanıtı daha da şaşırtıcı; çünkü kadının dayak nedeni olarak gösterdiği konular, bir erkeğe göre daha fazla oranda dayak nedeni olabilir-

de" anlayışı toplumda yaygın kabul görmekte ve ne yazık ki kadınların birçoğu tarafından da paylaşılmaktadır. Dayağın temelinde sadece eğitimsizliğin yattığı düşüncesi ise, bir çok kadının aksi yönde tanıklığıyla yalanlanmaktadır.

Kadınlar, dayağı "hakettikleri" düşüncesini bir kez yenip adli makamlara başvurmaya karar verdiklerinde de yine toplumda yerleşmiş bu anlayış ile karşı karşıya kalmaktadır. Önce yakın çevresinin baskısıyla karşılaşmakta, ardından gittiği resmi merciler kendisini şikayetinden vazgeçirmeye çalışmaktadır. Suçun ve suçlunun ortada olmasına rağmen toplumsal çarklar bunu gizlemek için dönmektedir. Oysa kocasından yediği dayağa dayanamayarak 2, 4 ve 6 yaşındaki çocuklarıyla Fırat nehrine atlayan Cemile Ayhan'ın intiharı unutulmamalıdır.

Cemile kadınlara bayrak oldu

► Koca dayağı yüzünden üç çocuğuyla birlikte Fırat'a atlayarak intihar eden Cemile'nin dram kadın örgütlerini ayağa kaldırdı. Kadınlar 3 büyük kente protesto gösterileri düzenlediler

"CEMİLE'NİN KOCASI TUTUKLANDI" Kadınlar yıllarca süren dayak ve işkenceleriyle karısını ölümün kucakına atan Cemile'nin kocası Mustafa Çakmak hakkında "öldürmeye azmettiği" gerekçesiyle suç duyurusunda bulundular ve tutuklanmasını istediler.

"DEVLET TÜM BİRİMLERİYLE SUÇLU" Kadın derneklerinin hazırladığı bildiri ise, dayak konusunda devletin tüm birimleri suçlu olduğu ve erkeğin, karısına işkence yapma, tecavüz etme, yumruklama ve tüm şiddet unsurlarını uygulamalarına hukuk sisteminin ve mahkemelerin izin verdiği iddiası yer aldı.

Haber Merkezi- Koca dayağına dayanamayarak 2, 4 ve 6 yaşlarındaki üç çocuğu ile kendini Fırat sularına bırakan Cemile Ayhan'ın intiharı kadın örgütlerini ayağa kaldırdı. Ankara, İstanbul ve İzmir'de düzenlenen protestolarda kadınlar, devlet ve mahkemelerin izin verdiği iddiasını da gündeme taşıdı. Devlet Bakanı Türkan Aksoy, Mehmet Kahraman'a sundular. Ankara'daki kadın örgütleri de Cemile Ayhan'ın intiharı hakkında Birecik Çarşısı'na sığınmış. "Kadın ve Dayak" başlıklı panelde

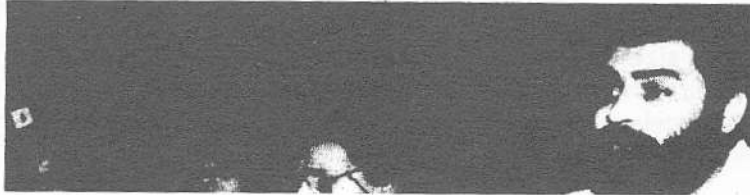
Kadının ailevi görevlerini yerine getirmemesi, "itaatsizliği", erkeğin kıskançlığı, alkol kullanması, çalışma hayatındaki başarısızlıkları veya salt hakim olunamayan sınırlar... Dayağın çok çeşitli nedenleri olabilmektedir. Oysa hukuk önünde bu gerekçelerin hiçbiri değer taşımaz. İşlenen suç aynıdır: şahsa karşı müessir fiildir ve cezalandırılmayı gerektirir (Türk Ceza Kanunu madde 456). Bu nedenle dayağın öncelikle dört duvar arasından çıkması gerekir. Bu konuda yapabileceğiniz nelerdir?

Cumhuriyet, 7 Kasım 1990

'Kadın ve Dayak' panelde tartışıldı

Dayağın mazereti olmaz

Istanbul Haber Servisi — "14 yaşında görücü usulüyle evlendim. Evlendikten bir ay sonra kocamın kumar alışkanlığı olduğunun farkına vardım. Ayrıca devamlı içki içiyordu ve her sebepten beni dövüyordu. 4 çocuğum var. Dayak yemem yüzünden çocuklarım ruhsal ve fiziksel sorunlara sahip" diyor. Kadın sığınacağına sığınmış. "Kadın ve Dayak" başlıklı panelde

Dayak yedikten sonra en yakındaki karakola gidin ve olayı anlatın. Polisin tutanak tutmasını isteyin ve söylediklerinizin aynen tutanağa geçirilmesine dikkat edin. Varsa, şahitler de ad ve soyadlarıyla belirtin. Tutanağın tarih ve numarasını almayı ihmal etmeyin.

Polisin sizi, tutanağın yazılmasından sonra ilgili doktora göndermesi gerekir. Eğer ilgili doktor bulunamaz veya polis göndermemekte ısrar ederse kendiniz en yakın hastaneye gidin ve muayene olun.

Doktorun özellikle kaç gün süreyle günlük işlerinizi yapamayacak durumda olduğunuzu belirlemesini isteyin. Bunun dışında iç organlarınızın zarar görüp görmediğini, beş duyunuzda bir bozulma olup olmadığını, yüzünüzde meydana gelen yaraların devamlı iz bırakıp bırakmayacağını hamileyseniz, çocuğunuzun durumunu tespit etmeleri gerekir. Bütün bu noktaların belirtildiği raporun bir örneğini alın.

Eğer raporu özel bir hastaneden aldıysanız en kısa sürede hükümet tabibine onaylatın.

Doktordan aldığınız raporun içeriğine göre farklı şekillerde hareket etmeniz gerekebilir. Karşılaştığınız saldırının hiçbir hastalığa sebep olmaması veya sizi on günden az süreyle günlük işleri yapmaktan alıkoyması halinde ancak sizin açacağınız ve yürüteceğiniz bir ceza davası ile sonuca ulaşabilirsiniz. Buna karşılık dayacağın vücudunuz üzerindeki etkilerinin daha ağır olması halinde polise yaptığınız ihbar doğrudan Cumhuriyet Savcılığı'na bildirilir ve soruşturma başlar. Kocanız hakkında, sizin isteğinizden bağımsız olarak kamu davası açılır. Bu nedenle polise başvurduğunuzda elinizdeki doktor raporuna göre izlemeniz gereken usulün hangisi olduğunu sorun. Polis ya saldırının ağırlığı nedeniyle olayı Savcılığa intikal ettireceğini söyler ya da sizin dava açmanızı ister.

Eğer size dayak atan kocanızsa, başvurabileceğiniz bir diğer yol boşanmaktır. Daha önce de gördüğümüz gibi eşlerden herbiri diğeri tarafından kötü muameleyle uğradığı gerekçesiyle boşanma davası açabilir (Medeni Kanun madde

130). Ancak bu davanın olayın gerçekleşmesinden itibaren 6 ay içinde açılması gerekir. Bu davada aynı zamanda maddi ve manevi tazminat talep edilmesi de mümkündür (Medeni Kanun madde 143). Ayrıca yine evlilik birliğinin temelinden sarsılmış olması nedeniyle Medeni Kanun madde 134/l'e dayanarak da boşanma davası açılabilir.

Ancak devamlı bir dayak tehdidi altında bu hukuki olanaklardan faydalanmanız mümkün olmayabilir. **Bu baskıdan kurtulmak, yaşadıklarınızı paylaşmak ve sorunlarınızı danışabilmek için bir "kadın evine", "kadın sığınağına" başvurmanız da mümkün.** Aynı olayları yaşayan başka kadınlarla dayanışma içinde olmak size muhakkak cesaret verecektir!

Dayak kadınların kaderi değil !

Biz kadınlar ne kadar zor koşullarda olsak da, ne kadar acı çeksek de hayatımızı değiştirebiliriz. Dayağa hayır diyebiliriz. Hayır dediğimizde, karşı koyduğumuzda daha güçlü olacağız. Gücümüzü önce kendimize sonra bizi denetim altında tutmak için şiddet uygulayan kocamıza, babamıza, ağbimize gösterebiliriz. Çünkü baskı altında olmak istemiyoruz. Kendi hayatlarımızı yaşamak, geliştirmek istiyoruz.

Dayakla birlikte yaşıyorsanız, aile içindeki şiddet sizi yıldırıyorsa bizi arayın. Kadın dayanışmasının yeni mekânı Mor Çatı'da birlikte olalım, konuşalım, çözümler düşünelim. Korkularımızdan, gereksiz utanç duygularımızdan kurtulalım. Çünkü dayak kadınların suçu olmadığı gibi kaderi de değil.

Mor Çatı'yı her gün
14:00-18:00 saatleri
arasında
148 60 85'den
arayabilirsiniz.

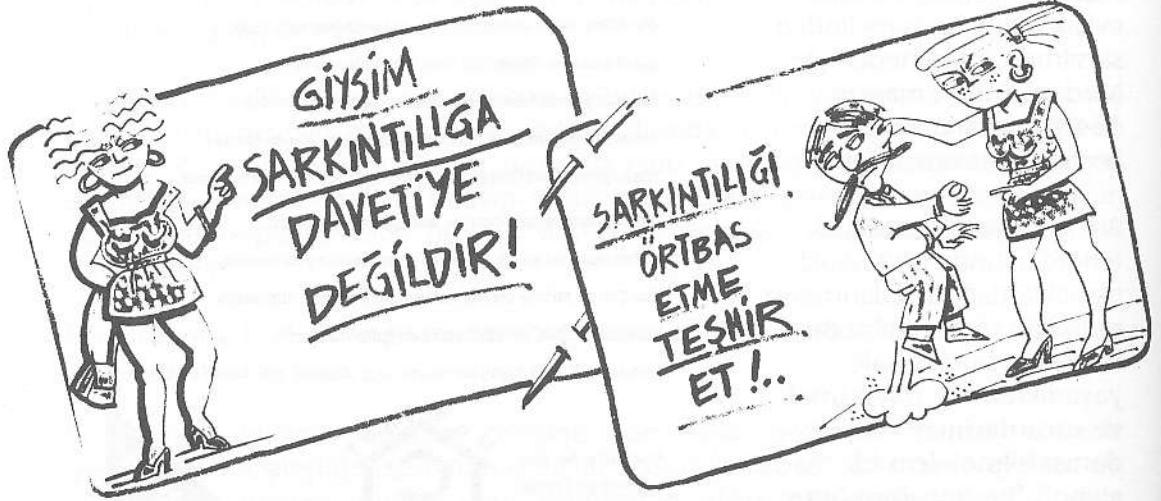
**Bu numarayı saklayın:
148 60 85**

Başvurabileceğiniz Kuruluşlar

Altındağ Kadın Danışma Merkezi (Ankara)
Bornova Belediyesi Kadın Danışma Merkezi (İzmir)
Bakırköy Kadın Kültür ve Dayanışma Evi (İstanbul)
Bakırköy Belediyesi Kadın Sığınma Evi (İstanbul)
Kayseri Belediyesi Sığınma Evi (Kayseri)
Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı (İstanbul)
Nazilli Belediyesi Kadın Dayanışma Merkezi (Nazilli/Aydın)
Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Altındağ Aile Danışma Merkezi (Ankara)
SHÇEK Ankara İli Kadın Misafirhanesi (Ankara)
SHÇEK Antalya İli Kadın Misafirhanesi (Antalya)
SHÇEK Bursa İli Kadın Misafirhanesi (Bursa)
SHÇEK Eskişehir İli Kadın Misafirhanesi (Eskişehir)
SHÇEK İzmir İli Kadın Misafirhanesi (İzmir)
Şişli Belediyesi Kadın Sığınma Evi (İstanbul)

Sarkıntılık

Kadınların sürekli karşılaştığı cinsel taciz türlerinden biri de 'sözetme ve sarkıntılıktır. Yolda, otobüste, işyerinde; düşünülebiyecek her yerde, sözle, yazıyla veya el hareketleriyle bu tür tacizler yaşanmaktadır. Oysa erkekler arasındaki bu yaygın davranış türü de bir suç oluşturmaktadır.

Kadınlara .... söz atanlar üç aydan bir seneye ve sarkıntılık edenler altı aydan iki seneye kadar hapsolunur. (Türk Ceza Kanunu, madde 431)

Size sözetilmesi veya sarkıntılık yapılması halinde, suçun koğuşturulması için şikayette bulunmanız yeterlidir. Hangi makamlara şikayette bulunabileceğiniz 'evlilik içinde tecavüz' başlığı altında incelenmiştir. Bu makamlardan birine başvurmanız halinde suçlu hakkında dava açılacaktır.

ÇALIŞMA HAYATINDA KADIN

Aysel üç yıldır özel bir işyerinin paketleme bölümünde çalışıyordu. Her gün zamanında işine gidiyor, gerektiğinde akşamlara kadar işyerinde kalıyor, gerekli her türlü özveride bulunuyordu. Sebebi basitti; işini seviyordu ve kaybetmek de

istemiyordu. Nitekim son bir yıla kadar yöneticilerin kendine karşı tavrından da çok memnundu. Ancak bu bir yıl içinde çok şey değişmişti. Eski müdürünün emekli olması ve yerine yenisinin gelmesiyle birlikte kendisiyle aynı bölümde çalışan diğer erkek işçilerin maaşları devamlı artış göstermeye başlamış, onlara primler dağıtılmıştı. Yaptıkları işin aynı olmasına rağmen kendisi sınırlı bir ücret artışıyla yetinmek zorunda bırakılmıştı. Oysa pek yakında doğacak çocuğu ona bir sürü ek masraf getirecekti ve bu maaş artışına ihtiyacı vardı. İşyerinde görüştüğü diğer kadın arkadaşları da aynı sorundan şikayetçiydiler.

Aysel, sendikaları olmadığı sürece, işverinin, ücretleri serbestçe belirleyebileceğinin farkındaydı. Bu durumda tek çare işi bırakmak mıydı? Bir kadının, hem de hamileyse, yetenekleri ne kadar çok olursa olsun kolay kolay bir iş bulamayacağını gayet iyi biliyordu. Bu nedenle yapabileceği başka şeylerin olup olmadığını araştırmaya başladı.

Önce diğer arkadaşlarına danıştı. Onlar da durumu kabullenmek istemiyorlardı. Böylesine bir eşitsizliğin engellenebilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Sonunda çareyi tanıdıkları avukat arkadaşları Şebnem Hanıma başvurmakta gördüler. Şebnem Hanımın anlattıkları doğrusu çok hoşlarına gitti...

Her şeyden önce Anayasa'nın 10. maddesi, herkesin cinsiyet farkı gözetilmeksizin yasalar önünde eşit olduğunu belirtmekle genel ilkeyi ortaya koymuştur. Bu ilke özel yasalarla da kuvvetlendirilmiştir. İş Kanunu'nun 26. maddesi uyarınca "bir işyerinde aynı nitelikte işlerde ve eşit verimle çalışan kadın ve erkek işçilere sadece cinsiyet ayrılığı sebebiyle farklı ücret verilemez". Sizin işyerinizde cinsiyetiniz dışında, farklı bir ücret verilmesini gerekçelendirecek herhangi bir sebep olmadığına göre dava açmak yoluyla bu eşitsizliğe bir son verebilirsiniz.

Kulaklarına inanamıyorlardı. Kadın erkek eşitsizliğini bu kadar somut olarak yasaklayan bir hükmün olabileceğini hiç düşünmemişlerdi. Oysa bu düzenlemelerle de kalmıyordu. Uluslararası sözleşmelerde de bu tür ayrımcılıklar yasaklanıyordu. Bir an 'bu tür düzenlemelere ihtiyaç duyulduğuna göre dünyanın her yerinde kadınlar aynı sorunu yaşıyorlar' diye düşündü Aysel, sonra tekrar Şebnem Hanıma kulak verdi.

*Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi de 11.maddesinde açıkça bu soruna değinmiştir:
Taraf devletler, çalışma alanında kadınlara karşı ayrımcılığı kaldırmak ve kadın erkek eşitliği esasına dayanarak eşit haklar sağlamak için özellikle aşağıda belirtilen konularda bütün uygun önlemleri alacaklardır: ... Sosyal yardımlar dahil, eşit ücret hakkı, eşdeğerde işde eşit muamele görme ve işin niteliğinin değerlendirilmesinde eşit muamele görme hakkı (madde 11/d).
Bunun yanısıra Uluslararası Çalışma Örgütü'nün Erkek ve Kadın İşçilerin Eşit Değerde İş İçin Eşit Ücretlendirilmesine İlişkin 100 Sayılı Sözleşmesi ve İş ve Meslek Makımından Ayrımcılığa İlişkin 111 Sayılı Sözleşmesi de Türkiye tarafından imzalanmış ve onaylanmıştır. Bu sözleşmeler de Türk hukuku açısından yasa hükmündedir.*

'Peki ama bütün bu ayrımcılığı yasaklayan ve kadın-erkek arasındaki eşitlik ilkesini hayata geçirmeye çalışan düzenlemeler bize hangi olanakları tanımaktadır?' diye sordu Aysel'in bir iş arkadaşı. Bunun üzerine Şebnem Hanım onlara, açacakları davayı anlatmaya başladı:

Açacağınız davada öncelikle bu ayrımcılığın tespit edilmesini ve firmanızda aynı tür işte çalışan erkeklerle bundan sonra eşit ücreti almanıza hükmedilmesini isteyeceksiniz. Bunun dışında şu ana kadar yapılan ayrımcılık nedeniyle alamadığınız ücret artışı ve primleri de talep edebilirsiniz.

İşte istedikleri sonuca ulaşmak bu kadar kolaydı. İyi ki yaşadıkları ayrımcılığı kabullenmek istememiş ve haklarını aramayı denemişlerdi...

Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi her ne kadar İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve diğer birçok uluslararası sözleşme, cins ayrımı yapılmaksızın herkesin insan haklarından yararlanacağı ilkesini getirmişse de, gerçekte kadınlar bu haklardan erkeklerle eşit olarak yararlanamamıştır. Bu nedenle Birleşmiş Milletler bünyesinde sadece kadın sorununa özgülenmiş bir sözleşmenin kabulü düşüncesi doğmuş ve Ayrımcılığı Önleme Sözleşmesi bunun ürünü olmuştur. Sözleşme 1 Eylül 1981'de aralarında Mısır, Nikaragua, Portekiz, Sri Lanka gibi az gelişmiş ülkelerin bulunduğu 20 devletin onayıyla yürürlüğe girmiştir. Türkiye ancak 1985 yılında sözleşmeye taraf olmuştur (Resmi Gazete 14.10. 1985, Sayı:18898). Bu sözleşmeye göre: "Kadınlara karşı ayırım" deyimi kadınların, medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkeğin eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınması, kullanılması ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelir.

Aysel ücret sorununu hallettiyse de, şimdi yakında doğacak olan çocuğu nedeniyle başı derde girmişti. İşvereni kendisine ancak doğumdan önce ve sonra bir hafta izin verebileceğini bildirmişti. Hatta bu süreleri uymaması halinde onu işten atmakla tehdit ediyordu!

Avukat Şebnem Hanıma son gittiğinde öğrendiği şeyler kendisine çok yardımcı olmuştu. Acaba tekrar onun başını ağrıtsa mıydı? Aysel dayanamadı ve utana, sıkıla yine yazıhanenin yolunu tuttu. Sorunu Şebnem Hanıma anlattı. Ancak bu sefer çözüm daha da kolaydı. Hakları açıkca yasada yazıyordu.

Kadın işçilerin doğumdan önce 6 ve doğumdan sonra 6 hafta olmak üzere 12 haftalık süre içinde çalıştırılmaları yasaktır. Ancak bu süreler işçinin sağlık durumuna ve işin özelliğine göre doğumdan önce ve sonra gerekirse artırılabilir. Bu süreler hekim raporu ile belirtilir.

Analık izni denilen bu süre içinde maaş alınıp alınmadığı da önem taşıyordu Aysel açısından. Şebnem Hanımın dediğine göre bu **on iki haftalık izin süresince Sosyal Sigortalar Kurumundan, aldığı ücretin üçte ikisi tutarında "geçici işgöremezlik ödeneği"** alabiliyormuş (Sosyal Sigortalar Kanunu, madde 49 ve 89/VII). Yani kural olarak işverenin kendisi birşey ödemiyor, onun yerine bir oranda Sosyal Sigortalar Kurumu ödüyor.

Şebnem Hanım, kadın işçiye bu izin dışında, kendisinin istemesi halinde **doğumdan sonraki 6 haftanın bitiminde 6 aya kadar ücretsiz izin de verilebileceğini** (İş Kanunu madde 70/IV) açıkladı.

Ancak bununla da bitmiyordu. Aysel'in ayrıca, yeniden çalışmaya başladıktan sonra da bazı hakları vardı:

- *Tekrar çalışmaya başladıktan sonra çocuğunu emzirmek için, öğle tatilinden önce ve sonra, ayrı ayrı iki defa 45 dakikalık izin alabilirsin. Bu izinler iş süresinden sayılır (Gebe veya Emzikli Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Tüzük, Resmi Gazete 10.4.1987 Sayı:19427 - madde 6).*
- *İşyerinde 100-150 kadın işçi çalışıyorsa, işverenin, bir yaşından küçük çocukların bırakılması ve bakılması ve anne tarafından emzirilmesi için çalışma yerinden ayrı bir emzirme odası kurması zorunludur (madde 7/I).*
- *İşyerinde 150'den çok kadın işçi çalışıyorsa, işverenin, 0-6 yaşındaki çocukların bırakılması ve bakılması ve gerektiğinde anne tarafından emzirilebilmesi için çalışma yerinden ayrı bir yurt kurması zorunludur (madde 7/II).*

Ayrıca ona işverenin baskısından korkmamasını zira İş Kanunu'nun 100. maddesi uyarınca **analık izni süresince kadını çalıştıran veya ücretsiz izin vermeyen işverenlerin cezalandırılacağını** da anlattı.

Son olarak Şebnem Hanım Aysel'e bir de İş Kanunu almasını öğütledi. Her işçinin

en temel haklarını buradan anlaması ve işverenden gelen çeşitli baskılara cevap verebilmesi mümkün olabilirdi dediğine göre...

EVLİLİK İÇİNDE KADIN

Zeliha 28 yaşındaydı. Uzun süredir birlikte olduğu nişanlısı Mustafa'yla artık evlenmeye karar vermişlerdi. İkisi de bir işte çalışıyordu, bu yüzden ortak bir evin getirdiği sorumlulukları nasıl birlikte taşıyabilecekleri konusunda da önceden tartışmışlardı. Ne mutlu ki, ikisi de, işlerin ortaklaşa yürütüleceği konusunda hemfikirdi. Onun dışında da eve ilişkin her konuda birlikte hareket edeceklerini, iki tarafın da kendisini aynı derecede sorumlu hissetmesi gerektiğini kabul etmişlerdi. Ne de olsa hayat tarzları aynıydı. İkisi de sabah 6.30'da kalkıyor, bütün gün işde çalışıyor, akşam aynı servisle eve geliyorlardı.

Her ne kadar zamanında Zeliha'nın annesi, çalışmadığı için bütün ev işlerinden sorumlu olmuşsa da Zeliha bu işbölümünü pek de hakça bulmuyordu. Hele hele kendisinin çalıştığı düşünülürse artık bu düzeni devam ettirmek için hiçbir neden ortada yoktu. 'İyisi mi ben bir de açıp kanundan, evlenince haklarım nelermiş bir bakayım' diye düşündü Zeliha. Ne de olsa en doğrusu orada yazardı...

Bireylerin kişisel durumlarını, mallar üzerindeki yetkilerini ve ölümünden sonra miraslarının akıbetini düzenleyen Medeni Kanun'da, karı-koca-çocuk arasındaki ilişkilerin de yer aldığını biliyordu. İlk işi bu kanunu raftan çıkarmak ve karıştırmak oldu. Sonuçta "Evlenmenin Umumi Hükümleri" adlı bir başlığın altında aradığını buldu (Medeni Kanun, madde 151 vd.). Ancak sonuç büyük bir hayal kırıklığıydı...

Karı ve kocaya ortak olarak, evlilik birliğinin mutluluğunu sağlama ve çocukların bakım ve eğitimine özen gösterme görevi yüklenmişti. Ayrıca karşılıklı sadakat ve dayanışma borcu içindeydiler. Bunlara diyecek hiçbir şey yoktu. Ancak karı ve kocanın tek tek görevleri sayıldığında doğrusu şaşkıncı olmamak mümkün değildi.

Her şeyden önce koca, evlilik birliğinin başkanı olarak ilan edilmişti (Medeni Kanun, madde 152/I). Bütün bundan sonraki düzenlemeler de bu yaklaşımın ışığı altında kaleme alınmıştı. Bu noktada özellikle eşler arası görev paylaşımı ilginçti.

ERKEK	KADIN
1. Evi seçmek (Medeni Kanun, madde 152/II)	1. Eve bakmak (Medeni Kanun, madde 153/II)
2. Karı ve çocuklara bakmak	2. Gücü yettiği kadar kocasına yardımcı ve danışman olmak (Medeni Kanun, madde 152/I) (Medeni Kanun, madde 153/II)

Demek ki ikisinin ortaklaşa hayatlarını geçireceği evi erkek seçecekti. Kendisi de kural olarak seçilen bu evde yaşamak zorundaydı. Bu yetmiyormuş gibi bir de bu evin bakımından da tamamen kendisi sorumlu tutuluyordu. Yasa bunu, kadının bir görevi olarak kabul ediyordu. Oysa o da sabahtan akşama çalışıyor, Mustafa kadar yoruluyordu. İsteyen karı-koca işbölümünü bu yönde yapabiliirdi, buna Zeliha'nın diyeceği yoktu, ama yasanın bu yönde genel bir kural koyması bütün çalışan kadınlar açısından büyük bir eşitsizlik doğuruyordu.

Kendisi eve bakmakla görevlendirilirken, Mustafa'ya da karısının ve doğacak olan çocuklarının geçimini sağlama yükümü getiriliyordu. Oysa Zeliha'nın maaşı Mustafa'nın maaşından yüksekti. Bir de kocasından cep harçlığı istemesi çok anlamsız olmaz mıydı? Niye yasalar iki insan arasındaki evlilik ilişkisini bu kadar katı kurallara bağlamışlardı ki? Daha esnek olmanın yolları yok muydu? Her çiftin durumu farklı olabilirdi. Ne kadını eve mahkum etmek, ne de erkeğe tek başına bakım borcunu yüklemek doğru değildi.

Zeliha okumaya devam etti. Hemen bir diğer anlaşılmaz düzenleme gözüne çarptı. **Evlilik birliğinin temsili konusunda da koca yetkili kılınmış** (Medeni Kanun, madde 154), **kadına ise ancak sınırlı bir temsil yetkisi tanınmıştır**. O ancak evin devamlı ihtiyaçları için birliği temsil edebiliyordu. Ne anlama geliyordu bu farklı düzenleme?

Burada sorun, eşlerin evlilik birliğinin ihtiyaçlarını karşılamak için yaptığı harcamalardan kimin sorumlu olacağı noktasında düğümlenmektedir. Gün be gün eşler hukuki işlemler yapmaktadır. Pekiyi, bu işlemlerden yalnızca ona taraf olan kişi mi sorumlu tutulacaktır? Yani bir dolap alındığında sadece onu alan eş mi bunun bedelinden sorumlu tutulacaktır? Yoksa diğer eş de sorumlu mudur? Taraflar ne ölçüde birbirlerini temsil etmektedir?

Koca, doğrudan doğruya evlilik birliğinin ihtiyaçlarını karşılamak için bu birliği temsilen, herhangi bir sınırlama olmaksızın hukuki işlem yapabilmektedir. Yani alışveriş gibi basit işlerin yanı sıra ev kiralamak, buzdolabı satın almak, çocuklara özel öğretmen tutmak gibi maddi külfeti yüksek işlemleri yapabilmektedir. Bu

işlemlerin sonuçlarından öncelikle kocanın kendisi sorumlu tutulur, ancak kendisinin borç ödeyemez duruma düşmesi halinde kadın ikinci sırada sorumlu tutulabilmektedir. Yani kocanın birliği temsilen yaptığı bu işlemlerden tali olarak kadın da sorumludur.

Oysa kadın yalnızca evin devamlı ihtiyaçları için evlilik birliğini temsilen harcamalarda bulunabilmektedir. Yiyecek maddeleri satın almak, çocukların okul malzemesini temin etmek gibi harcamaları yapabilmektedir. Bu harcamalardan sorumlu olacak olan kişi de yine ilk aşamada kocadır. Kadın, kendisinin yaptığı bu işlemlerden ancak, kocanın borç ödeyemez duruma düşmesi halinde sorumlu olur.

Özetle koca, hem kendisinin hem de karısının yaptığı, evin ihtiyaçlarına ilişkin harcamalardan sorumludur. Kadın ise ancak kocanın ödeme gücünü çekmesi halinde, ikincil olarak sorumlu tutulabilir.

Kocanın karısının temsil yetkisini genişletme hakkı vardır. Yani o karısına evin devamlı ihtiyaçlarını aşan harcamalarda bulunma yetkisi verebilir (Medeni Kanun madde 158). Ancak, aynı şekilde bu temsil yetkisini kötüye kullanması veya kullanmaktan aciz olması halinde, koca, karının temsil yetkisini sınırlayabilir ya da tamamen kaldırabilir (Medeni Kanun, madde 156).

Zeliha şöyle bir topladı kafasında. Demek benim, evin ihtiyaçları için yaptığım bütün harcamalardan öncelikle Mustafa sorumlu oluyor. Bu durumda benim "sorusuzca" yaptığım harcamalar nedeniyle Mustafa'nın ve dolaylı olarak evlilik birliğimizin yıkılmaması için Mustafa benim temsil yetkimi sınırlayabiliyordu. Eğer "örnek eş" olursam temsil yetkimi genişletebiliyor... Pekiyi, Mustafa'nın sorumsuzca harcama yapması halinde ne oluyordu? O kendisi öncelikle sorumlu oluyor, ancak tali olarak ben de sorumlu oluyorum! Ama ben onun temsil yetkisini sınırlandıramıyorum.

Zeliha'nın iyice sınırları bozulmuştu. Eşlerin evlilik birliği içinde eşit temsil yetkisine sahip olması gerekmez miydi? Yani evlilik birliğinin devamı için yaptıkları bütün harcamalardan ikisinin birlikte sorumlu olması...

Zeliha'nın okusaydı kuşkusuz büyük tepkisini çekecek olan bir diğer hüküm ise 1992 yılında Anayasa Mahkemesi tarafından oybirliğiyle iptal edilmiştir. Bu hükme göre, evli bir kadın ancak, kocasının açık veya örtülü izni ile bir iş veya sanatla uğraşabilmekteydi. Kocanın izin vermekten kaçınması halinde ancak kadının, kendisinin bir iş veya sanatla uğraşmasının ailenin çıkarı gereği olduğunu ispat etmesi halinde bu izin hakim tarafından verilebiliyordu.

1990 yılında, bir halk türküsü sanatçısı olan H.A., kocasından boşanmak için dava açmış, daha önce çalışmasına karşı gelmeyen kocası ise bu dava üzerine Medeni Kanun madde 159'a dayanarak H.A.'nın çalışmasını yasaklamıştır. H.A. hemen çalışma iznini geri almak için mahkemeye başvurmuş, ayrıca bu maddenin Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırılığını ileri sürmüştür. Mahkeme bu iddiayı haklı

görmüş ve sorunu Anayasa Mahkemesi'nin önüne götürmüştür. Anayasa Mahkemesi, "Kocanın eşinin mesleğini veya işini yürütmesi için izin vermesi veya uygun görmezse izin vermemesi kadının kişilik haklarını ihlal ettiği gibi Anayasa'nın 10 maddesinde yerini bulan kadın erkek eşitliği ilkesine de aykırılık oluşturur" görüşünü savunmuş ve bu maddeyi iptal etmiştir. Böylelikle H.A'nın çabaları sayesinde Medeni Kanun'dan eşitliği bozucu hükümlerden en azından biri çıkarılabilmıştır.

Cumhuriyet, 30 Aralık 1990

Kocasından izin almayacak

Kadına çalışma izni

ANKARA/İZMİR (Cumhuriyet) — Kadınların çalışabilmesi için kocalarından izin almalarını öngören Medeni Kanun'un 159. maddesi Anayasa Mahkemesi tarafından, anayasaya aykırı bulunarak oybirliğiyle iptal edildi.

Medeni Kanun'un 159. maddesi İzmir'de nisan ayı içerisinde bir boşanma davasıyla gündeme gelmişti. Eşinden boşanmak için dava açan Hatice Albayrak, dava sürerken kocasının kendisine daha önce verdiği çalışma iznini geri alması üzerine İzmir 4. Sulh Mahkemesi'ne başvurdu. Albayrak'ın avukatları Kemal Yücel ve Senih Özay, maddenin anayasaya aykırı olduğunu öne sürdüler. İzmir 4. Sulh Hukuk Mahkemesi anayasaya aykırılık savını haklı buldu ve konuyu Anayasa Mahkemesi'ne götürdü.

Başta, Türkiye'deki çeşitli kadın derneklerinin ve Yeşiller'in yoğun tepkisine neden olan Medeni Kanun'un 159. maddesi "Karı, kocasının açık ya da dolaylı izni ile bir iş veya sanatla uğraşabilir. Kocanın izinden ka-

çınması halinde karı, kendisinin bir iş veya sanatla uğraşması, birliğin ya da bütün ailenin çıkarı gereği olduğunu ispat ederse, bu izin hâkim tarafından verilebilir" şeklindeydi.

Fahişelere tecavüzdən ceza indirimi öngören Türk Ceza Kanunu'nun 438. maddesinden sonra gündeme gelen Medeni Kanun'un 159. maddesinin de iptal edilmesinin sevindirici olduğunu vurgulayan avukat Semih Özay, Türkiye'de tüm kadınları ilgilendiren bir konunun böylece çözümlenmiş olduğunu açıkladı. Özay, "Şimdi konu parlamentoya gelecek. Parla-mentonun yeni bir 159. madde yaratması söz konusu. Devlet Bakanı Cemil Çiçek'in flört konusunda görüş ve tutumuna rağmen parlamentonun Anayasa Mahkemesi'nin bu maddeyi iptal etmekte verdiği mesajı alarak, buna uygun bir karar vereceğine ve kocanın aile reisliğini kaldıracağına inanıyorum" dedi.

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ahmet Kılıçoğlu, "Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararının,

son derece isabetli olduğunu" söyledi.

Prof. Dr. Kılıçoğlu, AA muhabirine yaptığı açıklamada, Medeni Kanun'un 159. maddesinin kabul edildiği tarihten beri tartışıldığını belirterek, "Bu madde kadın-erkek eşitliğini zedeleyen, kadına evlendiği zaman çalışma özgürlüğünü kaybetti- ren bir maddeydi" dedi.

Kılıçoğlu, özetle şöyle devam etti:

"İptal kararının Resmi Gazete'de yayımlanması ile kadınlar çalışma özgürlüğüne kavuşacaklar. Anayasa Mahkemesi'nin iptal kararınının oybirliği ile alınması da ayrıca kutlanacak bir olaydır."

Türk Kadınlar Birliği Başkanı Aysel Göksoy da konuyla ilgili görüşlerini şöyle açıkladı:

"Kanundaki bu madde kadınlar için büyük bir hürriyetstizlikti. Maddenin iptaliyle, kadın çalışma ve ekonomik özgürlüğünü elde etmiş olacak."

Bu kararın alınmasından, şahsım ve Türk kadınları adına büyük memnurluk duyduğumu ifade etmek isterim."

Zeliha yasada göz gezdirmeye devam etti. Çok geçmeden onu düşünmeye sevk eden bir başka hükme daha rastladı. Buna göre kadın evlenmekle kocasının soyadını taşımaya başlıyordu (Medeni Kanun, madde 153). Bu kendisi açısından bir hak olduğu kadar bir yüküm de oluşturuyordu. Oysa bu noktada da Zeliha ve Mustafa çok farklı bir bakış açısına sahiptiler. Onlar ikisinin soyadını yan yana koyarak oluşturacakları bir evlilik soyadını kullanmak istiyorlardı. Yasa, isim üzerindeki hakkı kişilik hakkının bir parçası olarak kabul etmekteydi. Pekiyi,

kendisinin 28 yıl boyunca kullandığı soyadını bir günden ötekini terk etmek zorunda bırakılması bununla nasıl bağdaştırılabiliyordu? Neden erkeğin soyadının yanı sıra kadının soyadını veya birleşik bir soyadı evlilik soyadı olarak kabul etmek yasa tarafından engelleniyordu? Doğrusu bunu anlamakta da Zeliha güçlük çekiyordu.

*Demek Soyadınız, Ademoğlu serdar gül çiçek hızlı can ...
Başınızdakı epey evlilik geçmişe
benzer.*

Evlilik birliğinin reisini koca ilan eden bir yasa, acaba çocuklar üzerindeki velayet hakkının kullanımı açısından nasıl bir düzenleme getirmekteydi? Zeliha doğrusu merak etmeden duramadı. Şöyle bir yasayı karıştırdı ve biraz ileride "Velayet" başlığını buldu (Medeni Kanun, madde 262 vd.). Tam tahmin ettiği gibiydi...

Yasada yer alan düzenlemeye göre, evliliğin devamı süresince, kural olarak, eşler velayet hakkını birlikte kullanıyordu. Ancak, anlaşamamaları halinde babanın oyu üstün tutuluyordu (Medeni Kanun madde 263). Örneğin çocuğun hangi okula gideceği, nasıl bir eğitim alacağı, hangi arkadaşlarla birlikte olacağı, ne zaman çalışacağı konularında hep baba son sözü söyleyebiliyordu.

Zeliha "ne de olsa yasada en doğrusu yazar" fikrini artık terk etmişti. Aksine, bu yasanın günün gerçeklerine uygun olmadığı, eskidiği görüşündeydi. Acaba yalnızca kendisi mi bu bakış açısına sahipti? Acaba başka ülkelerde bu konuda nasıl düzenlemeler vardı? Belki de Türkiye'ye örnek olabilecek gelişmeler yaşanmaktaydı.

Nitekim Zeliha'nın, hukukçu bir arkadaşından öğrendiğine göre bu konuda bir çok önemli gelişme yaşanmaktaydı. Örneğin Almanya'da henüz 1957 yılında kabul edilen "eşit haklar yasası"yla kadın erkek eşitliğini bozucu hükümler yasalardan ayıklanmıştı. Aynı şekilde Fransa'da 1965 ve 1970 tarihli yasalarla gerekli değişiklikler yapılmıştı. Türk Medeni Kanunu'na kaynaklık eden İsviçre Medeni Kanunu da, 1988 yılında yürürlüğe giren bir yasayla, karı koca arasındaki eşitliği bozucu hükümlerden arındırılmıştı. Yani İsviçre Medeni Kanunu'nda da aynen yer alan, yukarıda açıklanan hükümlerin hepsi bu kanundan çıkartılmıştı. Oysa Türkiye'de hâlâ bu hükümler yerli yerindeydi. Hem de 1985 yılında

Türkiye'nin "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırimcılığın Önlenmesi Sözleşmesi"ni imzalamış olmasına rağmen. Bu sözleşmenin 16. maddesi açtı:

Taraf Devletler kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayırımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

...

*c. Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklar,
d. Medeni durumlarına bakılmaksızın, çocuklarla ilgili konularda ana ve babanın eşit hak ve sorumlulukları tanınacak, ancak her hal ve kârda çocukların menfaatleri en ön planda gözetilecektir.*

...

g. Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil karı ve koca için eşit kişisel haklar.

Kadın kuruluşlarının desteklediği tasarı, yüz bini aşkın imzayla Cindoruk'a iletili

Kadın Hakları... Hemen şimdi!

BERAT GÜNÇİKAN

ANKARA - Adıyaman'ın Besni ilçesinin Yazıyalan köyünden, Ayşe, Emine, Fatma ve Aysel'in imzaları Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un elinde. Dördünün de isteği aynı: kocaları aile reisi olmamalı, kendi so-yadlarını kullanabilmeli ve evlilik içinde edinilen malların bölünmüşünden eşit faydalanabilmeliler. Bunun için Medeni Kanun'da yapılacak her türlü değişikliği de destekleme kararındalar.

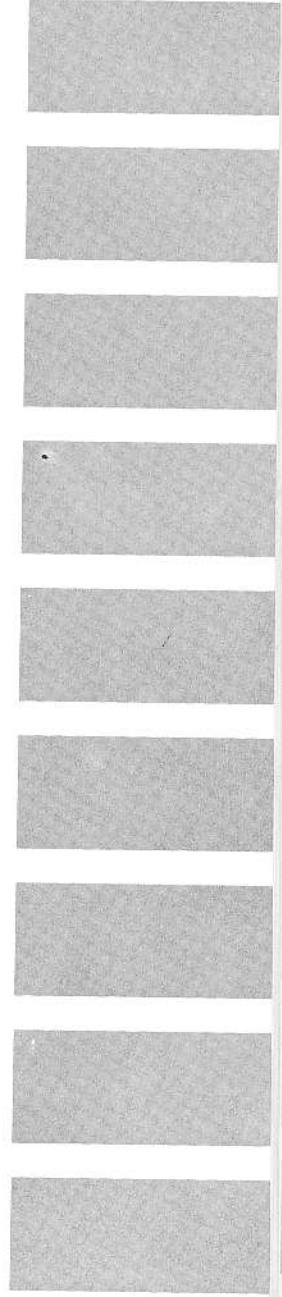
Ayşe, Emine, Fatma ve Aysel yalnız değil, yüz bini aşkın kadın ve erkekle beraber. 1926 yılında kabul edilen ve döneminde neredeyse tüm dünya için de geçerli olan Medeni Kanun'da yapılacak ön görülen değişiklikleri hemen, şimdi istiyorlar. İstanbul Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma Merkezi'nin hazırladığı ön tasarı da bu değişikliklerin neler olması gerektiğini vurguluyor.

İletilen bu ön tasarı, dört aylık bir sürede toplanan yüz bini aşkın imzayla birlikte TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk'a iletili. Kadın kuruluşları temsilcileri, 17 Şubat'ta Medeni Kanun'un kabul edilmesinin 67. yıldönümünden de yararlanarak, Ankara çıkartmasını gerçekleştirdiler. Temsilciler sayesinde Meclis'in gündemi değişti, DYP Grup Salonu'nda belki de ilk kez kürsüde bir kadın, kadınların özgürlüğünden, erkek-kadın eşitliğinden söz etti.

Kadın kuruluşları temsilcileri, Ankara'daki etkinliklerini Anıtkabir'e, üzerinde, "Kadın hakları devrimi bütünsel bir süreçtir" yazan çelengi bırakmakla başladılar. Prof.Dr. Nermin Abadan Unat, Anıtkabir Özel Defteri'ne, kadınların demokrasiden ve laiklikten vazgeçmeyeceklerini yazdı. İstanbul'dan katılan kadın kuruluşları temsilcileri daha sonra gazetemiz yazarı Uğur Mumcu'nun öldürüldüğü noktaya çiçek bıraktılar, eşi Güldal Mumcu'ya hüzünlü dileklerinde buluştu.

Kadın sorunları ve sosyal hizmetlerden sorumlu Devlet Bakanı Türkan Akyol'u ziyaret ederek, medeni kanunda istedikleri değişikliğe destek sözü aldılar. TBMM'sinin ikram salonunda bir sepet içinde iletili Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk'a medeni kanun değişikliği ön tasarisının bir örneği ile yüz bin imza. T.C. Kadın Sorunları Araştırma Merkezi Müdürü Prof. Dr. Necla Arat, Cindoruk'a, bugün Avrupa Konseyi ülkelerinde Medeni Hukukların ailede eşler arası eşitlik esasına göre düzenleyen ülke olarak yalnız T.C'nin görüldüğünü anımsattığı konuşmasını, "Demokratikleşmeyi ilke edinmiş olan koalisyon hükümetimizin ve parlamentomuzun bu eşitliği sağlayacak yasal değişikliği gerçekleştireceği amudunu taşıyoruz" diye sürdürdü. Kadınlar, daha sonra Adalet Bakanı Seyfi Oktay'ı da ziyaret ettiler. Görüşmede, kadın hakimlere kota uygulanmasını kaldırdığını açıklayan Oktay, kadın kuruluşlarının yasa değişikliği ön

Aradan 9 yıl geçmiş olmasına rağmen, Türkiye, imzaladığı bu uluslararası sözleşmenin gereklerini yerine getirememişti. Ancak hukukçu arkadaşı Zeliha'nın biraz olsun moralini düzeltebildi. Medeni Kanun'un ilgili hükümlerini değiştirme yönünde yoğun çabaların olduğunu, yakın gelecekte olumlu sonuç alınabileceğini müjdeledi. Zeliha bunu duyunca çok sevindi. Gazetelerde her gün bu haberi aramaya başladı ve kadın kuruluşlarının bu yöndeki taleplerini dile getirdiği kampanyalara da katılmaktan geri kalmadı. Yasa değişir değişmez yeni haklarını incelemeye kararlıydı...

ÇEVRE HAKKI

10

ÇEVRE HAKKI

Bir insanın Ömrünün 3 Saati

Çocukluk yıllarında, ilk kez doğanın güzelliklerini gözlemliyorsunuz. Her şey yeni ve heyecan verici. İlk kez doğanın güzelliklerini gözlemliyorsunuz. Her şey yeni ve heyecan verici. İlk kez doğanın güzelliklerini gözlemliyorsunuz. Her şey yeni ve heyecan verici.

Bu zaman kesitini 45 yaşındaki bir insanın hayatıyla karşılaştıracak olursak; ilk memeli hayvanlar 8 ay, insan türü ise, ancak bir iki gün önce ortaya çıkmıştır. Tahminen bir saat önce insan tarımı öğrenmiş, 1 dakika önceyse endüstri devrimini başlamıştır. İşte bu 60 saniye içinde insan, bu gezegenin hammadde kaynaklarını yağmalamış, toprağı, havayı ve suyu zehirlemiş ve sayısız hayvan ve bitkiyi yok etmiştir.

DÜNYAMIZ TAHMİNEN 4.500.000.000 YAŞINDADIR.

BU ZAMAN KESİTİNİ 45 YAŞINDAKİ BİR İNSANIN HAYATIYLA KARŞILAŞTIRACAK OLURSAK; İLK MEMELİ HAYVANLAR 8 AY, İNSAN TÜRÜ İSE, ANCAK BİR İKİ GÜN ÖNCE ORTAYA ÇIKMIŞTIR. TAHMİNEN BİR SAAT ÖNCE İNSAN TARIMI ÖĞRENMİŞ, 1 DAKİKA ÖNCEYSE ENDÜSTRİ DEVRİMİ BAŞLAMIŞTIR. İŞTE BU 60 SANİYE İÇİNDE İNSAN, BU GEZEĞENİN HAMMADDE KAYNAKLARINI YAĞMALAMIŞ, TOPRAĞI, HAVAYI VE SUYU ZEHİRLEMİŞ VE SAYISIZ HAYVAN VE BİTKİYİ YOK ETMİŞTİR.

Greenpeace

Banu'nun Günlüğü'nden 3 Sayfa

Güzelim Yeşilsu deresi; çocukluğumda amcamların o salıncak gibi teknesiyle, ne güzel gezinirdik kıyılarında. Tuttuğumuz balıkların tadına doyum olmazdı. Ya şimdi; gökyüzünün rengi de kirli gri farkındayım ama derenin rengi kırmızı ile kahverengi arasında yapay bir renk. Geçenlerde çocuklar yine zehirli balıkları bahçeye getirdiler. Ya güzelim bahçe; amcamların dere kenarındaki tarım arazileri tümüyle mahvoldu. Salkım salkım kiraz ağaçları kurudu. Biliyorum herşeyin nedeni o fabrika!

Bütün çocukluk anılarımı terk ederek, Yeşilsu deresini o korkunç rengin esaretine mi bırakmam gerekiyor? Eski tekne gezilerinin özlemini Ege kıyılarında tatile çıktığım zamanlarda gideriyordum. Ama bu yaz o masmavi 'benim gizli koyum'un da yavaş yavaş renk değiştirmeye başladığını farkettim. Artık küçük küçük anlıyorum ki, kaçacak liman yok!

"Hadi dedim Banu ! Artık harekete geçmenin zamanıdır..."

Sabah aynaya baktığımda yüzümü her zamankinden güler yüzlü gördüm dersem inanın. Sanki gözbebeklerimin gizli bir köşesinde bir ışık parıldamaya başlamıştı. Henüz çok belirsiz; ama keskin. Galiba hem çocukluk anılarımla barışmanın, hem de yemek, çalışmak, uyumak üçlüsünün dışında birşeyleri değiştireceğini hissetmenin verdiği bir güven duygusu.

Kendime derhal bir çevre kanunu aldım. Sayfalarını biraz şüphe, biraz da merakla karıştırmaya başladım. Okulda okuduğum birkaç hukuk dersindeki bilgilerimi anımsamaya çalışarak, kanunun sayfalarında gözlerimi gezdirmeye başladım.

'Yeşilsu deresi kurtarılmalıydı ama nasıl?'

Şimdi bir kere havada, suda ve toprakta meydana gelen olumsuz bir gelişme var ve ekolojik denge bozulmuş, hem de yapılan etkinlik sonucu ortaya koku, (gürültü) ve atıklar çıkıyor ve çevrede arzu edilmeyen sonuçlar doğuyor; o halde bir çevre kirliliği mevcut. (Çevre Kanunu, madde 3)

Yasa ne diyor; **çevre kirliliği varsa, bu kirliliği öncelikle kirleten önlemelidir.** İşte arıtma tesisi yapacak, atıkları değerlendirecek filan. Eğer kirleten, gerekli önlemleri almamışsa, bu işi idare de kirleten adına yapıp bütün masrafları Kirletene ödetebilir.

"Kirlenmenin önlenmesi, sınırlandırılması ve mücadele için yapılacak harcamaların kirleten tarafından karşılanması esastır. Kirleten kirlenmeyi durdurmak, gidermek ve azaltmak için gerekli önlemleri almaması veya bu önlemlerin yetkili makamlarca doğrudan alınması nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarınca yapılan gerekli harcamalar ... kirletenden tahsil edilir." (Çevre Kanunu, madde 3/f)

Tabii, katılıyorum.
Kirleten ödemeli,
sonra bu ödeme, mala yansıtılarak
halka ödetilmeli

Demek ki, bu derenin kirliliğinden sorumlu olan fabrika işletmesi bu kirliliği önlemekle yükümlü. Bu ilke açık: '**KIRLETEN ÖDER**'. Ama gel gör ki, başvurduğum fabrika işletmesi bana 'kirlenmeyi önlemek için her türlü tedbiri aldıklarını' belirterek kirlenmeden hiçbir biçimde sorumlu tutulamayacaklarını söyledi. Artık bundan sonraki olaylar için hiçbir kusurları yoktu. Kendileri arıtma tesisini kurdumuşlardı. Gerekli standartlara uymuşlardı. O halde sorumlu tutulamazlardı.

Hafifçe gülümsedim: '**Elbette ki arıtma tesisini filan yapacaksınız; yoksa zaten fabrikayı çalıştıramazsınız**' dedim. (Çevre Kanunu, madde 11) '**Yasa, açıkça eski-yeni işletmeler için bu zorunluluğu getirmiş; eğer bu tesisleri kurmazsanız işletme izni alamazsınız; izni almış olsanız bile yasaya aykırı davrandığınız için etkinlikleriniz her an durdurulabilir.**'(Çevre Kanunu, madde 15)

'Üstelik' dedim, Çevre Kanununu karıştırmış olmanın güveniyle 'sizin bu söylediklerinizin hiçbir anlamı yok; çünkü, siz kusurunuz olmasa da ortada fabrikanızdan kaynaklanan bir çevre kirliliği varsa bunu gidermekle yükümlüsünüz. Ayrıca eğer siz bu kirliliği önlemek için birşeyler yapmazsanız, ben kamu makamlarına başvurarak gerekli önlemleri almalarını ve masrafları da sizden tahsil etmelerini isteyeceğim'.

"Çevreyi kirletenler ve çevreye zarar verenler sebep oldukları kirlenme ve bozulmadan doğan zararlardan dolayı kusur şartı aranmaksızın sorumludurlar" (Çevre Kanunu madde 28/1)

'Hatta -çevreyi kirleten ve bozan- fabrikanızın etkinliklerinin durdurulmasını Kaymakamlığa başvurarak isteyeceğim.

Çevreyi kirleten veya bozan faaliyetten zarar gören veya haberdar olan gerçek veya tüzel kişiler idari makamlara başvurarak bu faaliyetin durdurulmasını isteyebilirler" (Çevre Kanunu madde 30)

"Galiba fabrika yetkililerini biraz olsun korkuttum. Ama içimde hala ciddi bir sürü sıkıntı vardı. Amcamların kuruyan kiraz ağaçları, çevreye verilen bir sürü diğer zarar, zehirlenerek ölen balıklar; bunların tümünün sorumlusu fabrika değil miydi ? Tamam adamlar yatırım yapmışlardı, ülke ekonomisine faydaları vardı ama diğer yandan bir sürü zarar veriyorlardı. Doğrusu amcama gidip, onun tarım arazilerinde meydana gelen zararı talep etmesi gerektiğini söyledim. Ne de olsa Çevre Kanunu, böyle bir olanak tanımıştı (bakınız yukarda Çevre Kanunu madde 28/1). Üstelik, Çevre Kanunu ayrıca diğer yasalara göre de, tazminat isteminde bulunabileceğini belirtmişti.

"Kirletenin, meydana gelen zararlardan ötürü genel hüküme göre tazminat sorumluluğu saklıdır" (Çevre Kanunu madde 28/2)

Sonra anımsadığım kadarıyla, belediye İstanbul Boğazında iki tankerin çarpışması sonucunda ortaya çıkan deniz kirlenmesi nedeniyle balıkhaneye daha az balık geldiği için belediyenin zarar gördüğünü belirterek tanker işletmelerini sorumlu tutmuş ve yüklüce bir tazminat almıştı. Amcam ve balıkçı arkadaşları dere kirlendiği için ölen ve tutulamayan balıklar nedeniyle uğradıkları olası zararı da isteyebilirlerdi. Çünkü, açıklı ki bu zararlar o fabrikanın atıklarının bir biçimde, geçmişte veya şimdi o dereye bırakılmasından doğmuştu. Yani ortada zararlar neden arasında açık bir bağlantı bulunuyordu.

*Yargıtay, 4. Hukuk Dairesi 24.9.1984 E.4789/K. 6923
"... bilirkişiler (...taşınmaza fasülye, ıspanak ve maydanoz ekildiğini; ekim, gübreleme, mücadelede tarım tekniklerinin eksiksiz yerine getirildiğini; ancak davalıya ait fabrikadan çıkan gazların bitkilerin dokularını yaktığını, yaprak, sürgün ve meyveler üzünde beyaz lekelerden oluşan kurumalar olduğunu) tesbit etmişlerdir ... bu aşamada elde edilen kanıtlara göre, davalıya ait fabrikadan çıkan gazların etkisiyle, davacının malvarlığında bir eksilme (zarar) meydana gelmiştir"*

Galiba artık bir şeylerin düzelme şansı vardı. 'Keşke bu yatırım oraya yapılmıyaydı' diye düşündüm. Ama nerede herşeyi önüne boyuna daha baştan değerlendiren mantık !

"... Dereler ve nehirlerden akan, parıldayan sular, sadece su değil ama atalarımızın kanlarıdır. Eğer size toprak satarsak, onun kutsal olduğunu hatırlamalısınız; ve çocuklarınıza da onun kutsal olduğunu öğretmelisiniz. Göllerin berrak suyundaki her hayali yansıma, halkımın yaşamından olaylar ve anılar anlatır. Suyun mırıltısı babamın babasının sesidir.

Nehirler erkek kardeşlerimizdir, susuzluğumuzu giderirler, nehirler kanlarımızı taşırlar ve çocuklarımızı beslerler. Eğer size toprağımızı satarsak, hatırlamalısınız ve çocuklarınıza öğretmelisiniz ki nehirler bizim kardeşlerimizdir ve sizin de; bundan dolayı nehirlere herhangi bir kardeşe göstereceğiniz kibarlığı göstermelisiniz ..."

Bu konuşma 1854'de Kızılderili Şef Seattle tarafından halkının topraklarını satması istenmesi üzerine bir cevap olarak yazılmıştır.

YATIRIMLARDA ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ

Bu arada, Önder'den gelen bir mektup sevincime sevinç kattı.Yoksa artık yatırımların çevresel etkisi baştan düşünölmeye başlanmış mıydı ? Bana ÇED Nedir? diye garip bir soru sorarak başlamış mektubuna ....

Sevgili Bana,

Bugün kuşlar gibi özgür ve mutluym. Düşünebiliyor musun!... kendimi yirminci yüzyılın son 10 yılında gerçek bir keşif gibi hissediyorum. Nasıl mı? sana kısa bir 'keşif' hikayesini, bir soru sorarak anlatayım.

'ÇED nedir?'

İşte bu sorunun yanıtı benim küçük keşfimin ana eksenini. Herhalde kafanı karıştı, bu çocuk dağcılıkla uğraşa uğraşa böyle oldu diye düşünüyorsun. O halde ben de 'keşif' hikaye'mi başından alayım.

Biliyorsun iki yıldır ODTÜ'nün dağcılık klübünde çalışmalara katılıyorum. Nihayet bu yaz beklenen gezi, gezi programımıza alındı ve o görkemli Kaçkar dağlarına doğru yola çıktık. Kaçkarlar deyince aklına neler geliyor tahmin edebiliyorum: "Balatların ülkesi". "Yaylaların ve binbir tonda yeşilin cenneti". Sana

anlatırken bile, Kaçkarların heyecanını yeniden yaşıyorum. Galiba herkese sıklıkla Kaçkarları, Bulat'a, Marsis'i, Verçenik'i ya da Hemşin'i anlatmalıyım.

Ama yanılma; benim küçük keşfim bu yöreler değil. Ne de olsa binyıllardır buralarda Güney Kafkasya halkları içiçe yaşıyor. Doğrusu, buralar benim keşfim demek bu türkuaz gözlü insanlara büyük saygısızlık olur.

Hareketli yolculuğumuzun ardından yaylalara vardığımızda, zorlu dağ tırmanışı için hazırlık amacıyla çok güzel bir yerde kamp kurmuştuk. İşte benim keşif hikayemin başlangıç noktası da bu kampın iki yüz metre doğusunda yer alan bir yamaç. Kamp kurduktan sonra, gruptan iki arkadaş ve ben çevreyi kolaçan için yola çıktık. Biraz ilerledik ki ne görelim? Biz, biraz da belgesel çocuğu olmanın bilgisizliği ile sıçrayan ceylanlar, iri dağ ayıları göreceğimiz umarken kocaman kocaman dozerler uzakta belirirdi. Yamaçta hafriyat yapıyorlardı. Galiba belgesellerin hepsi yalan söylüyor. Artık dağlarda ayılar yerine, devasa makine canlıları var.

Şaka bir yana, bu dozerlerin inşaat yaptıkları açıktı ve muhtemelen çok yıldızlı bir oteli türk turizmine kazandırmak gibi yüce (!) bir amacı hedeflemişlerdi. Aldığımız yanıtlar bizi haklı çıkardı. Biz öyle kolay bu durumu kabullenecek adamlar değildik. Hemen acemi dedektifler gibi, inşaatın her gönden fotoğrafını çektik.

Kampa geri dönüp, gördüklerimizi diğer arkadaşlarla paylaştığımızda üzerimize derin bir kasvet çöktü. Akşamın hüznü de bu kasvete eklenince duygularımızı artık sen tahmin et.

Bu iş böyle gitmezdi. Kasveti üzerimizden atmalı ve bu sorunu önüne boyuna tartışmalıydık. Derhal arkadaşları hareketlendirdim. Ateşi biraz daha odun atıp, canlandırdık. Ama kamp sorumlusunun umutsuz sözleri biraz heyecanımızı kırdı.

Ona göre, 'Türkiye'nin en güzel körfezlerinden birisi olan Gökova'ya, üstelik kaybedilecek turizm geliri de düşünülmeden termik santral yapılmamış mıydı? Hem de yörenin muhtarları santralin yapımına karşı Danıştay'a başvurmuşlardı. Ama sonuç olumsuzdu. Danıştay hükümetin yatırım kararını olumlu bulmuş ve yatırıma ilişkin işlemleri iptal etmemişti. Doğrusu dünyanın gözü önünde yapılan bu santral engellenememişken, Kaçkarlar gibi daha çok turist çekmek için kampanya açılan bir yörede turistik otel yapılmasına karşı çıkmak Don Kişot'luk değil de neydi?'

Ama bu ülkede yatırım yapılırken, bu yatırımın çevreye yapacağı olumlu ve olumsuz etkileri değerlendirmek gerekmez miydi? Acaba Kaçkarların ortasına bilmem kaç yıldızlı otelin dikilmesi çok mu gereklidir, çok mu kaçınılmazdır? Bu sorular tartışılmadan nasıl yatırım yapılabilir; galiba biraz da genç olmanın verdiği şaşkınlıkla anlayamıyorduk. Bu yanıtız sorular, yayladaki konak yerimizin bütün güzelliğini unutturmuştu. Sabah, biraz içimiz buruk, gezi programımızı sürdürdük.

İşte büyük dönüşüm de gezinin bitmesiyle başlıyor. Ben bütün tartışmalara ve varılan umutsuz sonuçlara karşın tatmin olmamıştım ve Kaçkarları çok paralı, az akıllı yatırımcıların insafına terk etmemekte kararlıydım. Büyük an Helsinki Yarıttaslar Derneği'nin dağıttığı bir broşürün elime geçmesiyle geldi. Başlık; sana sorduğum soruydu:

"ÇED NEDİR?"

Broşürü okuduğamda aklımda 100 watluk on tane ampül yanmış gibi oldu. Broşür, Çevre bakanlığının 7 şubat 1993'te, Çevre Kanununa göre hazırlanan ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ YÖNETMELİĞİ'ni tanıtıyordu. Broşüre göre, 30 yataktan fazla yataklı turistik tesisler ÇED Onaraştırmasına tabi idi. Üstelik eğer bu tesis, 'hassas yöre'de yapılıyorsa, ÇED raporunun alınması mutlaka gereklidir. Yapımı süren otelin 30 yataktan fazla kapasiteli olduğu belliydi.

Ben de derhal Çevre Bakanlığı'nı arayarak Kaçkarlar ve yöresinin 'hassas yöre' kapsamında olup olmadığını sordum. Sonuç olumluydu. O halde, o yamaçta gördükleri inşaat halinde olan otel için mutlaka ÇED raporu alınmış olmalıydı. Çevre Bakanlığına başvurarak, otelin ÇED raporunu görmek istediğimi belirttim. Bakanlıktaki ilgililer, böyle bir raporun o yörede yapılan bir otel için sözkonusu olmadığını; çünkü, o yörede bir otelin yapıldığından haberleri dahi olmadığını söylediler. Bu durumda hemen elimdeki fotoğrafları gösterdim, inşaatın hızla ilerlediğini ve doğal yaşam büyük zararlar verildiğini anlattım. Bunun üzerine bakanlık yetkilileri derhal o yörenin valilik veya kaymakamlığına başvurarak inşaatı durduracaklarını; aslında o makamların zaten ÇED Yönetmeliğine göre, durumu öğrenir öğrenmez inşaatı durdurmaları gerektiğini belirttiler.

Düşünebiliyor musun? Galiba bu ülkede hala umut var. İşte benim küçük keşfim,

ismi 'CED'. Biraz az gelişmiş ama olsun. Herşeyin bir çocukluk dönemi vardır.
Mutlaka bu CED olayı biraz kafanı karıştırdı. Bu nedenle sana Broşürü gönderiyorum.
Çaliba mektubum biraz uzun sürdü, artık derslerime dönmem gerekiyor. Ama bu
kaşif heyecanıyla biraz zor olacak.

Hoşçakal.

Önder

"... Beyaz adamın bizim adetlerimizi anlamadığını biliyoruz. Toprağın bir parçası diğerleriyle aynı onun için, çünkü gece gelip topraktan ihtiyacı olanı alıp giden bir yabancısıdır o.

Dünya onun kardeşi değil, ama düşmanıdır ve onu fethetimi ilerlemeye devam eder. Babalarının mezarlarını geride bırakır ve aldırılmaz. Çocuklarından dünyayı kaçıtır. Aldırılmaz. Babalarının mezarları ve çocuklarının hakları unutulmuştur. Annesi dünyaya ve kardeşi göğe, satın alınan, yağma edilen, koyunlar ya da parlak boncuklar gibi değişilen birer malmış gibi davranır, iştahı dünyayı yiyip bitirecek ve geride sadece bir çöl bırakacaktır ..."

Kızılderili Şef Seattle'ın konuşmasından.

ÇED NEDİR? ÇED NEDİR? ÇED NEDİR? ÇED NEDİR? ÇED NEDİR? ÇED NEDİR?

ÇED NEDİR?

ÇED, Çevresel Etki Değerlendirmesinin kısaltmasıdır.

ÇEVRESEL ETKİ DEĞERLENDİRMESİ NEDİR?

Eğer tasarlanan bir etkinlik, çevre sorunlarına yol açabilecek nitelikteyse, bu etkinliğin çevreye vereceği zararın belirlenmesi, bu olumsuz etkilerin nasıl önlenebileceği ya da enaz düzeye düşürülebileceği veya çevreye zarar vermeyecek başka seçeneklerin mümkün olup olmadığının değerlendirilmesidir.

ÇED RAPORU NEDİR?

Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu, etkinlik ile doğurabileceği çevre sorunlarını geniş boyutlarıyla ortaya koyan rapordur.

HANGİ ETKİNLİKLER İÇİN ÇED RAPORU ALMAK GEREKLİDİR?

ÇED Raporunun alınması gereken etkinlikler iki grupta toplanabilir:

I. MUTLAKA ÇED RAPORU ALINMASI GEREKEN ETKİNLİKLER

- RAFİNERİLER, GAZLAŞTIRMA VE SIVILAŞTIRMA TESİSLERİ
- TERMİK (300 MW'tan güçlü) VE NÜKLEER SANTRALLER
- RADYOAKTİF ATIK/ NÜKLEER YAKITLAR VE İŞINLANMIŞ NÜKLEER YAKITLAR İLE İLGİLİ TESİSLER
- ENTEGRE KİMYA TESİSLERİ
(Petrokimya, zararlı ve toksik madde üreten tesisler, patlayıcı madde sanayi, tarım ilaçları ve farmasötik ürünlerin üretilmesi, akü ve pil üreten fabrikalar, bu alanlarda büyük depolama tesisleri)
- ASBESTLE İLGİLİ TESİSLER
- BÜYÜK ALTYAPI ETKİNLİKLERİ
(büyük karayolu, demiryolu hatları ve bunlarla bağlantılı köprüler, tüneller vb., havaalanları, büyük limanlar, yüksek gerilimli enerji nakil hatları, büyük barajlar)
- TOPLU KONUT (1000 konuttan fazla) VE OLİMPİK KÖYLER
- DENİZDEN ARAZI KAZANMA VE DİP TARIMASI ETKİNLİKLERİ
- TOKSİK VE TEHLİKELİ ATIKLARI YOK ETMEYE, DÖNÜŞTÜRMEYE İLİŞKİN ETKİNLİKLER
- PETROL, GAZ BORU HATLARI VE DEPOLAMA ETKİNLİKLERİ
- GEMİ SÖKÜM YERLERİ VE UÇAK YAPIM VE ONARIM TESİSLERİ
- DÖKME DEMİR VE ÇELİĞİN ERGİTİLDİĞİ VE DEMİRDEŞİ METALLERİN ÜRETİLDİĞİ TESİSLER
- ÇİMENTO/GÜBRE/ŞEKER/SİGARA/LASTİK/KAĞIT ÜRETİMİ FABRİKALARI
- DEMİRYOLU TEÇHİZATININ VEYA MOTORLU ARAÇLARIN İMALİ VE MONTAJ
- UZMANLIK SANALİ BÖLGELERİ
- HAYVAN KESİMİ VE YAN ÜRÜNLERİNE İLİŞKİN TESİSLER
- BÜYÜK YERALTI SUYU ÇIKARMA TESİSLERİ
- MADEN ÇIKARILMASI VE ZENGİNLEŞTİRİLMESİ ETKİNLİKLERİ
- DENİZDEN PETROL ÇIKARMA ETKİNLİĞİ
- TABAKHANE VE DERİ ÇIKARMA TESİSLERİ
- TAŞ VE TOPRAK SANAYİ

II. ÇED ÖN ARAŞTIRMASINA TABİ OLAN VE YA HASSAS YÖRELERDE YAPILAN YA DA YEREL ÇEVRE KURULLARININ 'Çevresel Etkileri Önemlidir' KARARINI VERMESİ ÜZERİNE ÇED RAPORU GEREKTİREN ETKİNLİKLER

- İSTİHRAÇ/ENERJİ/KİMYA/GIDA VE İÇKİ/TEKSTİL VE KAĞIT SANAYİ
- METALLERİN İŞLENMESİ
- ARAZI KULLANIMI VE ALTYAPI PROJELERİ
(arıtma, sulama vb. tesisler, eğitim, spor kompleksleri, 17 kattan yüksek binalar, toplu konut-200-1000 konut arası-, turizm kompleksleri -30 yataktan fazla-, tatil köyleri ve tatil siteleri, liman, metro, raylı taşıma sistemleri, otobüs terminalleri, barajlar)
- ELEKTRİK VE ELEKTROMANYETİK TESİSLERİ

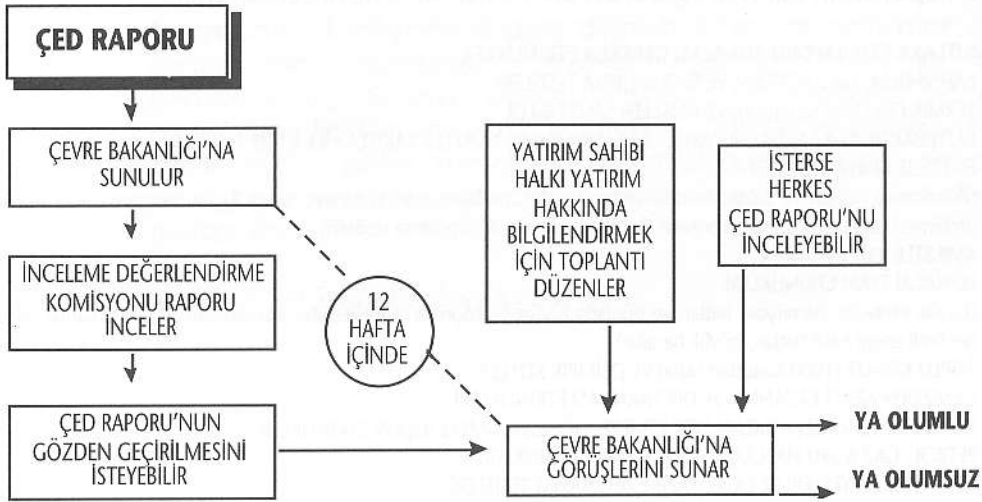
ÇED NEDİR? ÇED NEDİR? ÇED NEDİR? ÇED NEDİR? ÇED NEDİR? ÇED NEDİR?

ÇED RAPORUNU KİM, NASIL HAZIRLAR?

ÇED Raporunu hazırlama görevi, etkinlik sahibinindir. ÇED Raporunda, tasarlanan etkinliğin yer, kullanılacak teknoloji, kaynak seçiminin çevreye etkileri, inşaat ve sonrası çevre sorunları ve bu konularda alınabilecek önlemleri, farklı seçeneklerin neler olabileceği, fayda-maliyet analizi gibi konularda bilgileri ve değerlendirmeleri içerir.

ÇED RAPORU NEREYE SUNULUR VE NASIL DEĞERLENDİRİLİR?

Hazırlanan ÇED Raporu;
ÖNCE

ÇED ÖN ARAŞTIRMASI NEDİR?

Yukarda, II. grupta yer alan etkinliklerin yapılması için mutlaka ÇED Raporu gerekmez. Ama eğer bu etkinlikler, milli parklar, tarım alanları, SİT gibi 'hassas yöre'lerde yapılıyorsa, mutlaka ÇED Raporunun alınması gereklidir. Bu tür etkinlikler, 'hassas yöre'lerde yapılmasa dahi, etkinliği gerçekleştirecek olanlar, ÇED Ön Araştırması Kontrol Listesi ve Değerlendirme Tablosunu doldurarak, Çevre Bakanlığının o yöredeki taşra örgütüne sunar. Bakanlık örgütü, gerekli görürse bir uzmanlık komisyonu da kurarak ilgili tabloyu inceler ve raporunu Yerel Çevre Kuruluna sunar. Yerel Çevre Kurulu önemine göre, ya '**Çevresel Etkisi Önemlidir**' kararını verir ki, bu durumda ÇED Raporunu düzenlemek, etkinlik sahibi için zorunlu duruma gelir; ya da '**Çevresel Etkisi Önemsizdir**' kararını verir ki, bu durumda ÇED Raporuna gerek olmadan etkinliğe girişilebilir. Bu önemsizlik kararı, verildikten sonra **1 hafta** süre ile askıda kalır ve bu süre içinde valiliğe başvurularak itiraz edilebilir.

İKİ HABER

ÖZCAN ÖZGÜR

MUĞLA- Türkiye'de ilk kez Muğla'da bir sanayi tesisinin kurulup kurulamayacağına halkla birlikte karar veriliyor. Çevre Yasasının 10. maddesinin öngördüğü ve yönetmeliği olmadığı için bugüne değin uygulanmayan ÇED raporu, "kamuoyunun ÇED sürecine katılımı" sağlanarak Çimentoş'ın Bayır Kasabası'nda planladığı çimento tesisi için uygulanıyor ...

Muğla'nın eşsiz doğa ve kültür zenginliğiyle alay edilircesine fabrika bacaları dikilmeye devam ediliyor.

Santrallerden sonra şimdi de çimento fabrikası.

OKTAY EKİNCİ

MUĞLA- Önce, Karya ile Likya'nın sınırında, tarihi İndus (Dalaman) Irmağı'nın suladığı bereketli topraklarda Dalaman Seka Kağıt Fabrikası; yanı sıra aynı bölgedeki ormanlık koyların kıyısında maden yıkama tesisleri ve petrol depoları; derken, güzellikler kenti Stratonikeia'nın yanı başında Yatağan Termik Santrali; hemen peşinden, Karya'nın orta yerinde Yeniköy Termik Santrali; aynı anda, dünya cenneti Gökova Körfezi'nde Ören Termik Santrali... ve tüm bunlar yetmiyormuş gibi, şimdi de verimli zenginliklerin tam ortasına, Bayır Çimento Fabrikası !...

Bayır'daki tarım alanına kurulmak istenen çimento öğütme ve paketlenme tesisi için, Çimentoş tarafından İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'ne bir ÇED raporu hazırlanmıştır.

Cumhuriyet, 29 Ağustos 1993

zenginliğiyle adeta alay edilircesine fabrika bacaları dikilmeye devam

n sonra şimdi de çimento

nurları
kentlin
lndan
te ku-
in ve-
Türki-
Koru-
ı ede-
ı aynı
kuşat-
ğdır-

Muğla'nın Bayır kasabasına kurulmak istenen çimento fabrikasına tepkiler yükselirken, üniversitenin ÇED raporu bile halkı ikna etmeye yetmedi.

gereğini", yerine getirmeye çalışı- köylünün elinden ucuza kupatıp, diyerek köylüden satın alıyorlar.

lanım amaçlarının l
fi; böylece spekülasi-
egemen olmasına d
"dur" denilebileceği
zenleme, ya da "fizi-
disiplini" bulunmuy-
ca da, kimse kalkış
"Sen burasını tarım
aldın ve zeytinlik ya-
mıyor ve "ÇED rap-
fabrikasını kurabik

Cumhuriyet, 26 Temmuz 1993

ÖRNEK DAVRANIŞ

Sanayi tesisi için halkın kararı alınıyor

ÖZCAN ÖZGÜR

MUĞLA- Türkiye'de ilk kez Muğla'da, bir sanayi tesisinin kurulup kurulamayacağına halkla birlikte karar veriliyor. Çevre Yasası'nın 10. maddesinin öngördüğü ve yönetmeliği olmadığı için bugüne değin uygulanamayan ÇED raporu, "kamuoyunun ÇED sürecine katılımı" sağlanarak Çimentoş'ın Bayır Kasabası'nda planladığı çimento tesisi için uygulanıyor.

Raporu hazırlayan "bilim kurulunun" başkanı Prof.Dr.Aysen Müezzinoğlu, böyle bir çalışma için tanınan sürenin az olduğundan yakınıyor ve kesin bir sonuç için yeterli incelemede bulunamadıklarını vurguluyor. Başta Bayır Belediyesi, DSİ, Tarım İl Müdürlüğü gibi ilgili kamu kuruluşları ise, "kendilerine danışılmadan" hazırlanan ÇED raporunun "gerçekçi" bir değerlendirmeden uzak olduğunu, tarım alanının korunmasıyla elde edilebilecek uzun vadeli yararların gözardı edildiğini belirtiyorlar.

Öte yandan, Çevre Bakanlığı'nın "halkın görüşünü almak" amacıyla geçenlerde Muğla'da düzenlediği toplantı ise, önemli bir tartışmayı başlatmış durumda. "tamamlanmış ve sonuca bağlanmış" bir ÇED raporunun "halka anlatılması" yönteminin, ÇED sürecine halkın katılımı anlamına gelmediğini belirten Devlet Bakanı Erman Şahin, "Böylece halk iki kez kandırılmış oluyor" diyor ve şunları ekliyor: "Önce araziye satın alırken fabrika kurmak niyeti gizleniyor. Sonra da hem halkın temsilcilerine, hem de devletin yerel kuruluşlarına fikirleri sorulmadan ÇED raporu hazırlanıyor. Burada asıl yanlışlık, ÇED'in yatırımcı tarafından hazırlattırılmasında. biz artık Muğla'da zehir saçan baca istemiyoruz. Bu ilin özellikleri, bu tür yatırımlar için uygun değil..."

Öyle görünüyor ki, her yıl eylül sonunda yapılan Muğla Kültür Şenliği'nin bu kez ağırlıklı konusunu, "ÇED'in sahibi kim" sorusu oluşturacak. Çevre Bakanlığı, yerel yetkililer ve uzmanlar "çiçeği burnundaki" ÇED yönetmeliğinin "Bayır'da aksamaya başlayan" kurallarını tartışacak ve belki de artık şu sonuca varacaklar: "Muğla'nın ve tüm ülkenin değerlerini çevre düşmanlarına karşı koruyabilmek için, ÇED' yatırımcılar değil, kamu yararını gözetken çevre dostu kurumlar hazırlatsınlar..."

İMAR HUKUKU VE ÇEVREMİZ

Hüsnü Bey, uzun yıllardan bu yana Aydın İl'inin merkezinde, bir mahallede oturuyordu. Evlerinin tam karşısında yer alan park olmasa, Aydın'ın hızla kentleşen, betonlaşan yapısına ayak uyduramayacağını düşünüyordu. Çocukları bu parkta büyümüşler; şimdi de torunları parkın salıncaklarında sallanıyorlardı. Ama bir sabah Hüsnü Bey pencereden baktığında, kötü bir kabustan uyanmış gibi oldu. Çünkü, evlerinin önündeki yaşlı parkta bir takım kişiler inşaat araçlarıyla birlikte, ölçümler yapıyorlardı.

Hüsnü Beyin sabahını mahveden bu olay, onun hemen harekete geçmesi gerektiğini düşündürür. Önce gidip, parkta ölçümler yapan kişilerin hangi amaçla orada bulduklarını öğrenir. Korktuğu başına gelmiştir. Ölçüm yapan kişiler, bu alanda belediyenin izniyle bir yapı yapacakların söylemişlerdir.

Hüsnü Bey, tam anlamıyla bir açmaz içindeydi. Önce mahalle kahvesine gidip, hem bir acı kahve içip, hem de arkadaşlarıyla konuyu tartışmayı düşündü. Ne de olsa 'akıl akıldan üstündü'.

Arkadaşlarıyla tartışmaları sonucunda bu yapılaşmanın önlenmesi ve mahalle parkının torunlarının torunlarına kalması gerektiği konusunda anlaştilar. Ne de olsa bu ülkede yasalar vardı. Herhalde Çevre Kanunu, İmar Kanununun gibi yasal

düzenlemeler onların bu alçakgönüllü isteklerini koruyan hükümler içeriyordu. Bu amaçla önce gerçekten başlatılacak olan yapının izinli (yapı ruhsatlı) olup olmadığını öğrenmek gerektiğine karar verdiler.

Yapı Ruhsatı, İmar Kanununa göre, birkaç istisna dışında Belediye ve çevresi alan sınırlar içinde kalan yerlerde yapılacak yapılar için Belediye veya Valiliğin, İmar Planlarına uygun olarak verdiği inşaat iznidir. Bu ruhsatta, yapılacak olan yapının özellikleri belirlenir.

Eğer başlanmış olan bir yapının ruhsatı bulunmuyorsa;

- *Yapının Belediye veya Valiliğe duyurulması, bu mercilerin de durumu belirleyen bir belge düzenleyip, yapıyı mühürleyerek inşaatı derhal durdurması gereklidir.*
- *Ayrıca ruhsatsız yapıya başlayanlara ceza verilmesi gereklidir.*

Yapının ruhsata bağlı olduğunu öğrenmek onlar için büyük bir sürpriz oldu. Nasıl olur da, kendi seçtikleri belediye, tek yeşil alanları olan parka inşaat izni verebilirdi! Ama hepsi biliyordu ki, bu inşaatı durduracak pekçok yol vardı ve öyle her yere yapı ruhsatı iznini yetkili makam kafasına göre veremezdi. O halde dediler, bu işi 'Bir Bilen'e soralım.

Başvurdukları BİR BİLEN, onlara genel hatlarıyla İmar Planlaması ve bu çerçevede neler yapabileceklerini anlattı:

İmar Hukuku'nun temeli imar planlarıdır ve bu planlama aslında çok önemli bir planlama konusudur. Çünkü, yaşayacağınız mekan bu planlarda tasarlanır. Hepiniz bir yerleşim biriminde oturuyorsunuz ve o yerleşim biriminin gelecekte nüfusunun ne kadar olacağı, o yöreye yerleşen insanların işe hangi araçlarla, hangi yollardan gidecekleri, çocuklarının hangi okullarda okuyacağı, hangi parklarda oynayacağı, nerelerde alışveriş yapabileceği, çöplerin nereye dökülüp, atıksuların nasıl akıtılacağı; kısaca o yörede nasıl bir mekanda yaşayacaklarının tasarlandığı bir plandır.

Böylesi önemli bir planlamayı kim yapar?

Size hangi kurumların yaptığını şematik olarak anlatayım:

BÖLGE PLANI : En büyüğü Devlet Planlama Teşkilatı yapar veya yaptırır.

NAZIM PLANI : Bölge Planının bir küçüğü ve Bölge Planına uymak zorunda. Kural olarak, o yörenin Belediyesi yapar.

UYGULAMA PLANI : Diğer planlardan daha ayrıntılı olarak, Bölge ve Nazım Planlarına uygun olarak uygulamanın nasıl yapılacağını gösteren plandır. Kural olarak, o yörenin belediyesi yapar.

İmar planları gördüğünüz gibi bir altlık üstlük ilişkisi içinde bulunurlar.

- En üstte bölge planı bulunur ki, bu plan çok büyük ölçeklidir 1/50.000 ölçek gibi. Bu nedenle bu planda herşey çok küçük görünür.
- Alt ölçekli planlara inildikçe, planlama alanları daha belirginleşir.

Bu nedenle sizin mahallenizin imar durumu, ancak nazım planda ve uygulama planında görülebilir.

Nazım ve uygulama planlarına bakarak, mahallenizin imar durumunu saptamak gereklidir. Bu durumda önümüzde iki seçenek vardır:

- Ya nazım ve uygulama planında parkınızın alanı yeşil alan olarak öngörülmüştür ki, bu durumda herşey çok kolay olur. O alana, yapı ruhsatı veren de, ruhsatı alan da çok pişman olacaktır; çünkü o alana yeşil alan dışında başka bir şey yapılamaz.
- Ya da bu alan için yeşil alan dışında başka bir imar işlevi verilmiştir. İşte bu durumda işimiz biraz güçtür.

Önce o planlama alanında başka bir yeşil alan gösterilmiş mi, ona bakın. Mutlaka olmalı; yoksa planlama yapılamaz. Neden mi; çünkü, her planlama birimi için öngörülen bir takım enaz ölçütler vardır. Bunlara uyulmadan planlama yapılamaz.

- Örneğin yeşil alan yönünden, o alanda gelecekte yaşaması düşünülen kişi başına 7 m² yeşil alanın öngörülmüş olması gereklidir. Bunun dışında, yine kişi ölçütü alınarak kişi başına enaz şu kadar yol, okul alanı, ticaret alanı gibi işlevler de öngörülmelidir. Üstelik başka yeşil alan öngörülse dahi, durum değişmeyecektir; çünkü, yeşil alan miktarını azaltan nitelikte işlemler yapılamaz.

Kişi başına 7 m² yeşil alan öngörülmemişse ne olacak?

Bu durumda imar planları hukuken sakattır ve iptal edilmeleri gerekir. Bunun da iki yolu vardır:

- İmar planlarını yapan mercie (belediye ya da valilik) başvurun ve imar planlarını iptal ederek, kişi başına 7 m² yeşil alan öngören yeni bir imar planının yapılmasını talep edin.
- İdare mahkemesine başvurarak, imar planlarının ve yapı ruhsatının iptali için iptal davası açın.

BİR BİLEN'in verdiği bilgiler önemliydi. Hüsnü Bey ve arkadaşları, imar planlarının bütün yaşamlarını; hem de yalnızca kendi yaşantılarını değil çocuklarının yaşantısını da etkileyeceğini anladılar. Böylesine önemli bir planlama konusu, mutlaka kendilerinin de görüşü alınarak yapılmalıydı. Yoksa mahalle parkının başına geldiği gibi, birileri kalkıp imar planlarını değiştirebilir ve yeşil alanları yoketmeye yeltenebilirdi. Bu olayda Hüsnü Bey ve arkadaşları gerek İdare Mahkemesine başvurarak yürütmeyi durdurma kararı aldılar; gerekse imar planını yapan belediyeyi bu planı değiştirmek konusunda ikna ettiler. Böylece sorun çözüldü. (Bakınız; Yerel Yönetim)

Herkesin Etkin Yargıya Gereksinimi Var!

"Gökova davasında çevre hakkı açısından iyi bir sınav veremeyen Danıştay çalışanları, Ankara Belediyesinin Danıştay binasının ön cephesindeki Zaferpark'ta otopark yapımı nedeniyle ağaç kesimini başlatmasına seyirci kalamadılar. Danıştay'ın kırkbir çalışanı, Park'ın kullanım amacının değiştirilmesinin dayanağı olan plan değişikliğinin iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle iptal davası açtılar. Ankaralı oldukları ve sözkonusu Park, işyerleri Danıştay binasının ön cephesinde olduğu gerekçeleriyle dava ehliyetleri bulunduğunu ileri süren davacılar ... (eski yasaya göre planlanan birimde nüfus başına enaz 7 m2'den az yeşil alan öngörülemeyeceği -aynı zorunluluk yeni yasada da bulunmaktadır-); oysa Ankara'da kişi başına düşen yeşil alanın bu miktarın çok altında olduğunu; bu nedenle iptali istenen işlemin planlama esaslarına aykırı olduğu gibi, ayrıca şehircilik ilkelerine ve kamu yararına da aykırı bulunduğu iddia ettiler."

İdare Mahkemesi ise, "çağdaş kentlerde özel otolara kolaylık sağlamak yerine bunların kent merkezinden uzaklaştırma çarelerinin arandığı, büyük kentlerin gittikçe artma eğilimi gösteren yapılaşma yoğunluğu karşısında yeşil alanların genişletilmesinin gerekli olduğu"nu belirten bilirkişi raporunu temel alarak Ankara Büyükşehir Belediyesinin işlemini iptal eder. Danıştay da, temyiz başvurusu üzerine kararı onaylar.

(Olay, Yasemin Özdek'in "İnsan Hakkı Olarak Çevre hakkı"-TODAYE, 1993, s.161- adlı kitabından yararlanılarak hazırlanmıştır.)

Kıyı ve İstanbul Boğazının İmar Durumu Hakkında Kısa Bilgiler

Kıyı Nedir?

Deniz, doğal ve yapay göl ile akarsu kıyıları ve bu yerlerin etkisinde olan, devamlı niteliğindeki şerit kıyıdır.

Kıyıların Sahibi Kimdir?

Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır ve herkesin eşit ve serbest olarak yararlanmasına açıktır.

Kıyılarda Neleri Yapmak Yasaktır?

Kıyılarda, duvar, çit, parmaklık, telörgü, hendek, kazık ve benzerleri yapılamaz. Ayrıca kazı yapılamaz; kum, çakıl vs. çekilemez.

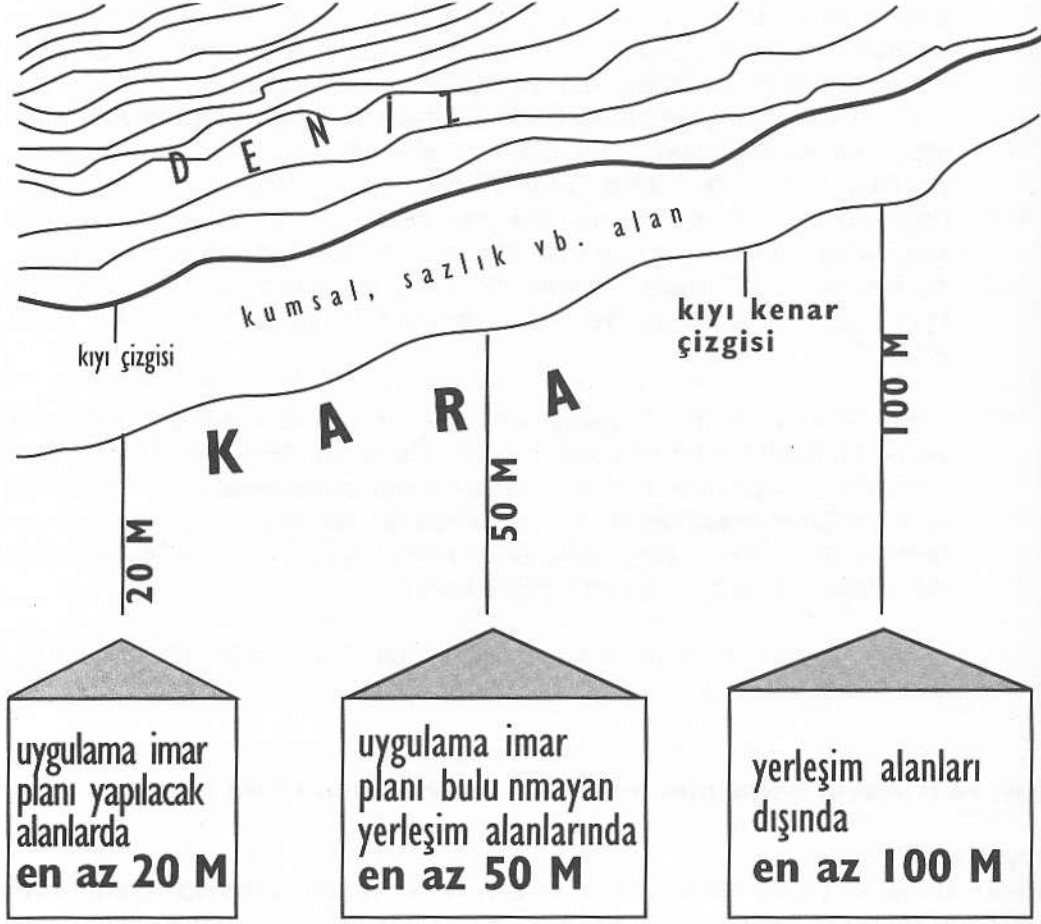
Kıyılarda Yapı Yapılabilir mi?

Kıyılarda Yapı yapılamaz.

Ancak iskele, liman, barınak, rıhtım, kayıkhanesi, dalyan vb. gibi kıyının kamu yararına kullanımı ve kıyıyı korumaya yönelik altyapı ve tesisleri ile kıyılardan başka yerlerde yapılması mümkün olmayan tersane, gemi sökümü, su ürünleri üretim ve

yetiştirme vb. gibi özelliği olan yapı ve tesisler kıyılarda UYGULAMA İMAR PLANI KARARI ile yapılabilir.

Sahil Şeridi Olarak Korunan Alan Ne Kadardır?

BU ALANLARDA YAPI YAPILAMAZ

İstanbul Boğazının İmar Durumu Nasıl Düzenlenmiştir?

Boğaziçi için özel bir yasa vardır: Boğaziçi Kanunu. Bu yasa, Boğaziçi alanında kültürel, tarihi ve doğal güzelliklerin korunmasını ve geliştirilmesini amaçlamaktadır.

Boğaziçi Kıyısında Her Tür Yapı Yapılabilir mi?

Boğaziçi alanında bir takım yapıların yapılması kesinlikle yasaktır. Kıyı ve sahil şeridi öngörünüm bölgesi adı verilen, uygulama imar planında gösterilen alanda konut yapılamaz. Ayrıca kömür, akaryakıt depoları, tersane ve sanayi tesisi hiçbir biçimde kurulamaz.

SORULARLA ÇEVRE REHBERİ

1982 Anayasası çevre hakkını tanımış mıdır?

Evet, Anayasanın 56. maddesine göre; "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir."

Çevre hakkının sahipleri kimlerdir?

Çevre hakkı, hem herkesin hakkıdır, hem de gelecek kuşakların hakkıdır. Bu yönden henüz doğmamış gelecek kuşakları da ilgilendirdiği için, kuraldışı bir hak niteliğindedir.

Çevre hakkının tamamlayıcısı nitelikte başka haklar var mıdır?

Evet. Çevre hakkı, şu tamamlayıcı haklarla birlikte düşünülmelidir:

- a- Çevreye ilişkin bilgilenme hakkı (doğru, açık, düzenli bilgi): Planlanan yatırımlardan haberdar olma; ÇED raporuna ulaşma ve her türlü çevreye ilişkin bilgi ve belgeye ulaşma olarak örneklenebilir.
- b- Katılma hakkı: Tepki göstererek, birlikte hazırlık yaparak, kararlara katılarak, çevre yönetimine katılarak ve danışılarak bu hak gerçekleştirilebilir. Örneğin, ÇED sürecine halkın katılımı bir danışma durumudur.
- c- Başvuru hakkı: Hukuksal düzenlemelerimize göre, iki tür başvurudan sözedilebilir:
  - 1. İdari başvuru: Bu konuda örnek olarak, Çevre kanununun 30 . maddesinin tanıdığı başvuru olanağı gösterilebilir.
  - 2. Yargısal başvuru: Bu konuda ise, adli yargıya, idari yargıya ve anayasa yargısına başvurudan sözedilebilir.

Çevre bakanlığı nasıl kurulmuştur ve görevi nedir?

Çevre Bakanlığı, 21 ağustos 1991 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan, 443 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur. Bu Kanun Hükmünde Kararname'ye göre, Çevre Bakanlığı pek çok göreve sahiptir. Bu görevleri, ana başlıklar halinde şöyle toplanabilir:

- a- Koruma ve iyileştirme: Çevrenin korunması , çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için proje ve politika üretmek ve bu konuda gerekli

önlemleri almak; çevreyle dost teknoloji üretimine katkıda bulunmak; bu çerçevede, ekolojik dengeyi bozan, havada, suda ve toprakta meydana gelen kirleticileri (atık, artık ve yakıtlar); kirlilik bölgelerini belirlemek; ÇED değerlendirmesini yapmak

b- İmar : Çevre düzeni planlarını hazırlayarak, dengeli ve sürekli bir kalkınma amacı ile ekolojik dengeyi korumak, kırsal ve kentsel alanda, koruma ve kullanma esaslarını belirlemek

c- Denetim : Çevreyi kirleten her türlü etkinliği denetlemek; bu amaçla gerekli denetim birimlerini kurmak, standartları belirlemek;

ç- Eğitim : Başta yerel yönetim birimlerinde olmak üzere, sürekli bir eğitim programı uygulamak ve bu konuda gerekli girişimlerde bulunmak; dökümantasyon, yayın ve tanıtma etkinliğinde bulunmak,

d- Eşgüdüm yetkileri : Çevreyle ilgili, uluslararası, ulusal ve yerel her türlü birimle işbirliği yaparak, gerekli eşgüdümü kurmak.

Çevre Bakanlığının etkinliklerinde katkıda bulunan sürekli kurullar nelerdir?

Çevre Bakanlığının sürekli kurulları, Yüksek Çevre Kurulu, Çevre Şurası ve Yerel Çevre Kurullarıdır.

Bu kurullardan özellikle, yerel birimlerde etkinlikte bulunan, Yerel Çevre Kurullarının işlevi nedir ? Bu işleve uygun bir örgütlenmeye sahip midir?

Yerel Çevre Kurulları, her ilde valinin başkanlığında, bakanlıkların il temsilcileri, büyükşehir belediye başkanı, belediye başkanı, sanayi odası, ziraat odaları başkanları ve Çevre bakanlığı temsilcisinden oluşur.

Bu birimler, etkinlik gösterdikleri il'in çevre sorunları ile uğraşırlar. Önlem alma, denetim, eğitim, öneri üretme gibi yetkileri bulunmaktadır. Ancak örgütlenme biçimiyle, Yerel Çevre Kurulları, ağırlıklı olarak "bürokratik" bir görünüm sunar ve çevre dostu özel kuruluşlara ve kişilere açık olmaması, bu kurulların gerçek bir etkinlik göstermesini engelleyecek niteliktedir.

Türkiye çevreye ilişkin uluslararası andlaşmalara imza atmış mıdır?

Evet, Türkiye'nin halen imza attığı ve yükümlülük altına girdiği uluslararası andlaşma sayısı 20'yi aşkındır ve bunların arasında Montreux gibi genel nitelikte andlaşmaların yanısıra, uzaya ve atmosfere / nükleer kirlenmeye karşı /denizde biyolojik kaynakların korunmasına / karada hayvansal varlığın (fauna) ve bitki örtüsünün korunmasına (flora) / doğal ve kültürel varlıkların korunmasına ilişkin andlaşmalar bulunmaktadır.

Çevre sorunlarının önlenmesine ilişkin temel hukuksal belgeler nelerdir?

Çevre sorunlarına ilişkin hukuksal belgelerin sayısı oldukça kabarıktır. Bunlar, genel çizgileriyle şöyle toparlanabilir:

a- Genel olarak çevre ile ilgili: Çevre Kanunu, İmar Kanunu, Boğaziçi Kanunu, Orman Kanunu, Kıyı Kanunu, Milli Parklar Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Bataklık Kanunu, Yeraltı Suları Hakkında Kanun, Maden Kanunu, Sular Hakkında Kanun, Turizmi Teşvik Kanunu, Çevresel Etki

Değerlendirmesi Yönetmeliği, Özel Çevre koruma Fonu Yönetmeliği vb.

- b- Avcılıkla ilgili: Kara Avcılığı Kanunu - her yıl bu yasaya göre, Merkez Av Komisyonu Kara Avcılığını o yıl için düzenleyen bir sirküler yayınlar (1993-1994 Sirküleri için bakınız 19 temmuz 1993 tarihli Resmi Gazete); Su Ürünleri Kanunu - her yıl, bu yasaya göre Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü bir Sirküler yayınlamaya Su Ürünleri avcılığını o yıl için düzenler (1993-1994 Sirküleri için bakınız 27 Nolu Sirküler 27 Şubat 1993 tarihli Resmi Gazete).
- c- Sağlıkla ilgili: Umumi Hıfzıssıhha kanunu , Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği; Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği; Gürültü Kontrol Yönetmeliği ; Zararlı Kimyasal madde ve Ürünlerin Kontrolü Yönetmeliği); Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği, Radyasyon Güvenliği Tüzüğü vb.

Karşılaştığımız çevre sorunları karşısında hangi makamlara başvurabiliriz?

- a- Su kirliliği ile ilgili sorunlarda: Çevre Bakanlığına, mülki amirlere (vali veya kaymakam), Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına, belediyeye, Liman Başkanlıklarına başvurulabilir.
- b- Gürültü ile ilgili sorunlarda : Vali veya kaymakama, belediyelere, muhtarlığa başvurulabilir.
- c- Hava Kirliliği ile ilgili sorunlarda: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına, Çevre bakanlığına, vali veya kaymakama, yerel çevre kurullarına, belirli işletmelere atanan Hava Kirliliğini Denetleme Görevlisine başvurulabilir.
- ç- Katı atıklarla ilgili sorunlarda: Çevre Bakanlığına, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığına (İl veya Bölge Müdürlüğüne), belediyeye, valilik veya kaymakamlığa başvurulabilir.
- d- Zararlı kimyasal maddeler ve ürünlerle ilgili sorunlarda : Çevre Bakanlığına (Kimyasal Güvenlik Komisyonu), vali veya kaymakama başvurulabilir.
- e- Radyasyonla ilgili sorunlarda : Radyasyon Sağlığı ve Güvenliği Dairesine
- f- Avcılık ile ilgili sorunlarda :
  - 1- Kara avcılığında : Çevre bakanlığına, Orman Bakanlığına, İl veya İlçe Av Komisyonlarına, vali veya kaymakama, Orman Muhafaza memurlarına, köy muhtarına, genel kolluk kuvvetlerine(polis veya jandarma karakolları).
  - 2- Su Ürünleri Avcılığında : Çevre bakanlığına, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğüne başvurulabilir.
- g- Kültür ve doğa varlıklarını koruma ile ilgili sorunlarda : Kültür Bakanlığına, Turizm Bakanlığına, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'na, Koruma Kuruluna
- h- Milli parklarla ilgili sorunlarda: Tarım ve Orman bakanlığına, Orman Muhafaza memurlarına başvurulabilir.
- i- Sağlıkla ilgili diğer her türlü sorunda: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına, belediyelere, İl Özel İdarelerine, İl veya İlçe Genel Sağlık Meclisine (Umumi Hıfzıssıhha Meclisi), Sınırlar ve Kıyılar Sağlık Genel Müdürlüğüne (Hudutlar ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğü) başvurulabilir.

TÜRKİYE'DE MÜLTECİ OLMAK

11

TÜRKİYE'DE MÜLTECİ OLMAK

TÜRKİYE'YE İLTİCA

Yahya Talib bir ortadoğu ülkesinde yazarlık yapmaktaydı. Yurttaşı olduğu bu ülkenin insan hakları ve demokrasi sicili hiç de parlak sayılmazdı. Bu yüzden hayatı boyunca Yahya'nın başına gelmeyen kalmamıştı. Ancak son olay bardağı taşırdı: Yahya, yazılarından ötürü hüküm giydi. Yıllar boyu sürececek bir hapis cezasına çarptırılmıştı; üstelik savunması alınmaksızın. Yahya, düşündü taşındı ve üç çocuğuyla birlikte ülkeden kaçmaya karar verdi. Nereye gidecekti? Bir şekilde kapağı Türkiye'ye atmayı tasarlıyordu. Oradan başka bir ülkeye de geçebilirdi.

Türkiye'ye giden bir TIR şoförünün yardımıyla sınıra kadar geldi ve çocuklarıyla birlikte, kimseye görünmeden, ülkeye girdi. Yahya'nın durumunu bilen kamyon şoförü, derdini anlatıp gerekli başvurularla bulunabilmesi için, onu VALİLİĞE götürdü. İşte o sırada söyleyecekleri, Yahya'nın kim olduğunu ortaya koyacaktı. Gerçekten, kimdi Yahya? Ne yapmak istiyordu? Bu sorulara vereceği cevaplar onun bu ülkedeki hukuki statüsünü de belirleyecekti. Bu arada belirtelim, T.C. Anayasası'nda iltica etme hakkı bir hak olarak düzenlenmiş değildir.

YAHYA, TÜRKİYE'YE YERLEŞMEK İÇİN GELDİ

Varsayalım ki, Yahya'nın hakkında böyle bir cezai kovuşturma yok ve sadece yerleşmek maksadıyla Türkiye'ye geldiğini belirtiyor. Yahya, bu durumda, hukuken, GÖÇMEN (ya da MUHACİR) sayılır. Ancak, Türkiye hukukunda, böyle bir başvuruya müsaade edici bir yasal düzenleme varsa ve Yahya'nın başvurusu da ilgili makamlarca kabul edilirse. O halde, GÖÇMEN (ya da MUHACİR) terimini nasıl tanımlayacağız? Türkiye hukukunda göçmenlik başvurularını öngören bir düzenleme vardır: İskan Kanunu, madde 3. Ancak, önce, biraz tarih yapalım:

İskan Kanunu görüşmelerinde, TBMM'nin bir hayli aktif üyelerinden Çanakkale mebusu Ziya Gevher Bey "muhacir" terimini şöyle açıklıyordu: "Muhacir demek sığınmış, her türlü haktan mahrum, her türlü felakete maruz biçare, zavallı, kırmızı kuşaklı bir Türk demektir. Bunu memleketimizden kaldıralım, bize gelecek adam Türk olmak için geliyor. Esasen Türktür. Ona muhacir damgasını vurmak ... cinayettir."

İskan Kanunu'nda böyle bir hüküm olduğunu belirttik; ancak, sadece "Türk soyundan olan kimseler" ve "Türk kültürüne bağlı kimseler" için. Ya ötekiler? "Ötekiler" in kimler olduğunu görmek için bir bir saymak lazım:

- 1) Türk kültürüne bağlı olmayanlar,
- 2) Anarşistler,
- 3) Casuslar,
- 4) Göçebe çingeneler,
- 5) Memleket dışına çıkarılmış olanlar." (İskan Kanunu, madde 4)

Yahya'nın Türk kültürüne karşı "manevi bağlılığı" bulunabilir! Ancak burada

kastedilen o değil, Yahya'nın "ilmi metodlar tatbik edilerek" Türk kültür ailesine dahil olup olmadığının tesbitidir!

Fakat Yahya, Pomak olduğunu ya da "Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan memleketler ahalisinden olup kendi milliyetlerine ait müstakil devletler teşkil etmemiş olan, Türkçe konuşan ve göçebe olmayan müslümanlar"dan olduğunu kanıtlayabiliyorsa ve gerekli diğer koşullara da sahipse, yine de "Türk soylu gibi" muamele görür (İskanlı ve Serbest Göçmen Kabulüne Dair Esasları Muhtevi Talimatname, madde 1/a).

Yahya, bu koşullara sahipse ve maksadı da Türkiye'ye gelip yerleşmekse, önce yaşadığı ülkedeki Türkiye konsolosluğundan bir göçmen vizesi almak zorundaydı. (İskan Kanunu, madde 3/V).

1989 yılında Türkiye'ye
göçe zorlanan
Bulgar Türkleri
Kapukule

112 YILLIK GÖÇ
(1878 - 1989)
İstanbul, 1989 s.99

Şayet, Romanya ve Bulgaristan'la yapılanlar gibi, Yahya'nın uyrukluğunu taşıdığı devletle Türkiye arasında bir anlaşma yapılmış olsaydı, bu defa göç koşulları da ona göre belirlenecekti.

Yahya düşünür, ne Türktür, ne de zaten bu ülkede sürekli kalmak niyetindedir. O halde göçmen olamayacaktır. Olamayacaktır da, acaba hakkındaki şu kovuşturmadan falan söz etmeden, şimdilik bir süre bu ülkede kalıp vakit geçirebilir mi?

YAHYA, SADECE BİR SÜRE TÜRKİYE'DE KALMAK NİYETİNDE

Bu, Yahya'nın ülkede bir YABANCI olarak bulunması anlamına gelir. Ancak bu hukuki statünün de bazı önkoşulları var:

- 1) Tayin edilen yolcu giriş kapılarından Türkiye'ye girmek (Pasaport Kanunu, madde 1),
- 2) Girişteki polis makamlarına usulüne uygun bir geçerli pasaport ya da pasaport yerine geçerli bir belge sunmak (Pasaport Kanunu, madde 2),
- 3) Yetkili Türk makamlarından vize almış olmak (Pasaport Kanunu, madde 5 ve 28),
- 4) Türkiye'ye girmesi yasak kimselerden olmamak. Yani:
  - a) Serseriler ve dilenciler,
  - b) Delilik veya bir bulaşıcı hastalığı olanlar,
  - c) Türkiye'nin taraf olduğu, suçluların geri verilmesine ilişkin bir anlaşmada, suçun işlendiği ülkeye geri verilmesi gereken bir suçtan ötürü sanık ya da hüküm giymiş olanlar,
  - ç) Türkiye'den sınırdışı edilmiş olup da dönmesine müsaade edilmemiş olanlar,
  - d) Türkiye Cumhuriyeti'nin "emniyetini ve umumi nizamını bozmak isteyenlere ve bozanlara iştirak veya yardım etmek maksadiyle geldikleri sezilenler",
  - e) Fahişeler ve kadınları fuhşa sevk ederek geçinmeyi meslek edinenlerle beyaz kadın ticareti yapanlar ve her nevi kaçakçılar,
  - f) Türkiye'de kalacaklarını beyan ettikleri sürece yaşamalarına ve tekrar gitmelerine yetiyecek paraları bulunmayıp Türkiye'de kendilerini himaye edecek kimseleri bulduğunu veya Türkiye'de yabancılara karşı menedilmiş işlerden birini tutacaklarını ispat edemeyenler.(Pasaport Kanunu, madde 8).

Yahya, bu koşullara uyup ülkeye girdikten sonra, burada bir aydan fazla kalmak niyetindeyse, hemen yetkili bir emniyet makamına gidip, ikamet tezkeresi almak için bir beyanname doldurmak zorundadır. Ve bunu bir aylık süre dolmadan önce yapmalıdır (Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun madde 3).

Hele burada çalışmayı düşünüyorsa bu işlemi öncelikle yapmak zorundadır. Ancak Yahya,

- 1) Sırf çalışmak için Türkiye'ye gelmiş ama çalışacağı iş kanunlar gereğince sadece Türk vatandaşlarına hasredilmişse,
- 2) "Türk kanun veya örf ve adetleriyle yahut siyasi icabatla telif edilemeyecek durumda" veya böyle bir faaliyette bulunuyorsa,

- 3) Türkiye'de kalmak istediği süre içinde yaşamak için maddi imkanları meşru bir şekilde temin edemeyeceği sabitse,
- 4) Türkiye'ye girmesi yasak olup da her nasılsa girmiş bulunuyorsa,
- 5) Türkiye'de oturduğu sürece huzur ve asayiş ihlal ediyorsa, ikamet tezkeresi alamayacaktır (Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, madde 7).

Yahya , Türkiye'ye kaçarak gelmiştir! Bu durumun ayırdedici bir özelliği olmalıdır! Öyle ya, ne bu ülkeye yerleşmek için gelmiştir, ne de Antalya kıyılarında güneşlenmek için. Lafın kısası, Yahya Türkiye'ye iltica etmiştir, sığınmıştır. Ne yapacağı belirsizdir: Bu ülkede kalabilir, bir başka ülkeye gitmek isteyebilir. Tabii, şimdilik, asıl önemli olan, burada bulunduğu sırada nasıl yaşayacaktır? Bir defa, neler yapıp yapamayacağını bilmek ister. Bunun için de bu ülkedeki hukuki konumunun, statüsünün net olarak bilinmesi gerekir. Yahya Talib, aslında bir MÜLTECİdir. Kimler MÜLTECİ sayılabilir?

Cumhuriyet, 3 Eylül 1988

Irak yönetiminin düzenlediği operasyonlardan kaçanlardan büyük bir bölümü, Türkiye ile Irak arasında sınır oluşturan ve yaz aylarında su seviyesi iyece düşün Habur Çayı'nı aşarak Hakkari'ye sığındı

MÜLTECİ **Uluslararası Hukukta**

Irkı, dini, uyrukluğu, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve bu ülkenin himayesinden yararlanamayan veya bu

korku nedeniyle böyle bir himayeden yararlanmak istemeyen ya da uyrukluğu yoksa ve söz konusu olaylar sonucunda önceden mutaden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa, oraya dönemeyen veya aynı korku nedeniyle dönmek istemeyen kişilere MÜLTECİ denir. (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, madde 1/2)

Türkiye iç hukukunda

"Türkiye'de yerleşmek maksadile olmayıp bir zaruret ilcasile muvakkat oturmak üzere sığınanlara mülteci denir." (İskan Kanunu, madde 3/III)

Birinin bir başka ülkeye iltica etmesi için gereken zorlayıcı nedenlerden biri Yahya Talib bakımından gerçekleşmiştir: "siyasi kanaatlerinden ötürü takibata uğramak". Yahya buna sevinir, çünkü en azından geçici bir süre için de olsa, çocuklarıyla birlikte, nerede ve nasıl yaşayacağı konusu netlik kazanacaktır. Hemen ilgili mercilere başvurur. Ancak görüştüğü memur, Yahya'ya, Türkiye'de yerleşmek isteyip istemediğini sorar.

- eğer yerleşecekse, bunu bulunduğu yerin en büyük mülki amirine yazılı olarak bildirdikten sonra, hakkında göçmen (muhacir) muamelesi yapılacaktır. Ancak, Türk kültürüne bağlı olmak, anarşist olmamak, casus olmamak, göçebe çingene olmamak ya da daha önce ülke dışına çıkarılmamış olmak kaydıyla! (İskan Kanununun madde 3/III)
- yok eğer yerleşmek niyetinde değilse, bu defa da İçişleri Bakanlığı'nca, hakkında, vatandaşlık kanunu hükümleri uygulanacaktır. (İskan Kanunu, madde 3/IV)

O sırada bir başka memur araya girerek Yahya'ya sorar: "Türkiye'ye nereden kaçıp geldin?"

Yahya, bir ortadoğu ülkesinden geldiğini bir kez daha anlatır.

Memur diğer arkadaşını uyarır: "Türkiye, bu adama mülteci sıfatı tanıyamaz ki!" Öteki memur hayretle sorar: "Neden?"

İkinci memur bilgiç bir edayla "bu adam Türkiye'ye Avrupa'dan gelmemiş, bilakis doğudan gelmiş; devlet bunlara mülteci sıfatı vermez, kanun böyle" der.

Yahya sorar: "Ne kanunu?"

Aslında, konunun kanunla falan ilgisi yok! 28 Temmuz 1951 tarihinde imzaya açılan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'ye göre, devletler bu Sözleşme'yi,

- ya sadece Avrupa'da meydana gelen iltica olaylarıyla sınırlı uygulamak,
- ya da hem Avrupa'da hem de dünyanın başka yerlerinde ortaya çıkan olaylar sonucunda meydana gelen ilticalara uygulamak konusunda, bir tercih hakkına sahiptirler. (madde 1)

Türkiye, 24 Ağustos 1951 tarihinde, Sözleşme'ye imza koyarken hukuki bir beyanda bulunmuş ve tercihini birinci formül lehinde kullanmıştır. O sıralarda Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlık üzerinde baskılar sürmektedir ve bu konu, anılan beyanda açıkça belirtilir. Türkiye, Sözleşme'ye taraf olduğu 30 Mart 1962 tarihinde de bu beyanını korumuştur. 31 Ocak 1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol'le bu Sözleşme'de değişiklik yapılmıştır. Türkiye bu Protokole de 31 Temmuz 1968 tarihinde katılmıştır; ancak, daha önce beyan ettiği uygulama koşulunu saklı tutarak.

Sonuç olarak, Türkiye, Avrupa dışındaki olaylara bağlı olarak meydana gelmiş ilticalar nedeniyle ülkesine sığınmış kişilere MÜLTECİ sıfatını tanımamaktadır.

Davacı Vekilleri
Av. M. Sezgin TANRIKULU-Av. H. Özgür GENCAN
T.C.

DIYARBAKIR VALİLİĞİ
EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ

Pas. Yab. Şube Müdürlüğü
SAYI : Yab. Br. 71810-1024
26.05.89*014134

DIYARBAKIR

KONU : Irak uyruklu
İbrahim ABDULKERİM
Sn. Av. M. Sezgin TANRIKULU - Av. Özgür GENCAN
Gazi Cad. Eğilli İşhanı Kat 2 No: 206-207
DIYARBAKIR

İLGİ : a) İçişleri Bakanlığı Em. Gnl. Md. nün 18.05.1989 gün ve Yab. Md. İt. D. Bşk. İt. Göç. Vat. 141024 sayılı telex yazısı.

b) İçişleri Bakanlığı ile Olağanüstü Hal Bölge Valiliğine muhatap 03.04.1989 gün ve Em. Şb. Pas. Yab. Br. 71810-6/562-009318 sayılı yazımız.

İlimiz Yenikent Geçici Barınma Merkezinde barındırılmakta olan Irak uyruklu Abdülkerim oğlu, 1953 doğumlu İbrahim ABDULKERİM'in mültecilik sıfatının tanınması ve uygulanması, Mülteciliğinin kabul edilmemesi halinde kendisine hangi Hukuki statüsünün (a-Mülteci mi? b-Göçmen mi? c-Yabancı mı? d-Savaş esiri mi?) uygulanacağı hakkında Avukatları M. Sezgin TANRIKULU ile Özgür GENCAN tarafından Vilayet makamına verilen dilekçesine istinaden ilgi (b) sayılı yazımız ile İçişleri Bakanlığından görüş sorulmuş olup, alınan ilgi (a) sayılı cevabi yazıda;

Ağustos 1988 tarihinde Irak'tan Ülkemize geçmek zorunda kalan kişilerin sınırı kaçırmadan geçmiş Irak vatandaşları oldukları ve yukarıda belirtilen statülerin hiçbirini taşımadığı hususu bildirildiğinden hakkında herhangi bir işlem yapılamamıştır.

Bilgilerinize arz ve rica ederim.

İsmail AKMAN
Vali Yardımcısı
Vali Vekili

Halepçe'den Kamplara Kürtler, İstanbul, 1990

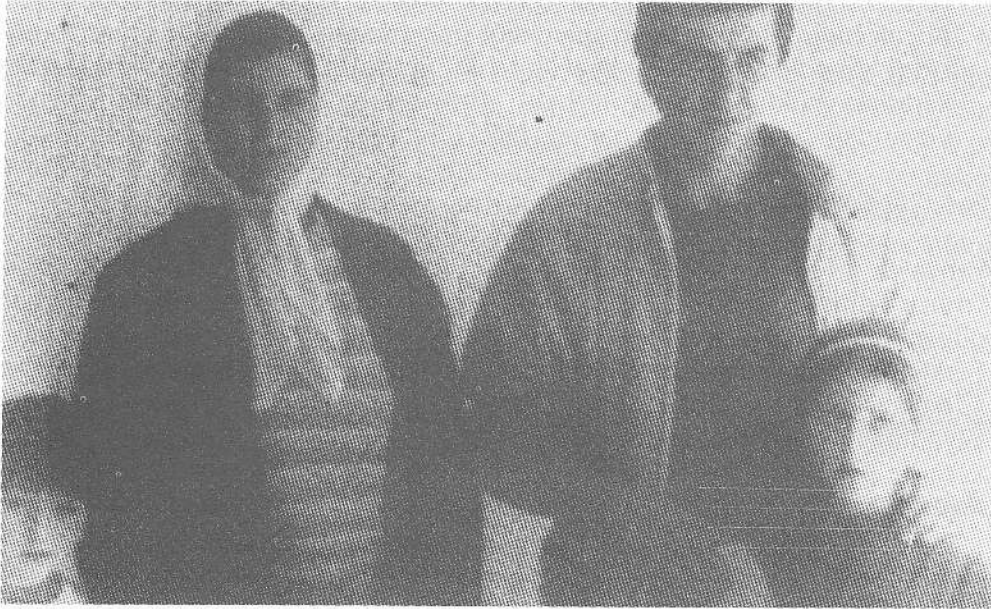
Memurlar konuyu tartışıp durmaktadırlar, fakat Yahya'nın ısrarı üzerine başvuru işlemi tamamlanır. Aradan zaman geçer ve Yahya'nın mültecilik sıfatının kabul edilmesi için yapılan bu başvuruya, İçişleri Bakanlığı'nca verilen cevap yazısında, Yahya Talib'in, Türkiye Cumhuriyeti sınırlarından ülkeye, yanında geçerli bir pasaport veya usulüne uygun geçerli başka bir belge bulunmaksızın kanunsuz bir şekilde girdiği; böylece Pasaport Kanunu'nu ihlal ettiği belirtilmekteydi.

Pasaportsuz, belgesiz ya da usulüne uygun veya geçerli olmayan pasaport ya da belgelerle Türkiye sınırlarına gelen yabancılar sınırdan geri çevrilirler (Pasaport Kanunu, madde 4/I). Genellikle mültecilerin, pasaportları olsun olmasın Türkiye'ye kabulleri İçişleri Bakanlığı'nın kararına bağlıdır (Pasaport Kanunu, madde 4/IV). Eğer Yahya'yı ilticaya zorlayan bir neden bulunmasaydı, sıradan bir YABANCI muamelesine tabi tutulması gerekcekti.

İltica talebinde bulunan kişinin,

- geldiği ülkede hayatı veya özgürlüğü tehdit altında olmalıdır.
- o ülkeden doğrudan iltica ettiği ülkeye gelerek izin almadan usulsüz olarak bu ülkeye girmiş olmalıdır.

Cumhuriyet, 12 Eylül 1993

Pasaportsuz soydaş ailesinin dramı

Bulgaristan'dan gelerek Türkiye'ye sığınmak isteyen dört kişilik soydaş aile, dün Dereköy sınır kapısından iade edildi. Önceki gün sınırı yürüyerek geçtikten sonra Kırklareli'nin Kofçaz ilçesi Karaabalar Köyü'ne gelen Hüseyin Recep ve eşi Arzu ile kızları Gülsüm, Seyide,

Türkiye'ye sığınma talebinde bulundular. Soydaş ailenin iltica talebi, yetkili makamlarca kabul edilmedi. Pasaportsuz oldukları belirlenen Recep ailesi, 1967 yılında Bulgaristan ile yapılan anlaşma uyarınca, dün Dereköy sınır kapısından Bulgaristan'a gönderildiler.(AA)

1951 Sözleşmesi'ne taraf olmuş bir devletin (Türkiye gibi), ilgili makamlarınca bu kişiye ceza verilmemesi gerekir. Yapılacak olan, bu kişinin vakit geçirmeden resmi makamlara başvurması ve usulsüz girişine ya da bulunuşuna yolaçan esas nedenleri anlatmasıdır (1951 Sözleşmesi, madde 31/1).

Böylece Türkiye, Yahya'ya bir ceza vermemekle birlikte, onu sınırdışı edebilir mi? Yahya'ya mültecilik sıfatının tanındığını varsayalım. Yahya, hukuka uygun olarak Türkiye'de bulunmaya başladıktan sonra, hiçbir gerekçe gösterilmeksizin sınırdışı edilmesi mümkün değildir. Yahya, iki nedenle sınırdışı edilebilir:

- 1) ulusal güvenlik (milli emniyet),
- 2) kamu düzeni (amme nizamı) (1951 Sözleşmesi, madde 32/1).

Kendi ülkesine sığınmış bir mülteciyi sınırdışı etmek isteyen bir devletin bazı yükümlülükleri vardır.

- Bir defa bu kişinin bir başka devlete hukuken mülteci olarak kabul edilmesinin temini için kendisine makul bir süre verilmelidir.
- İkinci olarak, bir mülteci, ırkı, dini, uyrukluğu, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ya da siyasal fikirleri dolayısıyla yaşamı veya özgürlüğünün tehdit edileceği ülkelerin sınırlarından, her ne şekilde olursa olsun, sınırdışı edilemez ya da bu gibi ülkelere iade edilemez. (1951 Sözleşmesi, madde 33/1)
- Ancak bulunduğu ülkenin güvenliği bakımından tehlikeli sayılması hususunda ciddi sebepler bulunan veya ağır bir suçtan ötürü kesinleşmiş bir mahkeme kararıyla hüküm giymiş olduğu için ülkede tehlike oluşturan bir mülteci yukarıdaki haktan yararlanamaz. (1951 Sözleşmesi, madde 33/2)

"MUZIR ŞAHIS"

Yahya'ya mülteci statüsü tanınmadan önce, henüz yabancı statüsündeyken, "muzır şahıs" sayılabilir. Bu, "İçişleri Bakanlığı'nca memlekette kalması umumi güvenliğe, siyasi veya idari icaplara aykırı" sayılıp, belirli bir süre içinde Türkiye'den çıkmaya davet olunması anlamına gelir. İşte bu süre sonunda Türkiye'yi terketmeyenler sınırdışı edilebilirler (Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, madde 19).

Önemli not 1: Sınırdışı etme kararını almaya yetkili makam İçişleri Bakanlığı'dır.

Önemli not 2: Ancak yukarıda belirtilen hallerin tümünde de sınırdışı etme kararına karşı, ya sınırdışı edilenin kendisi veya temsilcisi tarafından, itiraz etme hakkı vardır (1951 Sözleşmesi, madde 32/2). Kaldı ki, her mültecinin 1951 Sözleşmesi'ne taraf olmuş bir devlet ülkesindeki mahkemelere serbestçe ve kolaylıkla başvurma hakkı vardır (1951 Sözleşmesi, madde 16).

Bu noktada şu söylenebilir: Türkiye, her ne kadar Avrupa'dan başka yerlerdeki olaylar nedeniyle ülkesine sığınan kişilere MÜLTECİ sıfatı tanıma konusunda bir hukuki yükümlülük altında bulunmasa da; örneğin Avrupa İnsan Hakları

Sözleşmesi'nin 3. maddesi uyarınca, "hiçkimsenin işkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı bir muamele veya cezaya maruz bırakılmayacağı" hükmüyle bağlıdır. Bu nedenle Türkiye tarafından, 1951 Sözleşmesi gereğince, mültecilik sıfatı kabul edilmeyen kişilerin sınırdışı ya da iade edilmeleri kararına karşı, bu kişilerce, öncelikle Türkiye'deki bütün hak arama yolları tüketildikten sonra, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na (Strasbourg), Türkiye aleyhine, başvuruda bulunulabilir.

Kaldı ki, uluslararası insan hakları hukukunda, iade ya da sınırdışı edildiği takdirde, ırkı, dini, uyrukluğu, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ya da siyasal fikirleri yüzünden yaşamı veya özgürlüğü tehdit altına girecek kişilerin sınırdışı ya da iade edilmemeleri yönünde bir eğilim de güç kazanmaktadır günümüzde.

Son Yıllar Türkiye Uygulaması

Türkiye, son yıllarda, büyük toplu sığınma olaylarına sahne oldu: İran'daki rejim değişikliğinin ardından Türkiye'ye sığınan yaklaşık 1,5 milyon İranlı (80'li yıllar) ; İran-Irak savaşında ateşkesin sağlanmasından sonra, Irak ordusunun kullandığı kimyasal bomba saldırılarından kaçan Kuzey Iraklı Kürtler (1988); Bulgaristan'daki Jivkov yönetiminin baskıları sonucu Türkiye'ye göçe zorlanan Bulgaristan Türkleri (1989); Kuveyt bunalımı nedeniyle, Irak'a karşı yürütülen askeri hareketin ertesinde, Irak ordusunca Kuzeye doğru sürülen Kuzey Irak Kürtlerinin Türkiye sınırlarından geçerek yığılmalara neden olması (1991) ve Bosna-Hersek trajedisi yüzünden ülkemize gelen/getirilen Bosnalı Müslümanlar (1992-1993).

Bulgaristan'dan gelenler hariç öteki tüm sığınmacılar, Türkiye'nin MÜLTECİ sıfatı tanımak zorunda olmadığını beyan ettiği coğrafi bölgelerden gelmişlerdi. Yani Avrupa dışından, doğu ve güneydoğudaki komşu ülkelerden. O yıllarda, İranlı sığınmacılardan bazılarının İran'a iade edilmeleri sonucunda idam edildikleri ulusal ve uluslararası kuruluşların raporlarında yer aldı (Kaynak: K.Kirişçi, "The Legal Status of Asylum Seekers in Turkey: Problems and Prospects" International Journal of Refugee Law, Volume 3, 1991, sayfa 522-523).

Peki, Türkiye'nin mülteci sıfatını tanıyabileceği, Avrupa'daki olaylar nedeniyle ülkemize sığınanlara bu statü tanınmış mıdır? Hayır. Gerek Avrupa'dan gerek öteki ülkelerden bu şekilde gelen kişilere tanınan olanaklar ve hukuki (!) statü "geçici barınma statüsü"dür. Ve bu kişiler resmi ağızlarda ve işlemlerde "misafir" olarak adlandırılmaktadır. Yoksa mülteci ya da, en azından, yabancı olarak değil. O halde, acaba "misafir", hukuken de, umduğu değil de bulduğu ile mi yetinmek durumundadır?

Milliyet, 3 Mayıs 1991

Washington Büyükelçimiz Kandemir, CNN televizyonunda konuştu:

"Büyük sayılarla geldiler. Bu bir ülkenin tek başına halledebileceği bir konu değil. Doğal olarak üst düzeyde turistik ağırlama, konfor sağlayamayız"

Yukarıda belirtilenlerin aksine, Yahya Talib Türkiye tarafından MÜLTECI olarak kabul edilseydi, nasıl bir hukuki statüye sahip olacaktı? Şunu hemen söylemek mümkün, bu statü, ya aynen o ülke vatandaşlarının sahip olduğu hakları/özgürlükleri Yahya'nın da kullanabilmesi ya da en azından yabancılara uygulanan statünün Yahya'ya karşı da uygulanmasıdır. Zaten, 1951 Sözleşmesi'ne taraf olan her devlet, eğer bu Sözleşmeyle daha lehe hükümler öngörülmemişse, genel olarak YABANCILARA karşı uyguladığı rejimi mültecilere de bahşetmek durumundadır (madde 7/1). Ancak bu konuyu değişik haklar/özgürlükler bakımından ele almak gerekir:

Hak/özgürlük	en az VATANDAŞ muamelesi göreceği konular	en az YABANCI muamelesi göreceği konular
Din (madde 4)	X	
Taşınır/taşınmaz mal mülkiyeti (madde 13)		X
Fikri ve sınai mülkiyet (madde 14)	X	
Dernek hakları (madde 15)		X
Mahkemede taraf olma hakkı (madde 16)	X	
Ücretli meslekler (madde 17)		X
Ücretsiz meslekler (madde 18)		X
Serbest meslekler (madde 19)		X
Konut (madde 21)		X
Eğitim (madde 22)	X	
Sosyal yardım (madde 23)	X	
Çalışma hakkı/sosyal sigorta (madde 24)	X	
Seyahat özgürlüğü (madde 26)		X
Mali yükümlülükler (madde 29)	X	

...
Bizim de bir yurdumuz vardı, görünmezdi gözümüze dikenini:
Hele atlası bir kağıtır, bulursun yerini:
Gayrı dönemeyiz oraya, güzelim, gayrı dönemeyiz oraya.

Köyün mezarlığında kök salmış bir koca çınar;
Her bahar yeniden yaprak açar:
Geçmiş pasaportlara göre değil bu, güzelim, geçmiş pasaportlara göre değil.

Dedi ki konsolos masaya bir yumruk indirerekten:
"Elinizde pasaportunuz yoksa, ölü sayılırsınız kanunen!"
Ama biz yaşıyoruz daha, güzelim, ama biz yaşıyoruz daha.

Gittim bir komiteye; buyur ettiler bir sandalye;
"Teşrif etmez misiniz" dediler "bir daha seneye?"
Anladık ama bugün ne yapacağız, güzelim, anladık ama bugün ne yapacağız?
...

W. H. AUDEN
Mülteci Dert Yanmakta

Çeviren:
CAN YÜCEL
Her Boydan
(Dünya Şiirinden Seçmeler)

Adam, 1983, s.13.

KAVRAM VE BAŞLIKLAR DİZİNİ

DEMOKRATİK ANAYASAL SİSTEM VE TEMEL UNSURLARI	11	HAKLARIN ULUSLARARASI KORUNMASI	36
Vatandaşlık	14	İnsan Hakları Avrupa Komisyonu'na	
Anayasa	15	Doğrudan Şikayet Hakkı	38
Anayasanın Değiştirilmesi Usulü	16	YEREL YÖNETİMLER	
Anayasal Sistem	17	VE TEMEL İLKELERİ	39
TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİ VE TEMEL NİTELİKLERİ	18	Yerel Yönetim	40
Cumhuriyet / Demokrasi	18	Yerel Yönetim Nedir?	40
Devletin Temel Nitelikleri	19	Devlet (Merkezi Yönetim) ile	
Demokratik Devlet	19	Yerel Yönetimler Arasındaki	
Siyasal Katılma	20	Farklar Nelerdir?	41
Temel Hak ve Özgürlükler	20	Yerinden Yönetim ve Yönetmel	
DEMOKRASİNİN TEMEL KOŞULLARI	21	Denetim İlkeleri	41
Demokratik Devlette		Türk İdare Yapısının	
Siyasal Katılma Yöntemleri	21	Yerel Yönetim Birimleri Nelerdir	42
Seçme ve Seçilme Hakkı	22	İl Yönetimi	42
Temsili Demokrasi	22	Belediye Yönetimi	43
Referandum (Halakoylaması)	22	BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	44
Dilekçe Hakkı	23	Köy Yönetimi	46
Çoğulculuk İlkesi	24	Mahalle Yönetimi	47
Siyasal Partiler	24		
Siyasal Partiyi Tanımlayan Unsurlar	25	HAK ARAMA ÖZGÜRLÜĞÜ	49
Parti Yasaklamaları	25	Vatandaşların Hak Arama	
Baskı Grupları: Sendikalar - Dernekler	26	Özgürlüğünü Kullanma Yolları	51
Hukuk Devleti	26		
Laik Devlet	27		
DEVLETİN TEMEL ORGANLARI	28		
Yasama Organı (TBMM)	29	KİŞİ GÜVENLİĞİ	55
Seçim	29	(ÜSTÜN ARANMASI, YAKALAMA,	
Kanunların Yapılması	31	GÖZLEMALTI, TUTUKLAMA)	57
TBMM'nin Denetim Yolları	32	Üstün Aranması	58
Yürütme Organı		Yakalama	59
Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu	32	Gözlemaltı	60
Cumhurbaşkanı	33	Avukat Tayin Hakkı	62
Başbakan ve Bakanlar	33	Tutuklama	65
Yargı Organı	34	Masumluk Karinesi	67
Anayasa Mahkemesi	35	Makul Sürede Yargılanma Hakkı	68

ÖZEL YAŞAMIN GİZLİĞİ	69	Seçme Hakkı Sayesinde	
(KONUTUN ARANMASI,		Vatandaşlığı Kazanma	122
ELKOYMA VE HABERLEŞMENİN		Türkiye Vatandaşı Olduğunuzu	
GİZLİLİĞİ)	71	Nasıl İspat Edeceksiniz?	122
Konutun Aranması	71	VATANDAŞLIĞIN KAYBI	123
Elkoyma	74	Vatana Bağlılıkla	
Haberleşmenin Gizliliği	76	Bağdaşmayan Eylemler	124
MEDYA YOLUYLA			
KİŞİLİK HAKKINA SALDIRI	77		
Düzeltilme ve Cevap Hakkı	78	TÜRKİYE'DE KADIN OLMAK	127
Televizyon Yoluyla Saldırı	81	Tecavüz	130
Özel Televizyon ve Radyo		Evlilik İçinde Tecavüz	133
Kanlıları Yoluyla Saldırıları	82	Hayat Kadınına Tecavüz	133
		Dayak	134
		Başvurabileceğiniz Kuruluşlar	137
		Sarkıntılık	138
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ	83	ÇALIŞMA HAYATINDA KADIN	138
İfade Özgürlüğünün Sınırları	86	EVLİLİK İÇİNDE KADIN	142
DİLEKÇE HAKKI	88		
TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞÜ	89		
DİN VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ	93	ÇEVRE HAKKI	149
Laikliğin Tanımı	96	ÇEVRE KANUNU / KİRLETENİN	
Din ve Vicdan Özgürlüğü	96	SORUMLULUĞU	152
Diyanet İşleri Başkanlığı	98	YATIRIMLARDA ÇEVRESEL ETKİ	
		DEĞERLENDİRMESİ	155
		Çevresel Etki Değerlendirmesi Nedir?	159
ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ	101	İMAR HUKUKU VE ÇEVREMİZ	162
DERNEK KURMA HAKKI	104	Kıyı ve İstanbul Boğazının	
Dernekler İçin Yasak Amaçlar	104	İmar Durumu Hakkında Kısa Bilgiler	165
Kimler Dernek Kurucusu Olamaz	105	SORULARLA ÇEVRE REHBERİ	167
Dernek Üyeleri	107		
MEMUR SENDİKALARI	109		
İŞÇİ SENDİKASI ÜYELİĞİ	111	TÜRKİYE'DE MÜLTECİ OLMAK	171
PARTİ ÜYELİĞİ	113	TÜRKİYE'YE İLTİCA	173
		MÜLTECİ	176
VATANDAŞLIK HAKKI	117	Ulaslararası Hukukta	176
Vatandaşlığı Kanun Yoluyla Kazanma	120	Türkiye İç Hukukunda	177
Yetkili Makam Kararıyla		"Muzır Şahıs"	180
Vatandaşlığı Kazanma	122	Son Yıllar Türkiye Uygulaması	181

Bizde, hukuk deyince kendine özgü kavramları, ifadesi, hatta biçimsel kuralları ile farklı bir anlatım tarzı akla gelir. Bu nedenle, hukuk kitapları, bu konulara yabancı olanlar için genellikle anlaşılması zor, yabancı kavramlarla dolu, can sıkıcı kitaplardır. Oysa, Avrupa ve ABD'nde hukuk kavramlarının uzmanlar haricindeki kişilere de aktarılması amacıyla kaleme alınan "hafif, basit ve kolay anlaşılır" kitaplar sıkça yayımlanmaktadır. Bu kitaplar "hukuk"u, "hukuk kavramları"nı buldukları üst raflardan alıp esas bulunmaları gereken yere ulaştırmayı da hedeflemektedir.

Elinizdeki bu kitap da, bu farklı tarzın ülkemizdeki ilk örneklerinden biri olma çabasındadır. Hukuk'u ulaşılmaz yerinden alıp, esas ona ihtiyacı olanlara, kısaca "yurttaşlara" ulaştırma arzusundadır.

*DEMOKRATİK ANAYASAL SİSTEM
VE TEMEL UNSURLARI*

HAK ARAMA ÖZGÜRLÜĞÜ

KİŞİ GÜVENLİĞİ

ÖZEL YAŞAMIN GİZLİLİĞİ

İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

DİN VE İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ

ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ

VATANDAŞLIK HAKKI

TÜRKİYE'DE KADIN OLMAK

ÇEVRE HAKKI

TÜRKİYE'DE MÜLTECİ OLMAK